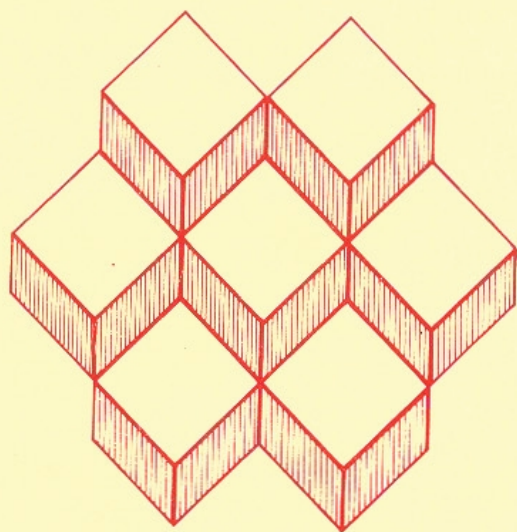

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΔΑΥΛΟ»
ΤΩΝ Κ. ΤΣΑΤΣΟΥ - Μ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ

ΜΠΟΡΕΙ Η ΤΡΙΑΔΙΚΗ
ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ
ΝΑ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ
ΤΗΝ ΛΟΓΙΚΗ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ;

Τὸ ξεθώριασμα τῶν ἐτικεττῶν
«ΔΕΞΙΟΣ» καὶ «ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ»

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58 Αθήνα
Τηλέφωνα: 32.23.957 ή 98.23.655

Τα γραφεία του Περιοδικού
λειτουργούν πρωινές ώρες
9.30-13.30, καθημερινά.

Ιδιοκτήτης - Εκδότης - Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Αγγλέως-Μουσών 51, Π. Φάληρο

Φωτοστοιχειοθεσία - Εκτύπωση
Softgraf
Σόλωνος 20-Καλλιθέα-τηλ.: 9 427 427

Τιμή τεύχ. δρχ. 180
Ετήσια συνδρομή δρχ. 2.000 -
- Οργανισμών δρχ. 3.000 -
- Φοιτητών δρχ. 1.000
- Εξωτερικού δολ. 50

Διαφημίσεις δεν δημοσιεύονται.
Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
άρθρων του ΔΑΥΛΟΥ
υπό τόν όρον ότι θα αναφέρεται
ρητά η πηγή τους

Όλες οι συνεργασίες, τα βιβλία
και τα ταχυδρομικά έμβασματα
στη διεύθυνση:
Δημήτρη Λάμπρου, Μουσών 51 -
175 62 Παλαιό Φάληρο, Αθήνα

Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση,
να το γνωστοποιούν στο περιοδικό.

Περιεχόμενα

ΣΕΛΙΣ 3202:

Ή Έλληνικότητά μας

Δ.Ι.Λ.

ΣΕΛΙΣ 3203:

Δηλώσεις Τσάτσου - Στασινόπουλου

ΣΕΛΙΣ 3215

Τριαδική διαλεκτική και τυπική λογική

Λάμπρος Ντόκας

ΣΕΛΙΣ 3227:

Περί «'Αριστερού» και «Δεξιού»

Σπύρος Νόνικας

ΣΕΛΙΣ 3233:

Δημοτική: Πόττειον κακόν

Σ Γ. Γ. Παναγιωτάτος

ΣΕΛΙΣ 3251:

Ή πνευματική κατάσταση του καιρού μας

Karl Jaspers

ΠΟΙΗΣΗ:

**Φαίδωνας Θεοφίλου, Ν. Κεχαγιάς - Ναίδωνας,
Νανά Κοντού, «Κ 1-1-4», 'Αλέξανδρος
Μυριάλης.**

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: σ. 3231 • ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ: σ. 3243 •

ΔΙΗΓΗΜΑ: σ. 3245 • Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σ. 3257

Ἡ Ἑλληνικότητά μας

Ἐρευνοῦμε τὸ «Ἑλληνικό». Γιὰ πρώτη φορά στὸν τόπον αὐτόν, μετὰ ἀπὸ τόσους καὶ τόσους αἰῶνες σκότους καὶ ἐρέβους, σήμερα γίνεται προσπάθεια ἐλεύθερης προσεγγίσεως τοῦ τί εἶναι «Ἑλληνας», τί εἶναι δηλαδή ἐλεύθερος κι ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Γιὰ πρώτη φορά οἱ ἐλάχιστες φωτεινές μας συνειδήσεις πού ἀπομένουν, ἀποτρίβουν ἀπὸ πάνω τους τὸ παχὺ ἐπίστρωμα τοῦ προαιώνιου Λάθους καὶ τῆς προαιώνιας Ἐκτροπῆς. Γιὰ πρώτη φορά ἀπαλλασσόμεθα, ἡμεῖς οἱ λίγοι, ἀπὸ τὸν φορμαλισμὸ τοῦ λογικωτατισμοῦ, ἀπὸ τὶς διαστρεβλώσεις τοῦ κλασικισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν πνιγμονή τοῦ ἱστορισμοῦ. Γιὰ πρώτη φορά βλέπουμε τὴν Ἑλλάδα σὰν κάτι πού βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὸ Ρωμέϊκο, πέρα ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸ χῶρο, πέρα ἀπὸ τὴν «ἰδεολογία», πέρα ἀπὸ τὶς γνώσεις, πέρα ἀπὸ τὴν Παιδεία, πέρα ἀπὸ τὴν Ἱστορία, πέρα ἀπὸ τὴ σκοπιμότητα — πέρα ἀπ' ὅ,τι συνιστᾷ τὸ γῆρας καὶ τὴν ἱστορικὴ παρακμὴ τοῦ Κόσμου. Γιὰ πρώτη φορά ἀπεκδυόμεθα, ἡμεῖς, ἀπὸ κάθεμανιέρα, πού θὰ μπορούσε νὰ μᾶς κλείσῃ στὸ νεκρικὸ νάρθηκά της καὶ ἀναπηδοῦμε ἀπὸ κάθε ἰδεολογικὴ σαρκοφάγο, πού θὰ μπορούσε νὰ μᾶς θάψῃ στὸν ἄδη τῆς πνευματικῆς ἀκινήσιας.

Γιὰ πρώτη φορά μπαίνουμε καὶ κολυμποῦμε στὴ ροϊκότητα τοῦ Συμπαντικοῦ Νόμου πλέοντας ἡρέμα κι ἑναρμόνια μαζί της — ξέροντας ὁ καθένας ὅτι τὸν ἴδιο ποταμὸ «δὶς οὐκ ἂν ἐμβαίης». Εἴμαστε ἄχρονοι, «ἄτοποι» καὶ ἄσκοποι. Ἀπελευθερωνόμαστε κι ἐξαληθεύομαστε — δὲν νοιάζομαστε γιὰ τίποτε ἄλλο. Ἡ δική μας Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἡ «Ἑλλάδα» τοῦ Χθὲς οὔτε ἡ «Ἑλλάδα» τοῦ Σήμερα οὔτε ἡ «Ἑλλάδα» τοῦ Αὔριο. Εἶναι ἀτέρμονη ὁδύσσεια τοῦ Νοῦ,

ταξίδι μ' ὀλάνοιχτα πανιά, χωρὶς ἀφετηρία καὶ χωρὶς τέρμα, χωρὶς «θέλω» καὶ χωρὶς «μπορῶ». Ἐχομε κατανικήσει τὶς ψευδαισθήσεις καὶ τὴν τυραννία τοῦ Σκοποῦ κι ἔχομε καταπνίξει τὶς αὐταπάτες καὶ τὴν μανιοκαταδιωξία τῆς Ἐπιβολῆς. «Τὴν λύραν κρούομεν εἰς τοῦ τάφου μας τὸ ἀνοικτὸν στόμα» — ἀηδόνια πού στηλώνουν κατακόρυφα τὸ βλέμμα στὰ βάθη τοῦ ἀπέραντου οὐρανοῦ καὶ κελαηδοῦν, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρονται ἂν ὑπάρχουν ἄκροατές. Αὐτὸ εἶναι ἡ τιμὴ μας, αὐτὸ εἶναι τὸ καύχημά μας, αὐτὴ εἶναι ἡ δική μας Ἑλληνικότητα — μιὰ τιμὴ κι ἓνα καύχημα καὶ μιὰ Ἑλληνικότητα, πού δὲν χρειάζονται καμμιὰ «ἀναγνώριση», δὲν ἐπιζητοῦν καμμιὰ «ἀνταπόδοση» καὶ δὲν νοιάζονται γιὰ καμμιὰ «διάδοση».

Ἀφ' ὅτου διεκπλεύσαμε ἀπὸ τὶς Ἡράκλειες Στῆλες τοῦ ἱστορισμοῦ στὸν ἀχανῆ Ὠκεανὸ τοῦ ἀπλετου Ἑλληνικοῦ Φωτός, δὲν εἶναι πιά τίποτε ἐχθρικό γιὰ μᾶς, τίποτε μισητὸ σὲ μᾶς, τίποτε ξένο ἀπὸ μᾶς. Δικοὶ-φίλοι εἶναι οἱ ἐχθροὶ μας, γιατί συστοιχοῦν πρὸς τὸν συμφυῆ μὲ τὸν Συμπαντικὸ Νόμο, πατέρα πάντων Πόλεμον. Δικοὶ-φίλοι εἶναι οἱ ὑπονομευτές τῆς ἐλεύθερης ἀναζητήσεώς μας καὶ τῆς ἀδογματίστης ἔρευνάς μας, γιατί ἀντιπροσωπεύουν τὴν μόνιμη συνοδὸ τοῦ Συμπαντικοῦ Νόμου τῇ στατικότητῃ — τῇ φθορᾷ καὶ τὸ θάνατο. Δικοὶ φίλοι εἶναι, τέλος, καὶ οἱ ὕβριστές μας, γιατί ἀντανακλοῦν τὴν κύρια τάση τοῦ Συμπαντικοῦ Νόμου — τὴν ἐντροπία. Καθὼς ἐνατενίζομε τὸ Ἄπειρο, βρίσκεται μέσα στὸ ὀπτικὸ πεδίο μας καὶ γίνεται κατανοητὸ τὸ Μηδέν. Γιατὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση Ἄπειρο καὶ Μηδέν συν-νοοῦνται καὶ συν-οντοῦνται, ἐνίζονται καὶ ταυτίζονται.

Δ.Ι.Λ.

**ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΔΑΥΛΟ»
ΤΩΝ Κ. ΤΣΑΤΣΟΥ— Μ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ**

Νὰ διδάσκωνται στὴν Ἑκπαίδευση τὰ νέα δεδομένα»

Δύο κορυφαῖες προσωπικότητες τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος τάχθηκαν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας στὴν Ἑλληνικὴ Ἑκπαίδευση τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου. Οἱ τ. Πρόεδροι τῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀκαδημαῖκοι κ. κ. Κωνσταντῖνος Τσάτσος καὶ Μιχαὴλ Στασινόπουλος, ἀναφερόμενοι στὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὶς ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεις στὴν Κρήτη κ.λπ., ὑπογραμμίζουν τὴν ἀνάγκη ὅτι, ἐφ' ὅσον θίγεται τὸ θέμα στὴν Ἑκπαίδευση, πρέπει νὰ «ἐνημερωθῇ» ἡ διδασκτέα ὕλη μὲ τὰ δεδομένα αὐτά. Τὴν θέση αὐτὴ διετύπωσαν οἱ κ.κ. Κ. Τσάτσος καὶ Μ. Στασινόπουλος ἀπαντώντας σὲ σχετικὴ ἐρώτηση τοῦ «Δαυλοῦ», ἡ ὁποία εἶχε ὡς ἐξῆς:

«Κύριε Πρόεδρε, στὴν Ἑλληνικὴ Ἑκπαίδευση σήμερα διδάσκεται ἀπλῶς ὅτι οἱ Φοῖνικες ἐπινόησαν τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο. Ἡ θεωρία αὕτη, ὡς γνωστόν, ἀμφισβητεῖται σοβαρώτατα ἀπὸ τὴ σύγχρονη διεθνή ἐπιστήμη. Νομίζετε, ὅτι εἶναι σκόπιμο νὰ ὑπάρξῃ κάποια ἐνημέρωση τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ γιὰ αὐτὲς τὶς νεώτερες ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις;

Ἡ ἀπάντηση τοῦ κ. Κωνσταντίνου Τσάτσου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

«Μὲ τὸ θέμα δὲν νομίζω ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦν τὰ σχολικὰ βιβλία. Μπορεῖ τὸ πολὺ νὰ ποῦν ὅτι ἡ κρατήσασα θεωρία, κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο ἔχει τὴν προέλευσὴν του ἀπὸ τὴν Φοινίκη, ἀμφισβητεῖται ἀπὸ ὠρισμένες νεώτερες θεωρίες. Τὸ θέμα εἶναι ἔτσι ἀμφιβαλλόμενον».

Ἡ ἀπάντηση τοῦ κ. Μιχ. Στασινόπουλου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

«Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ σχολικὰ βιβλία πρέπει νὰ διακρίνονται γιὰ τὴν πλήρη ἐνημερότητά τους. Καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση πρέπει νὰ ἐνημερωθοῦν μὲ τὰ νεώτερα δεδομένα, ἀρκεῖ τὰ νεώτερα αὐτὰ δεδομένα νὰ ἐκτίθενται κατὰ τρόπον ἀντικειμενικό».

Ὑπενθυμίζεται, ὅτι ὅπως καταγγέλλει ἀπὸ μῆνες ὁ «Δαυλός», ἡ λεγόμενη «φοινικικὴ θεωρία» διδάσκεται ἀποκλειστικά ὄχι μόνον στὴ Μέση Ἑκπαίδευση, βάσει τοῦ ἰσχύοντος ἀπὸ τὸ 1983 σχολικοῦ βιβλίου Ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀνωτάτη: συγκεκριμένα, στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπίσης τὰ διδακτικὰ βιβλία τοῦ καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας κ. Γ. Μπαμπινιώτη ἀναφέρουν ἀποκλειστικά ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο προῆλθε ἀπὸ τοὺς Φοίνικες καὶ ἀγνοοῦν ἀπολύτως τὶς ἀπόψεις ποὺ διεμόρφωσε ἡ διεθνὴς Ἐπιστὴμη γιὰ τὴν καταγωγὴ τῆς ἐλληνικῆς γραφῆς μετὰ τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Α. Ἐβανς κ.ἄ. στὴν Κρήτη κ.λπ. καὶ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς Γραμμικῆς Β γραφῆς ἀπὸ τοὺς Βέντρις — Τσάνγουηκ τὸ 1952.

Ν. ΚΕΧΑΓΙΑΣ — ΝΑΙΘΩΝΑΣ

Παιδαρίων Παιδείη

Ζεὺς δὲ παιδάρια ἄρρυθμα ἤθελε πρῶταρχα εἶναι,
ἃ δὴ τοι, ἄλοχον πρῶτην, κοιλίην αὐτῶν, μέγα θέντο.
Εὖ γὰρ ἃ οἶδασιν· ὅστις προλάβοι, κοιλίην ἂν ἔχοι.
Τέθνηκε Μῆτις, Αἰδώς, Εὐνομίη τε Δίκη καὶ Θέμις,
ὥς παιδαρίων χερσὶν τὴν παιδείην, ἀλόγως, Ζεὺς ἔχει!

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Αγία Παρασκευή 24-9-1986

Αριθ. πρωτ.: 957

Προς
Τον κύριο Πάνο Δ. Μπάρδη

Αξιότιμε κύριε,

Λάβαμε την επιστολή σας από 15-8-86, που αναφέρεται στο ζήτημα της καταγωγής του ελληνικού αλφαβήτου, και σας ευχαριστούμε.

Θα λάβουμε υπόψη μας κάθε θετικό στοιχείο της επιστολής σας.

Με τιμή.

Ο Πρόεδρος του Π.Ι.

Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ:

ΥΠ. ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΥΠΟΥΡΓΟΥ
(σε απάντηση του εγγράφου
αριθ. 8625/8-9-86)

Το έγγραφο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου προς τον καθηγητή δρ. Πάνο Μπάρδη, που κοινοποιείται προς τον υπουργό Παιδείας κ. Αντώνη Τρίτη, με τον οποίο ο Πρόεδρος του Ιδρύματος καθηγητής του Ε.Μ.Π. κ. Παύλος Σακελλαρίου ανακοίνωσε ότι έρευνάται η υπόθεση του Αλφαβήτου.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΝ «ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ»

‘Η νεώτερη έπιστήμη απορρίπτει στο σύνολό της το ιστορικό ψεύδος της «φοινικικής θεωρίας».

*Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, που είναι ο αρμόδιος για τη διδασκόμενη στην Έκ-
παίδευση ύλη ‘Οργανισμός του υπουργείου Παιδείας, ασχολείται με το ζήτημα της διδα-*

σκαλίας στα Έλληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ιστορικά ψευδούς θεωρίας ότι οι Φοίνικες ανέκάλυψαν το Έλληνικό Αλφάβητο – και κατά συνέπεια τα αλφάβητα που χρησιμοποιεί ολόκληρος ο Δυτικός Κόσμος. Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 95 π τῆς 24ης Σεπτεμβρίου 1986 ἔγγραφο τοῦ Προέδρου τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Παύλου Σακελλαρίδη, τὸ ὁποῖο κοινοποιεῖται στὸν ὑπουργὸ Παιδείας κ. Ἀντώνη Τρίτση.

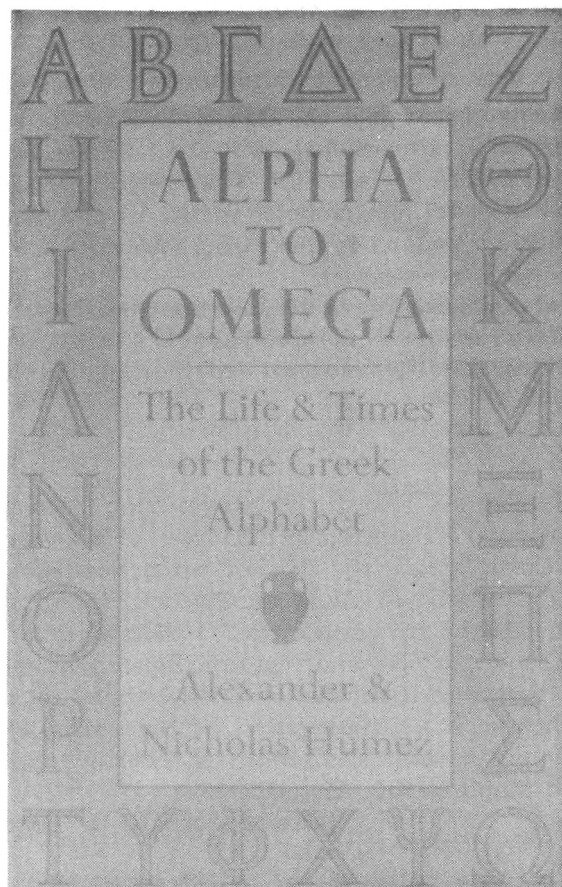
Τὸ ἔγγραφο ἀποτελεῖ ἀπάντηση σὲ ὑπὸ ἡμερομηνία 15 Αὐγούστου 1986 ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ὑπουργὸ Παιδείας τοῦ καθηγητοῦ τῆς Κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Τολέδο τοῦ Ὁχάιο (ΗΠΑ) καὶ Ἀρχιεκδότου τῶν διεθνῶν ἐπιθεωρήσεων «International Social Science Review» καὶ «International Journal on World Peace» δρ. Πάνου Μάρδη (βλ. τὸ πλήρες κείμενό της στὸ τεῦχος 56-57, σ. 3076-7 τοῦ «Δαυλοῦ»), μὲ τὴν ὁποία ὁ διακεκριμένος Ἑλληνοαμερικανὸς ἐπιστήμων καὶ σημαντικὸς παράγων τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἀφοῦ ἐξέφραζε τὴν «μεγάλην ἐντύπωσιν πού τοῦ ἐπροξένησεν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ διάλογος περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ αλφάβητου» «μερικοὶ ἐκ τῶν εκπαιδευτικῶν ἰθυνόντων μας ἀποδοκιμάζουν καὶ χλευάζουν τὰ ἔθνικα κίνητρα ἄλλων Ἑλλήνων», προσεκόμιζε συντριπτικὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπεδείκνυε τὸ ἀστήρικτο τῆς θεωρίας ὅτι οἱ Φοίνικες ἀνεκάλυψαν τὸ Ἀλφάβητο. Ὁ καθηγητὴς Π. Μάρδης στὴν ἐπιστολὴ τοῦ αὐτῆ, πού ὁ κ. Τρίτσης διεβίβασε στὸ ἀρμόδιο Π. Ι., ἀνέφερετο σὲ κείμενα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Γ. Μπαμπινιώτη καὶ τοῦ συμβούλου τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Δημ. Τομπαῖδη, πού δημοσιεύθηκαν στὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή» (βλ. ἀναδημοσίευσή τους στὸ τεῦχος 55 τοῦ «Δαυλοῦ», σελ. 3053-4), οἱ ὁποῖοι δὴλωναν ὅτι ὅσοι δὲν ἀσπάζονται τὴν «φοινικικὴ θεωρία» κινουῦνται ἀπὸ ἐθνικιστικὰ ἐλατήρια καὶ «στεροῦνται σοβαρότητος». Σημειωτέον, ὅτι, ὅπως καταγγέλλει ἀπὸ μῆνες ὁ «Δαυλός», ὁ μὲν κ. Γ. Μπαμπινιώτης γράφει στὶς ἐργασίες του καὶ διδάσκει στοὺς φοιτητὲς ἀπὸ τὸ 1973 ὅτι τὸ ἑλληνικὸ αλφάβητο εἶναι φοινικικό, ὁ δὲ κ. Δ. Τομπαῖδης εἶναι ὁ ὑπεύθυνος σύμβουλος τοῦ Π. Ι. γιὰ τὸ ἱστορικὸ ψεῦδος πού συμπεριελήφθη στὸ διδακτικὸ βιβλίο τῆς Ἱστορίας τῆς Α΄ Γυμνασίου ὅτι οἱ Φοίνικες ἀνεκάλυψαν τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ, ὅτι ἡ θέση τοῦ προέδρου τοῦ Π. Ι. καθηγητοῦ κ. Π. Σακελλαρίδη ἀποτελεῖ διαφοροποίηση ἐναντὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρμοδίου συμβούλου τοῦ ἴδιου Κρατικοῦ Ὁργανισμοῦ κ. Δ. Τομπαῖδη, ὁ ὁποῖος σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸ «Δαυλὸ» (τεῦχος 51, σ. 2754) εἶχε συνταχθῇ μὲ τὴν ἀποψη τοῦ κ. Γ. Μπαμπινιώτη. Ἐπίσης ἡ θέση αὐτὴ τοῦ Προέδρου τοῦ Π. Ι. ἀντιπροσωπεύει μεταβολὴ παλαιότερας θέσεως τῆς Κυβερνήσεως, πού εἶχε ἀναπτύξει ὁ τότε ὑφυπουργὸς Παιδείας κ. Πέτρος Μώραλης στὴν Ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς (συνεδρία τῆς 27ης Μαρτίου 1986), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ κυβέρνησις δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τοῦ Ἀλφάβητου καὶ ἔχει πλήρη ἐμπιστοσύνη «στὶς ἐπιστημονικὲς ἀπαντήσεις τοῦ κ. Τομπαῖδη». Τὴν δήλωσι αὐτὴ εἶχε κάνει ὁ κ. Μώραλης, ὕστερα ἀπὸ παρέμβαση τῆς βουλευτοῦ Ἀθηνῶν κ. Ἄννας Συνοδινού, ἡ ὁποία διάβασε στὴ Βουλὴ τὸ δημοσίευμα τοῦ «Δαυλοῦ» καὶ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Τομπαῖδη πρὸς τὸ Περιοδικό μας (βλ. «Δαυλόν», τ. 52, σ. 2821-4).

Οἱ διαφοροποιήσεις αὐτὲς προέκυψαν προφανῶς ἀπὸ τὰ προσκομισθέντα ἐν τῷ μεταξύ συντριπτικὰ στοιχεῖα καὶ τὴν παρουσίασι τῶν θέσεων διαπρεπῶν νεωτέρων καὶ

συγχρόνων επιστημόνων διαφόρων εθνικοτήτων (βλέπετε «Δαυλόν», τεύχη 48, 51, 52, 55, 56-57, 58 – όπως και το παρόν τεύχος), με τα οποία απεδείχθη το ιστορικά ανυπόστατο της «φοινικικής θεωρίας», καθώς και από το μέγα ενδιαφέρον που προκάλεσαν μεταξύ των εκπαιδευτικών και ακαδημαϊκών παραγόντων της χώρας τα σχετικά δημοσιεύματα του «Δαυλού».

Αναμένεται, ότι μετά τις εξελίξεις αυτές διάφοροι παράγοντες της επιστημονικής, πνευματικής και εκπαιδευτικής μας ζωής θα λάβουν θέση επί του σημαντικωτάτου αυτού επιστημονικού και εκπαιδευτικού ζητήματος αλλά και επί των ήθικων ευθυνών που ανακύπτουν για ώρισμένους ανώτατους εκπαιδευτικούς λειτουργούς. [Οί στήλες του «Δ» είναι στη διάθεση οποιούδήποτε, που θα ήθελε να εκφράση την άποψή του].

«'Από το ΑΛΦΑ στο ΩΜΕΓΑ» είναι ο τίτλος βιβλίου με θέμα το 'Ελληνικό 'Αλφάβητο. Πρωτοκυκλοφόρησε το 1981 στην 'Αγγλία και μέχρι τώρα πραγματοποίησε πολλές εκδόσεις (τρεις στις ΗΠΑ). Ξένα συγγράμματα για το 'Ελληνικό 'Αλφάβητο υπάρχουν πολλά. 'Ελληνικά συγγράμματα κανένα.

Κατὰ τὴ σύγχρονη Ἑπιστήμη οἱ Φοίνικες δὲν ἀνακάλυψαν ποτὲ κανένα ἀλφάβητο

Δημοσιεύουμε κατωτέρω ὅσο τὸ δυνατόν συνοπτικά, θέσεις καὶ ἀπόψεις δεκάδων νεωτέρων καὶ συγχρόνων διαπρεπῶν ἐπιστημόνων, σχετικές μὲ τὴν καταγωγή τοῦ Ἀλφαβήτου.

Εἶναι πρωταρχικὸ νὰ τονισθῇ, ὅτι οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες δὲν παραδέχονται τοὺς Φοίνικες ὡς ἐπινοητὲς ἀλφαβήτου, ἀλλὰ ὡς ἀντιγραφεῖς. Οἱ διαφωνίες μεταξύ τῶν ἐπιστημόνων ἦταν γιὰ τὸ ποιά γραφὴ ἀπομυήθηκαν οἱ Φοίνικες. Ἔτσι διατυπώθηκαν θεωρίες γιὰ αἰγυπτιακὴ, βαβυλωνιακὴ, κυπριακὴ κ.τ.λ. προέλευση τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου, μέχρις ὅτου αἱ ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεις τοῦ

Evans ἀπέδειξαν τὴν Κρητικὴ προέλευση τοῦ ἀλφαβήτου.

Ὁ Deecke ἀρχικὰ ὑπεστήριξε τὴν καταγωγή τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ τὴν ἀσσυριακὴ ἱερατικὴ σφηνοειδῆ γραφὴ (*«Der Ursprung des altesemitischen aus den neneassyrischen Keilschrift»* σελ. 103). Τὴν θεωρίαν τοῦ Deecke ἀντέκρουσε ὁ Evans, (*«Scripta Minoa»* σελ. 82), ὁ ὁποῖος γράφει ὅτι τὰ σχήματα τῶν ἱερατικῶν Ἀσσυριακῶν σημείων γραμμικοῦ χαρακτήρος, ποὺ ἀναφέρει ὁ Deecke, εἶναι «πολὺ μὴ πειστικά» (*very unconvincing*).

Ὁ Peiser καὶ αὐτὸς ὑπεστήριξε ἀνάλογη ἀσσυριακὴ προέλευση τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου (*«Das semitische Alphabet»*) μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀντέκρουσε ὁ Evans, διότι δὲν ὑφίσταται «πραγματικὴ ἀνταπόκριση» (*real corre-*

«Κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Ἑλλήνα Ἐθνολόγου δρος Ἡλία Δόγα, ποὺ μεταδίδει τὸ Γερμανικὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων, τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς παλαιότερης γνωστῆς γραφῆς τῆς ἀνθρωπότητας, ποὺ βρίσκονται σκαλισμένα πάνω στὸν περίφημο «Δίσκο τῆς Φαιστοῦ» τῆς Κρήτης εἶναι ἕνας ὕμνος στὴν ἀνοιξὴ καὶ τὴν γονιμότητα. Ὁ Ἑλληνας ἐπιστήμονας, ποὺ κάνει τώρα ἔρευνες στὸ Πανεπιστήμιό τῆς Βρέμης, διακρίνει στίς γραφικὲς αὐτὲς παραστάσεις τοῦ δίσκου τὸν προπομπὸ νῆς μεταγενέστερης γραμμικῆς γραφῆς καὶ συμπεραίνει, ὅτι ἤδη κατὰ τὸ 1700 π.Χ. στὴν Κρήτη μιλοῦσαν ἑλληνικά. Ὁ «Δίσκος τῆς Φαιστοῦ» φυλάσσεται στὸ ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τοῦ Ἡρακλείου».

[«Καθημερινή», 16 Ὀκτωβρίου 1986]

spondence) μεταξύ των επιλεγέντων σφηνοειδών σημείων γραφής και του σημειτικού αλφαβήτου.

‘Ο Hommel προσπάθησε να θεμελιώσει την βαβυλωνιακή καταγωγή του φοινικικού αλφαβήτου (*«Geschichte Babyloniens und Assyriens»*, σελ. 54). Τήν υπόθεση αυτή κατέρριψε επίσης με άκλόνητα στοιχεία ο Evans (ἐνθ. άνωτ.).

‘Ο Delitsch (*«Entstehung des ältesten Schriftsystems»* σελ. 222) διέκρινε βαβυλωνιακά στοιχεία στα όνόματα των φοινικικών γραμμάτων και έξ αυτού του λόγου διετύπωσε την άποψη τής βαβυλωνιακής καταγωγής του φοινικικού αλφαβήτου. ‘Ομοίως και έδώ ο Evans (ἐνθ. άνωτ. σελ. 82-83) έδωσε πειστική άρνητική απάντηση.

‘Ο Zimmern άπεπειράθη να άποδείξει ότι υπάρχει μία βαβυλωνιακή επιρροή στην διάταξη των φοινικικών γραμμάτων (*«Zur frage nach dem Ursprung des Alphabets»*, σελ. 667). Τήν άπόπειρα αυτήν διέψευσε ο Evans (ἐνθ. άνωτ. 83), ο όποιος παρέθεσε κατάλογο φοινικικών και βαβυλωνιακών σημείων και απέδειξε ότι ούτε ένα φοινικικό σημείο εύρίσκεται στην ίδια σχετική θέση στον κατάλογο με τα βαβυλωνιακά.

‘Ο De Rougé ισχυρίσθη (*«Mémoire sur l' origine égyptienne de l' Alphabet phénicien»*), ότι το φοινικικό αλφάβητο προέρχεται από την αίγυπτιακή γραφή. ‘Η θεωρία αυτή που άνεπτύχθη πρό τής άνακαλύψεως των κρητικών έπιγραφών, κατέρρευσε μετά.

‘Ο Lenormant επίσης ύπεστήριξε την αίγυπτιακή προέλευση των φοινικικών γραμμάτων (*«Essaie sur la propagation de l' Alphabet phénicien»*, σελ. 94), αλλά τόσο ή αίγυπτιακή, όσο και ή βαβυλωνιακή θεωρία το μόνο που κατώρθωσαν είναι να καταλήξουν στην άποτυχία: *«have only ended in failure»*, (Evans, ἐνθ. άνωτ. 85).

‘Ο Clodd ξεετάζει την τότε (1900) διαδεδομένη γνώμη για την αίγυπτιακή προέλευση του φοινικικού αλφαβήτου, που έπιστεύετο ως όρθή. ‘Εκείνη την έποχή πρωτοδημοσιεύονταν τα κρητικά εύρήματα· και συμπεραίνει (*«Story of the Alphabet»*, σελ. 226): ότι το έπιγραφικό ύλικό που άνεκαλύφθη στο Αίγαίο καθιστά την φαινομενικώς καλοθεμελιωμένη (well-based) και άποδεκτή (αίγυπτιακή) θεωρία μη περαιτέρω ύπερασπιστήν (*no longer tenable*).

‘Ο Peters (*«Recent theories of the origin of the Alphabet»*, εις *«Journ. Amer. Oriental Soc.»*, τόμος 22, σελ. 195) άπασχολήθηκε με τη σημασία των όνομασιών των φοινικικών γραμμάτων, διότι πολλοί έβάσιζαν στην σημειτική σημασία των όνομάτων των γραμμάτων του αλφαβήτου την σημειτική προέλευσή του. ‘Η άνάλυση που λεπτομερώς έκανε ο Evans απέδειξε το αντίθετο, άφού τα όκτώ από τα είκοσι δύο γράμματα του φοινικικού αλφαβήτου δέν μεταφράζονται σε καμμία σημειτική γλώσσα: *«cannot be interpreted by any known Semitic language»* (Evans, ἐνθ. άνωτ. σελ. 86), ένω ταυτοχρόνως παρατηρούνται άκριβείς άντιστοιχίες των φοινικικών γραμμάτων με τα μινωικά: π.χ. Τέθ (φοιν.) Θ = Θ τροχός (Μιν.) κ.τ.λ., ώστε να συνάγεται εύκόλως και άμέσως ή κρητική προέλευση του αλφαβήτου.

‘Ο Gladstone και ο Evans έλαβαν ύπ’ όψιν τους και φυλετικά στοιχεία, για να άποδείξουν ότι οι Σημίτες δέν έχουν σχέση με την έφεύρεση του αλφαβήτου μας. ‘Ετσι δέν παραδέχονταν ότι οι Φοίνικες ήσαν Σημίτες. Διότι κατά τον Evans το φοινικικό κοσμοπολίτικο άποικιακό πνεύμα, οι θαλάσσιες δραστηριότητες κ.τ.λ.

διαψεύδουν την γνήσια σημιτική καταγωγή: «*denies a purely semitic origin*» (ένθ. άνωτ. 94) και ό Gladstone παραδέχεται ότι πάντοτε πίστευε ότι οι Φοίνικες ήσαν κατά βάθος άπό μη σημιτική φυλή: «*I have always believed that the Phoenicians were at the bottom of non-semitic stock*» (ένθ. άνωτ.).

Ό Reinach στο έργο του «*Les Celtes dans les valées du Pô et du Danube*» (σελ. 226) παραδέχεται την επίδραση του Μυκηναϊκού πολιτισμού στην Φοινίκη: «*civilisation mycénienne en Phénicie*». Άνάλογα και σ' άλλη έργασία του ίδιου («*Mirage oriental*», σελ. 721 κ.έ.).

Ό Burrows («*The discoveries in Crete*», σελ. 142) παρατηρεί ότι «πάντοτε προεκάλει άπορία ή ύπόθεση ότι ό Κάδμος, υιός του Φοίνικος, ήταν ένας Σημίτης, άφου άδελφή του ήταν ή Εύρώπη και άνηψιός της ό Μίνως».

Ό Schneider απέδειξε στην έργασία του «*Der Kretische Ursprung des phönizischen Alphabets*», ότι οι κρητικές επιγραφές είναι «ή πηγή του φοινικικού αλφαβήτου».

Ό Humez («*Alpha to Omega*», σελ. 6) διερωτάται: «Γιατί ό Κάδμος διάλεξε νά δώση στους Έλληνες μόνο δέκα έξη άπό είκοσι δύο γράμματα του φοινικικού αλφαβήτου, δέν είναι σαφές (*is not clear*)».

Ό Lods: «Χάρις στις προσπάθειες του έρευνητή Ντυσσώ άποδείχτηκε πώς τό Έλληνικό αρχαϊκό αλφάβητο παρουσιάζει όρισμένους χαρακτήρες που είναι παλαιότεροι άπό αυτούς της στήλης του Μεσά. Τό φαινόμενο τούτο έξηγείται, μόνο άν οι Έλληνες δίδαξαν τό αλφάβητό μας στους Φοίνικες, σέ μία έποχή που πρέπει νά τοποθετήσουμε γενικά ανάμεσα στά μέσα του 10ου και στά μέσα του 9ου αιώνα. Στή συνέχεια οι Φοίνικες, που γίναν θαλασσοκράτορες, έκμεταλλευόμενοι την διάλυση του Κρητομυκηναϊκού κράτους διάδωσαν σ' όλόκληρη τη μεσογειακή λεκάνη τό φθογγικό αλφάβητο...» («*Προχριστιανική έποχή*», Έλλ. έκδ., «Δίβρις» σελ. 109).

Ό Dussaud άνεγνώρισε χωρίς καμμία επιφύλαξη στην έργασία του «*Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée*», ότι «δέν είναι οι Έλληνες που παρέλαβαν τό αλφάβητο άπό τους Φοίνικες, αλλά οι Φοίνικες άπό τους Έλληνες».

Η Άμερικανική Έγκυκλοπαίδεια (Έλλ. έκδ., Άθ. 1963, τόμος Β' σελ. 261 λ. «Άλφάβητον»): Ό Έβανς «διετύπωσε την άποψιν ότι ή Κρήτη ήτο ή πατρίς των προγόνων του αλφαβήτου. Υπεστήριξε ότι ή γραφή έκομίσθη έκ Κρήτης εις Παλαιστίνην ύπό των Φιλισταίων, έξ αυτών δέ έδανείσθησαν ταύτην οι Φοίνικες θαλασσοπόροι έμποροι...».

Η Σοβιετική Έγκυκλοπαίδεια (Έλλ. έκδ. 1965, τόμος 6, σελ. 183, λ. «Κρητική γραφή»): «Στά 1940-50 διατυπώθηκε ή ύπόθεση ότι άπό την Κρητική γραφή προήλθαν τό Φοινικικό και τό Έλληνικό αλφάβητο».

Ό Θεόδωρος Μπίρτ, Γερμανός καθηγητής της κλασσικής φιλολογίας του πανεπιστημίου του Μαρβούργου-Ιστορικός: «Είναι μύθος τό ότι οι Φοίνικες επινόησαν τό αλφάβητον» («Ό Μέγας Άλέξανδρος και ό παγκόσμιος Έλληνισμός», έλλ. έκδ. «Δαρέμα», σελ. 146).

Ό Βλαδίσλαβος Γκεοργκίεφ, Βούλγαρος Άκαδημαϊκός, γλωσσολόγος: «Η φοινικική γραφή είναι κρητικής καταγωγής» (Α. Πουλιανός: «Η καταγωγή των Κρητών», Άθ. 1971, σελ. 260).

Ὁ Οὐῶ Ντυράν, Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ: «Ὁμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι Φοῖνικες ἔφεραν πράγματι τὸ ἀλφάβητον αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι πιθανὸν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Φοῖνικες νὰ παρέλαβον τὸ ἀλφάβητον ἀπὸ τὴν Κρήτην» («*Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ*», Ἑλλ. ἔκδ., Ἀθ. 1965, τόμος Α' σελ. 312).

Ὁ Παναγιώτης Καββαδίας, Ἑλληνας Ἀκαδημαϊκὸς-ἀρχαιολόγος: «Ἐκ τῆς-γραμμικῆς γραφῆς τῶν Κρητῶν θὰ παρήχθῃ τὸ φοινικικὸν ἀλφάβητον... Συνάγεται, ὅτι οἱ Φοῖνικες εἰσαγαγόντες τὸ ἑαυτῶν ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδωκαν τοῖς ἐν ταῖς χώραις τοῦ Αἰγαίου ὅ,τι παρ' αὐτῶν ἐν προτέροις χρόνοις εἶχον παραλάβει» («*Προϊστορικὴ Ἀρχαιολογία*», ἔκδ. 1914, σελ. 834).

Ὁ Ἀρθούρος Ἐβανς, Ἀγγλὸς ἀρχαιολόγος: «Ἡ γραφὴ τῆς Κρήτης εἶναι ἡ μήτηρ τῆς Φοινικικῆς» («*Scripta Minoa*», vol. I, Oxford 1909).

Ὁ Πῶλ Φῶρ, Γάλλος καθηγητὴς ἱστορίας καὶ φιλολογίας, ποὺ διενήργησε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀνασκαφὰς στὴν Κρήτη: «Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι μποροῦμε νὰ ἀποδώσουμε στὴν μινωικὴ Κρήτη τὴν ἐπινόησιν πολλῶν συστημάτων γραφῆς... Γεννή-

Ὁ De Saussure, ποὺ θεωρεῖται ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεώτερης γλωσσολογίας, παραδέχεται («*Course in general linguistics*», σελ. 39), ὅτι «τὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο ἦταν μία εὐφυὴς ἀνακάλυψις» (*ingenious discovery*) καὶ ἀναλύει ἐπὶ λέξει: «Τὸ πρωταρχικὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο εἶναι ἀξιοσημεῖωτο. Κάθε ἀπλὸς ἤχος ἀντιπροσωπεύεται στὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ ἓνα μόνον γραμμικὸ σημεῖο καὶ κάθε σημεῖο πάντοτε ἀντιπροσωπεύει τὸν ἴδιον ἀπλὸ ἤχο. Στὴν γραφὴ τῆς λέξεως *βάρβαρος* κάθε γράμμα ἀνταποκρίνεται σὲ ὁμογενῆ τομέα:

Β	Α	Ρ	Β	Α	Ρ	Ο	Σ
□	□	□	□	□	□	□	□

Στο ἀνωτέρω σχῆμα ἡ ὀριζόντια γραμμὴ καθορίζει τὴν φωνητικὴ ἀλυσίδα καὶ ἡ βραχεῖα διαχωριστικὴ γραμμὴ δείχνει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν ἓνα ἤχο στὸν ἄλλον. Στὸ πρωταρχικὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο δὲν ὑπάρχουν γραμμικὰ συμπλέγματα, ὅπως τὸ ἀγγλικὸ *sh* γιὰ τὸ *s*, οὔτε ἐναλλακτικὰ γράμματα γιὰ τοὺς μοναδικούς ἤχους, ὅπως καὶ *c* γιὰ τὸ *s* οὔτε μοναδικὰ σημεῖα γιὰ διπλοὺς ἤχους, ὅπως *x* γιὰ τὸ *ks*. Ἡ ἓνα πρὸς ἓνα σχέση μεταξὺ ἤχων καὶ σημείων — ἡ ἀναγκαία καὶ ἐπαρκὴς βάση γιὰ ἓνα καλὸ φωνητικὸ σύστημα γραφῆς — πραγματοποιήθηκε σχεδὸν πλήρως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ... «Ποιθὲνὰ περὶ Φοινίκων. Καὶ συνεχίζει ὅτι τὰ ἄλλα ἔθνη δὲν κατάρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν αὐτὴν τὴν ἀρχή: Καὶ τὰ ἀλφάβητά τους δὲν ἀναλύουν τὴν ἀλυσίδα τῆς ὁμιλίας σύμφωνα πρὸς ὁμογενεῖς ἡχητικούς τομεῖς». Φέρει μάλιστα ὡς παράδειγμα τοὺς Σημίτες καὶ λέγει ὅτι αὐτοὶ «σημείωναν μόνον τὰ σύμφωνα. Θὰ ἔγραφαν τὴ λέξιν *βάρβαρος* ὡς *bbrbrs*».

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Σωσσὺρ ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ γλωσσολογικὰ τὸ ἀλφάβητό μας ἔχει ἑλληνικὴ καταγωγή, γιατί εἶναι νόμος τῆς γλωσσολογίας οἱ διαθέτοντες τέλει ἀλφαβητικὸ φωνητικὸ σύστημα (Ἕλληνες) νὰ μὴ ἀπομιμῶνται τοὺς διαθέτοντες ἀτελεῖς ἀλφαβητικὸ φωνητικὸ σύστημα, (Σημίτες), ἀλλὰ ἀντιστρόφως.

θηκε στην Κρήτη από την σκέψη γραφέων με πρακτικό και μεθοδικό πνεύμα...» Αν θά έπρεπε να χαρακτηρίσουμε συνοπτικά αυτή την πρωτότυπη γραφή, θά λέγαμε πώς είναι ταυτόχρονα ιδεογραφική, συλλαβική και στενογραφική. Προϋποθέτει την ύπαρξη σχολείων απόλυτα ειδικευμένων...» («*Η καθημερινή ζωή στην Κρήτη την μινωική εποχή*», Έλλ. έκδ. «Ήρκεανίς», σελ. 350-351). Ο συγγραφέας παραθέτει αξιόλογα στοιχεία για την Κρητική γραφή (σελ. 7-35).

Η «Γενική Παγκόσμιος Έγκυκλοπαιδεία» του ΠΑΠΥΡΟΥ-ΛΑΡΟΥΣ: «Με τα σήμερα γνωστά μέσα είναι εν τούτοις αδύνατον να λυθί το ζήτημα τουτο όριστικώς... Το φοινικικό αλφάβητο εγείρει σειράν εξαιρετικώς δυσκόλων προβλημάτων, τα όποια ένιοτε έγιναν πολυπλοκώτερα κατόπιν των συγχρόνων αρχαιολογικών ανακαλύψεων. Καί πρώτον το ζήτημα της προελεύσεως του Φοινικικού).

Ο Κάρολος Μπαϊρίλντς, έρευνήτης πολιτισμών: «Οι Φοίνικες δέν έφτιαξαν το αλφάβητό τους ξεκινώντας απ' τις σφηνοειδείς καί ιερογλυφικές πηγές πού είχαν πρόχειρες, αλλά το δανείστηκαν από κάποια δυτική πηγή στη διάρκεια των ταξιδιών τους καί το υιοθέτησαν σάν κάποιο είδος συμβολικής στενογραφίας για το εμπόριο...» («*Μυστήρια από ξεχασμένους κόσμους*», Έλλ. έκδ., «Ράπτης», σελ. 253).

Ο Ιωάννης Πασσάς, εκδότης έγκυκλοπαιδείας ΗΛΙΟΥ: «Ο έκμηδενισμός των διαφόρων θεωριών περί καταγωγής της γραφής από τους Φοίνικας» («*Η ελληνική προϊστορία*», έκδ. «ΗΛΙΟΣ», σελ. 96).

Ο Ανδρέας Παπαγιαννόπουλος - Παλαιός, αρχαιολόγος - επιγραφολόγος: «Ταυτοχρόνως σχεδόν προς τους έν τη ήπειρωτική Ελλάδα παρέλαβον έκ των Κρητών τα σχήματα των γραμμάτων καί οι Φοίνικες, οΐτινες περιώρισαν τόν άρι-

ΜΙΚΑΡΡΕΘΜΑΜΕΘΕΚΕΜΘΚΒΣΟΓΟΙΩΧΕΛΙΡΘΙΤΟΡΘΔΕΙΙΩ
 ΘΤΙΓΛΙΣ411Δ201717ΘΗΛΥΟΘ1Α2ΟΧΟΞΠ3ΟΚΒΑΥΟΤΟΘΧΙΔ
 ΞΒΞΒ2Ο7Β2ΟΧΟ2Λ

Αρχαιοτάτη (7ος π.Χ. αιών) έπιγραφή Ναξίου αλφαβήτου επί μαρμαρίνου αγάλματος πού βρέθηκε στην Δήλο, «δ άνέθηκε τη Άρτέμιδι Νικάνδες ή Ναξία», όπως σημειώνει ο Καββαδίας («*Προϊστορική αρχαιολογία*», σελ. 851). Νάξος (Κυκλάδες κ.τ.λ.), Θήρα, Μίλητος, Χαλκίς καί άλλες Έλληνικές περιοχές διέθεταν ίδια τα αλφάβητα, πού αποδεικνύουν την δυνατότητα παραγωγής γραμμάτων από τους Έλληνες σέ μεγάλες ποικιλίες.

θμόν αὐτῶν εἰς 22 καὶ μετέφρασαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκ τῆς Κρητικῆς, εἰς ἣν ἐδήλουν τὰ ὀνόματα τῶν εἰκόνων ἐξ ὧν προήλθον, εἰς τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν...» («*Ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ Ἐπιγραφαί*», Ἀθ. 1938, σελ. 16).

Ὁ **Τζάμπερτ Μάρραϊν**, διαπρεπὴς Ἀγγλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος: «*Ἡμεῖς οἱ ἔχοντες σήμερον πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ κρητικὰ γράμματα, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες γνωρίσαντες ἀπαξ τὴν γραφὴν, ἔπесαν κατόπιν εἰς πλήρη αὐτῆς ἀμάθειαν, ἐνῶ περὶ αὐτῶν ἔγραφον πάντες οἱ λοιποὶ λαοί, οὗς αὐτοὶ ὠνόμαζον βαρβάρους; Καὶ ἠγνόουν κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα τὴν γραφὴν, ἐνῶ κατὰ τὸν ἔβδομον ἀνέδειξαν αἰφνης ποιητάς, ὅπως τὴν Σαπφῶ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, καὶ τὸν Ἀλκμᾶνα, οἵτινες ἔγραφον πιθανώτατα καὶ μουσικὰ σημεῖα; Καὶ τὸ μὲν ἱστορικὸν σφάλμα τοῦ ὀνομαστοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου (Wolf) ὅτι «πρῶτον ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν εἶδεν ἡ Ἑλλὰς καταγραφόμενα τὰ παλαιὰ ᾠσματα τῶν ἀοιδῶν» προήλθεν ἐκ τῶν σφαλερῶν περὶ τῆς γραφῆς μεταγενεστέρων μαρτυριῶν, αἵτινες ἀπὸ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἀπεδείχθησαν ἀπέχουσαι πάμπολυ τῆς ἀληθείας [...]*».

» Τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως γραφῆς ἐλύθη σήμερον ὀριστικῶς μετὰ τὴν νεωτάτην ὑπὸ κ. Κεραμοπούλου ἐν Θήβαις ἀνακάλυψιν ἐνεπιγράφων ἐπιγραφῶν τῆς νεωτέρας μυκηναϊκῆς περιόδου ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κάδμου, ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις ἦτο σοφωτέρα παρὰ τὴν νέαν κριτικὴν» («*Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας*», σελὶς 15', Ἐκδοσις Δημ. Ν. Παπαδήμα, 1974).

Ὁ **Μάριο Πέι**, Ἀμερικανὸς καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο «Κολούμπια». «Μερικὰ σύμβολα (τοῦ σημειτικοῦ ἀλφαβήτου) μπορεῖ νὰ πάρθηκαν ἀπὸ παρόμοια συστήματα γραφῆς, ὅπως τὸ Κρητικόν». («*Funk and Wagnalis New Encyclopedia*», ἔκδ. 1972, τόμος 13, σελ. 451, λέξη «Alphabet»).

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ — ΚΑΙ ΕΝΑ ΣΧΟΛΙΟ

Ἀπὸ τὸν κ. Χρυσόστομο Τζημάκα, ἐπίκουρο καθηγητὴ τῆς Πνευμονολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πῆραμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολή:

Ἀξιότιμε κ. διευθυντά,

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ παρακολουθῶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὴν προβολὴ «καυτῶν» θεμάτων. Συχνὰ ἀναφέρεστε στὴν φράση, ὅτι τὸ περιοδικὸ ἀπευθύνεται σὲ ὅσους μποροῦν νὰ τὸ παρακολουθήσουν. Καμμία ἀντίρρηση. Τί γίνεται ὅμως μὲ τόσους Ἕλληνες ποὺ θέλουν νὰ μάθουν τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν ἔχουν τὴν ἀνάλογη προπαίδευση; Τί γίνεται μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν καὶ πρέπει νὰ μάθουν; Ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς ὁ ἀπλὸς Ἕλληνας θὰ μάθει γιὰ τὴν Ἑλληνικότητα; Οἱ ἐγκύκλιες σπουδὲς κάθε ἄλλο παρὰ αὐτὸ τὸ στόχο ἔχουν. Κι ἂς μὴν παραβλέπεται τὸ γεγονός ὅτι μέσα στὴ χώρα καλλιεργεῖται ὁ ἀποπροσανατολισμὸς καὶ ἡ συσκοτίσιμη, μὲ σκοπὸ τὴν ὀριστικὴ ἐξαφάνισή τῆς ἐλληνικῆς σκέψης καὶ τοῦ στοχασμοῦ (γιὰ τοὺς γνωστούς λόγους).

Πόσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες μποροῦν νὰ διαβάσουν τὸ ἐξαιρετικὸ κατὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ τεράστιο ἔργο τῆς «*Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*» τῆς «*Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν*»; Εἶναι λύση οἱ μεταφράσεις τῶν Wilcken καὶ Boissford-Robinson; ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Ἀναλάβετε μὲ τοὺς συνεργάτες σας νὰ φέρετε κοντὰ στὸν ἀπλὸ Ἕλληνα τὴν ἀλήθεια μὲ τρόπο προσιτὸ καὶ πειστικὸ. Μέσα ἀπὸ κάποιο βιβλίο ἢ ὅ,τι ἄλλο νομίζετε, μεταφέρετε τὸ μήνυμα καὶ κάνετε ὅσο περισσότερους Ἕλληνες μπορεῖτε, νὰ καταλάβουν καὶ ν' ἀγαπήσουν τὴν Ἑλληνικότητα. Γιατὶ τάχα νὰ μὴν ξεκινήσει ἀπὸ τὸν ἴδιο αὐτὸ χῶρο (τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους) μιὰ νέα ἀναγέννηση; Εἶναι καιρὸς πιά. Ἄν δὲν τὸ κάνετε ἐσεῖς, ποίος θὰ τὸ κάνει;

Με τιμὴ

Χρυσόστομος Τζημάκας

Μηδείας 20, Νεάπολη, Θεσσαλονίκη (56727)

Σημείωση «Δ»:

Λυπούμεθα ἐλλεικρινά, ἀλλὰ λόγοι εὐθύτητας ὑπαγορεύουν, νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς ἀτυχές τὸ τελικὸ ἐρώτημα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐπιστολογράφου: Ἑλληνικότητα, πρῶτιστα καὶ προσδιοριστικά, εἶναι ἡ σταθερὴ διάθεσις τοῦ Προσώπου, ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου, μιᾶς ἐκάστης συνειδήσεως, γιὰ ἐλεύθερη ἀναζήτηση καὶ πράξιν τοῦ ἀληθινοῦ, χωρὶς ἀντικειμενικοὺς περιορισμοὺς καὶ χωρὶς ὑποκειμενικὰ σκοπιμότητες. Ἡ ἐπίκλησις πρὸς ἄλλους (κι ὄχι πρὸς τὴν ἑαυτότητα) γιὰ ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἐλληνικότητα προϋποθέτει καὶ ἀντικειμενικοὺς περιορισμοὺς καὶ ὑποκειμενικὰ σκοπιμότητες – μ' ἄλλα λόγια προϋποθέτει αὐτοκατάργησιν ἢ αὐτοεκημενισμό τοῦ Προσώπου· καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυσιν ἡ στάσις αὕτη ἰσοδυναμεῖ μὲ κατάργησιν καὶ ἐκημενισμό τῆς ἰδίας τῆς ἐλληνικότητος. Ἐμεῖς, ὁ «Δαυλός», σὰν καθ' ἕκαστα πρόσωπα, ἀναζητοῦμε καὶ πράττομε τὸ ἐλληνικὸν – ὅ,τι ἡ ἐαυτότητά τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς ὑπαγορεύει καὶ κατὰ τὸ μέτρο ποῦ μποροῦμε νὰ ἀντιπαλεύομε τὴν σφοδρὴ πίεσιν τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ τίς ἀδυναμίας τῆς ὑποκειμενικότητος. Ἄν πράξῃ τὸ ἴδιο ὁ κ. Χρ. Τζ. καὶ ὅλοι ὅσοι ἄγονται ἀπὸ τὰ ἴδια μὲ τὰ δικὰ του εὐγενῆ ἐλατήρια – μαζί μας, ἂν θέλουν, ἢ μόνον τοὺς –, τὸ ζητούμενον θὰ γίνῃ πράξις. Οἰαδήποτε ἄλλη στάσις, ἐπαναλαμβάνομε, ὄχι μόνον εἶναι ἀπρόσωπη, ἀλλὰ εἶναι πρωταρχικὰ καὶ ἐξ ὀρισμοῦ μὴ ἐλληνική.

Η ΤΡΙΑΔΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΘΗ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΑ ΛΟΓΙΚΗ;

Ἐξόχου ἐνδιαφέροντος ἐπιστημονικὴ ἀντιπαράθεση
στὸ Τρίτο Πανελλήνιο Συνέδριο τῆς Φιλοσοφίας

Ἀπὸ 25 ἕως 28 παρελθόντος Σεπτεμβρίου διεξήχθη στὴν Ἀθήνα μὲ συνεργασία τοῦ Τομέως Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας, τῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας Κύπρου καὶ τοῦ Διεθνoῦς Δημοκριτείου Ἰδρύματος, τὸ Τρίτο Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας μὲ θέμα «Ἡ Διαλεκτικὴ». Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ἐθίγη τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέροντος ζήτημα τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς τυπικῆς (ἀριστοτελικῆς) λογικῆς καὶ τῆς νεώτερης διαλεκτικῆς τοῦ τριαδικoῦ σχήματος (Θέση – Ἀντίθεση – Σύνθεση).

Ἀπὸ τὶς θέσεις ποὺ διαμορφώθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Συνεδρίου, ἀνέκυψε τὸ πρόβλημα ἂν ἡ νεώτερη διαλεκτικὴ (ἐγγελιανή καὶ μαρξιστικὴ) ἔχει καταργήσει τὴν ἀριστοτέλεια λογικὴ καὶ ἂν τὸ τριαδικὸ τῆς σχῆμα ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος «ὑπερλογικῆς» – θέση ποὺ ὑπεστήριξαν οἱ προσκεῖμενοι πρὸς τὴν μαρξιστικὴ ἰδεολογία συνέδριοι.

Εἰδικότερα, ὁ καθηγητὴς κ. Εὐτύχιος Μπιτσάκης κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀνακοινώσεώς του μὲ τίτλο «Ἡ νομιμότητα τῆς διαλεκτικῆς τῆς Φύσης» ἰσχυρίσθηκε, ὅτι ἡ λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι περιορισμένη καὶ ξεπερασμένη καὶ ὅτι ἡ τριαδικὴ διαλεκτικὴ συντελεῖ στὴν ἀνάδειξη τῶν γενικῶν κατηγορημάτων καὶ σχέσεων τῆς φυσικῆς πραγματικότητας, μέσα ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ καταξίωση τῶν δεδομένων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρενέβη ὁ καθηγητὴς τῆς Μαθηματικῆς Ἀναλύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν καὶ συνεργάτη τοῦ «Δαυλοῦ» κ. Λ. Ντόκας, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε, ὅτι ἡ διαλεκτικὴ δὲν εἶναι λογικὴ καὶ ὅτι ἡ κλασσικὴ (ἀριστοτέλεια) λογικὴ εἶναι ἀξεπέραστη. Ὁ διάλογος ἐγίνε περίπου ὥς ἐξῆς:

Λ. Ντόκας: Κύριε Μπιτσάκη, αὐτὰ ποὺ λέτε γιὰ τὴν τυπικὴ λογικὴ εἶναι ἐσφαλμένα, δὲν ὑπάρχει καμμιά ἄλλη λογικὴ, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴ λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἡ διαλεκτικὴ δὲν εἶναι λογικὴ, γιατί δὲν ἔχει τοὺς χαρακτῆρες μιᾶς λογικῆς.

Ε. Μπιτσάκης: Αὐτὸ τὸ λέτε ἐσεῖς, γιατί δὲν ξέρετε τὸ βάθος τῆς διαλεκτικῆς.

Λ. Ντόκας: Φοβοῦμαι, κύριε Μπιτσάκη, πὼς εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ πῶ, πὼς ὀρίζεται ἡ λογικὴ, γιατί δημιουργεῖται μιὰ ἀδικοιολόγητη σύγχυση. Ἡ λογικὴ δὲν εἶναι κάτι ἀόριστο, ἀλλὰ πολὺ συγκεκριμένο, τὸ ὁποῖο θὰ δεῖτε μαθηματικὰ διατυπωμένο στὴν ἀνακοίνωσή μου. Μπορῶ ὅμως νὰ σᾶς πῶ γενικῶς, πὼς ἡ λογικὴ εἶναι νοητικὸ ὄργανο, τοῦ ὁποῖου ἡ λειτουργία μᾶς δίδει συνέπειες σὲ σχέση μὲ ἀρχικὰ ἀξιοματικά συστήματα (ὑποθέσεις) καὶ ὄχι ἀπόλυτες ἀλήθειες, πρᾶγμα ποὺ φαντάζεστε γιὰ τὴ διαλεκτικὴ σας. Τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας τοῦ προτασιακοῦ λογισμοῦ, ὅπως θὰ ἀποδείξω, θεμελιώνει τοὺς ἰσχυρισμούς μου. Ὁ βασικότερος χαρακτῆρας τῆς λογικῆς εἶναι ἓνα ἀξιοματικὸ σύστημα, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ λέμε ἀρχὲς τῆς λογικῆς. Μπορεῖτε νὰ μοῦ πεῖτε ποιὲς ἀρχὲς ἔχει ἡ λογικὴ τῆς τριαδικῆς διαλεκτικῆς; Μπορῶ νὰ σᾶς ἀποδείξω, ὅτι ὁ ἀλόγητος θεσμός – ἀντίθεση – σύνθεση ὁδηγεῖ σὲ ἀντινομία, πρᾶγμα ποὺ θὰ κάνω στὴν ἀνακοίνωσή μου.

Ε. Μπιτσάκης: (Ἀπαριθμεῖ τὶς ἀρχὲς τοῦ μαρξισμοῦ).

Λ. Ντόκας: Δὲν ἀπαντᾷτε στὴν ἐρώτησή μου, δὲν σᾶς ρώτησα γιὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἀξιώματα τῆς ὑποθετικῆς ὑπερλογικῆς σας.

Ε. Μπιτσάκης: Θὰ ἀπαντήσω καὶ σὲ σᾶς. (Ἀκολουθῶς ἀμφισβητεῖ τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητας, διατυπώνοντας τὸ ἀξίωμα, ὅτι κάθε πρᾶγμα εἶναι καὶ δὲν εἶναι συγχρόνως καὶ ὅτι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὶς φιλοσοφικὲς θέσεις τοῦ Ἡρακλείτου).

Α. Ντόκας: Δηλαδή ή «υπερλογική» έγινε προλογική; Αυτά τὰ πράγματα είναι άνύπαρκτα στην έπιστήμη, μόνο στη φαντασία τών πιστών δογματικών μπορεί νά υπάρχουν. Σās πληροφορώ, ότι αναπτύσσονται λογικές, τών όποιων οί άληθοτιμές είναι συναρτήσεις του χρόνου. Αυτό του είδους οί φορμαλισμοί δέν είναι διαλεκτική και δέν κλονίζουν τό άξίωμα της ταυτότητας, αλλά εφαρμόζονται για τόν έλεγχο τών προγραμμάτων κατά την εκτέλεσή τους από τούς υπολογιστάς. Θά ήθελα μιά άπάντηση στη βασική έρώτηση: Ποιές είναι οί ανακαλύψεις της διαλεκτικής σας;

Ε. Μπιτσάκης: (Δέν άπαντά).

Α. Ντόκας: Είπατε πώς ή φύση είναι μιá όλότητα σε άέναη μεταμόρφωση;

Ε. Μπιτσάκης: Ναι.

Α. Ντόκας: Έγώ πιστεύω στη συνεχή μεταβολή της φύσης, δηλαδή σε τυχαία συμβάντα. Δέν μπορώ όμως νά συλλάβω πώς έννοείτε την όλότητα. Έ υπάρχουν άξιώματικές θεωρίες, για τίς όποιες συμβαίνει μιá πρόταση Α νά είναι άξίωμα σε κάποια θεωρία, ένώ άλλη θεωρία νά έχει την άρνηση της προτάσεως Α ως άξίωμά της και οί θεωρίες αυτές νά εκφράζουν λογικά κατηγορίες φυσικών φαινομένων. Πώς είναι δυνατόν νά υπάρχει όλότητα, ένότητα στον κόσμο, την όποία μελετά ή έπιστήμη με αυτό του είδους τίς θεωρίες; Έ ή όλότητα και γενικότερα ή ένότητα του κόσμου είναι μεταφυσική υπόθεση, για την όποία δέν έχουμε καμμιά επιστημονική γνώση.

* * *

Τό άπόγευμα έγινε ή συνεδρίαση και όμίλησε ό κ. Α. Ντόκας, αλλά ούδεις υπέβαλε έρωτήσεις ή αντίκρουσε τίς θέσεις του.

Έπειδή τό θέμα αυτό παρουσιάζει γενικότερα έξαιρετικό ένδιαφέρον, δεδομένου ότι στη σύγχρονη παγκόσμια σκέψη ή άποψη ότι ή τριαδική διαλεκτική άποτελεί τό ύψιστο όργανο θεωρήσεως της κοινωνίας και της φύσεως έχει προβληθεί σε εύρύτατη έκταση από διάφορες πλευρές – και όχι μόνο από τη μαρξιστική – και σχεδόν έχει επιβληθεί, ό «Δαυλός» ζήτησε από τόν καθηγητή κ. Λάμπρο Ντόκα νά παρουσιάση στίς στήλες του μιá μαθηματικά τεκμηριωμένη άνάλυση της ουσίας της τυπικής (άριστοτελικής) λογικής και μιá παράλληλη κριτική της τριαδικής διαλεκτικής, ή όποία, σημειωτέον, είναι κάτι διαφορετικό από την έλληνική (σωκρατική) διαλεκτική. Έ ο κ. Ντόκας άνταποκρινόμενος έγραψε για τούς άναγνώστες του «Δαυλου», κατά τό δυνατόν άποφεύγοντας τούς μαθηματικούς τύπους, ώστε ή άνάλυση νά είναι προσιτή και στους μη γνωρίζοντες άνώτερα μαθηματικά, τό άκόλουθο κείμενο:

Μαθηματική λογική και διαλεκτική

“Αν δεχθούμε, ότι ό λόγος είναι ή έκδήλωση της νόησης, τότε ή γλώσσα και ή λογική είναι τόσο όργανικά συνδεδεμένες, ώστε ή άνυπαρξία της μιās νά συνεπάγεται την άχρησία της άλλης, γιατί συντίθενται από στοιχεία, τά όποία είναι συμπληρωματικά σε σχέση με την όλότητα της νόησης. Έ λόγος είναι τό συμβολικό σύστημα, με τό όποιο τό ύποκείμενο συνειδητοποιεί τόν έξωτερικό κόσμο, και συγχρόνως τό όργανο κατασκευής συνεπειών από υποθέσεις, οί όποιες πραγματώνουν συγκεκριμένες πνευματικές καταστάσεις της νόησης. Έ λόγος συντελεί στην διαμόρφωση τών πραγματικοτήτων από τά συμβάντα και λειτουργεί στο χώρο αυτών με τόν συνδυασμό τριών βασικών στοιχείων:

Πρώτον, τό συντακτικό τών συμβόλων, πού όρίζει τόν τρόπο κατασκευής συμπλεγμάτων από άρχικά σύμβολα μιās γλώσσας, δηλαδή είναι τό σύνολο τών κανόνων κατασκευής προτάσεων και σύνδεσης αυτών.

Δεύτερον, την έρμηνεία τών συμπλεγμάτων, δηλαδή την άπόδοση νοήματος στίς λέξεις και προτάσεις.

Και, τρίτον, την διαδικασία άποδόσεως σε μιá πρόταση ή σε ένα σύμπλεγμα προτά-

σεων της τιμής αλήθεια ή ψέμα, πράγμα που δεν μπορεί να επιτευχθεί πάντοτε ή να κατακυρωθεί με απόλυτη ισχύ.

Ο Έναρθρος λόγος κάτω από την πίεση των ψυχικών και πνευματικών απαιτήσεων της ανθρώπινης ύπαρξης, παρ' όλην τη σκληρή και επίπονη εξελικτική του πορεία, δεν κατορθώνει να επιτύχει πάντοτε την απαιτούμενη αυστηρότητα μιας επιστημονικής θεωρίας. Η αδυναμία του έναρθρου λόγου να εξασφαλίσει την απόλυτη ακρίβεια στην διατύπωση των νοημάτων οδήγησε στην επινόηση του formalισμού, ο οποίος προσφέρει την αναμφισβήτητη διαφάνεια στον συμβολισμό του νοήματος με αντάλλαγμα τον περιορισμό της γενικότητας. Κάθε μορφή λόγου που εξασφαλίζει τη μεγίστη δυνατή αυστηρότητα, είναι ένας formalισμός, δηλαδή ένας «συμβολικός» ή «τυπικός» λόγος, διὰ του οποίου επιτυγχάνεται ή συνένεπια και περιορίζεται ή διαισθητική ερμηνεία του συμβάντος. Μπορούμε να πούμε πως η γέννηση του formalισμού ήταν μια επιτακτική ανάγκη της προηγμένης επιστήμης, η οποία αναζητούσε ικανοποιητική πρόβλεψη και απεριορίστο κύρος, που μπορεί να στηριχθεί σ' ένα μη αντιφατικό λογικό σχήμα απαλλαγμένο από την αοριστία και την σύγχυση. Ο formalισμός είναι ένα νοητικό σχήμα, όπου ανάγονται τα αξιωματικά συστήματα, τα οποία είναι συμβατά με την κλασσική λογική ή είναι της ίδιας φύσεως, δηλαδή είναι ή αφορημένη έκφραση κάθε αξιωματικού συμπερασματικού οργάνου σε μια γλώσσα «τυπική» με στοιχεία απολύτως προκαθορισμένα. Η προσφορά του formalισμού στην επιστήμη είναι τεράστια, γιατί δίδει αυστηρή συμβολική μορφή στο λόγο, δηλαδή μαθηματικοποιεί τόσο την γλώσσα όσο και την λογική.

*‘Η γέννηση του
formalismού ήταν μια
επιτακτική ανάγκη της
προηγμένης επιστήμης,
η οποία αναζητούσε
ικανοποιητική πρόβλεψη.*

* * *

Επειδή το άρθρο αυτό δεν απευθύνεται ειδικώς σε μαθηματικούς, επιβάλλεται να αποφευχθεί ο φόρτος των μαθηματικών τύπων, πράγμα το οποίο θα επιχειρηθεί, παρόλες τις μεγάλες δυσκολίες. Στη μαθηματικοποίηση του λόγου γίνεται μεγάλη προσπάθεια να απαλλαγούμε από την διαισθητική θεώρηση των έννοιων, τελικώς όμως αυτό δεν επιτυγχάνεται, γιατί πάντοτε από τη φύση των πραγμάτων το ξεκίνημα της νόησης είναι μια διαίσθηση, που εκδηλώνεται μέσα σ' ένα σύστημα συμβόλων. Έτσι δεχόμαστε διαισθητικώς την έννοια της πεπερασμένης πολλαπλότητας συμβόλων. Η διαίσθηση της πολλαπλότητας είναι πρωταρχική για την διαμόρφωση ενός κοσμοειδώλου, το οποίο θεωρούμε σαν την συνύπαρξη διαφορετικών πολλαπλοτήτων ξεχωριστών αντικειμένων. Αν δεχθούμε, ότι η αντίληψη, που έχουμε για τον κόσμο, είναι κατά κάποιο τρόπο ξεκουρη, τότε προϋποθέτουμε την ίδια έγκυρότητα για την διαίσθηση των πολλαπλοτήτων.

Τα στοιχεία που συνθέτουν ένα formalισμό¹ είναι: 1) Μια πολλαπλότητα συμβόλων, 2) οι κανόνες κατασκευής τύπων από την αρχική πολλαπλότητα συμβόλων, 3) η συλλογή τιμών, 4) το σύστημα των αξιωμάτων, δηλαδή ένα πλήθος τύπων που παίρνουν την τιμή «αλήθεια», 5) οι συμπερασματικοί κανόνες, οι οποίοι είναι κατασκευαστικοί και πληρούν την γενική αρχή: "Αν ένας τύπος Q προκύπτει από την εφαρμογή συμπερασματικών κανόνων σε αρχικούς τύπους στους οποίους, αντιστοιχεί η τιμή «αλήθεια», τότε υποχρεωτική και στον τύπο Q αντιστοιχεί η τιμή «αλήθεια».

1. Δαυλός, 45: Α. Ντόκας, 'Η λογική στον υπερβατικό χώρο και 'Ελληνική Φιλοσοφική 'Επιθεώρηση, τόμ. 2, τεύχος 4, 'Ιανουάριος 1985· Α. Ντόκας: Λογική και formalισμός.

Παρατηρήσεις

I) 'Η λογική των προτάσεων (προτασιακός λογισμός) και γενικότερα η τυπική λογική του 'Αριστοτέλη είναι ένα κλασσικό παράδειγμα φορμαλισμού.

II) Τα δύο πρώτα στοιχεία του φορμαλισμού εκφράζουν την δομή και λειτουργία μιας γλώσσας, δηλαδή είναι οι καθοριστικοί χαρακτήρες κάθε συμβολικής γλώσσας. 'Αν δεχθούμε, όπως πολλοί υποστηρίζουν, την αναγκαιότητα του συμβολισμού για την συνειδητοποίηση του γεγονότος και την γέννηση της σκέψης, τότε το σύστημα συμβόλων και οι κανόνες

**Το σύστημα συμβόλων
και οι κανόνες παραγωγής
τύπων είναι τα θεμέλια
της νόησης.**

παραγωγής τύπων είναι τα θεμέλια της νόησης. Τέλος τα τρία τελευταία χαρακτηριστικά στοιχεία του φορμαλισμού αποτελούν την πεμπουσία του λογικού οργάνου, γιατί καθορίζουν τον τρόπο παραγωγής συμπερασμάτων. Πρέπει να τονίσουμε, πώς η λογική σαν επιστήμη ασχολείται κυρίως με την ανάλυση και μελέτη των

συμπερασματικών κανόνων και γενικώς μεθόδων, που η ανθρώπινη νόηση χρησιμοποιεί. 'Επειδή η λογική εφαρμόζεται σε διαφορετικές πολλαπλότητες ειδικών περιπτώσεων, είναι υποχρεωμένη να ενδιαφέρεται για την μορφή και όχι για το περιεχόμενο συγκεκριμένης συμπερασματικής διαδικασίας. Π.χ. ας πούμε: «όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί, ο βασιλιάς είναι άνθρωπος, άρα είναι θνητός». Προφανώς το προηγούμενο συμπέρασμα είναι ειδική περίπτωση της γενικής μορφής. 'Όλα τα στοιχεία του Α έχουν την ιδιότητα Β, το Γ είναι στοιχείο του Α, άρα έχει την ιδιότητα Β. 'Η μαθηματική λογική με την εισαγωγή των τύπων εξασφαλίζει τόσον την απαιτούμενη γενικότητα όσο και την σταθερότητα της μορφής στη συμπερασματική λειτουργία. Στην τυπική λογική οι έννοιες δίδονται στην πιο αφηρημένη μορφή, χωρίς το στοιχείο της αοριστίας. Π.χ. οι έννοιες της ταυτολογίας και αντιφάσεως στον προτασιακό λογισμό ορίζονται με απόλυτη αυστηρότητα και γενικότητα ως εξής: Κάθε τύπος του προτασιακού λογισμού λέγεται ταυτολογία, αν για οποιοδήποτε συνδυασμό αληθοτιμών των προτασιακών μεταβλητών του παίρνει την τιμή «αλήθεια», ενώ κάθε τύπος, του οποίου η άρνηση είναι ταυτολογία, ορίζεται ως αντίφαση.

III) 'Επειδή ένας από τους χαρακτήρες του φορμαλισμού είναι το αξιωματικό σύστημα, είμαστε υποχρεωμένοι να αναγνωρίσουμε την αξιωματική φύση της λογικής, η οποία δεν φαίνεται να έχει διαμορφωθεί από μια τυχαία επιλογή των αξιωμάτων, που καθορίζουν τη σχέση υποκειμένου — αντικειμένου· αντιθέτως η αναγκαία αναζήτηση ισομορφιών συνειδησης και αντικειμένου επιβάλλει την κατάλληλη επιλογή του αξιωματικού συστήματος της κοινής λογικής και γενικώς κάθε φορμαλισμού. 'Αν παραμείνουμε στα πλαίσια της επιστημονικής σκέψης, χωρίς μεταφυσικές υποθέσεις, φαίνεται πώς η γέννηση των αξιωμάτων της λογικής δεν είναι εκτός του χώρου των φαινομένων, γιατί απλούστατα τα αξιώματα της λογικής περιγράφουν τη λειτουργία του χώρου των φαινομένων.

IV) Το κύρος της επιστημονικής γνώσης ανέρχεται στην υψηλότερη βαθμίδα, όταν εκφράζεται από μια θεωρία αξιωματικώς θεμελιωμένη, γι' αυτό είναι απαραίτητο να δούμε τί είναι μία τυπική αξιωματική θεωρία. Μία τυπική αξιωματική θεωρία Τ συντίθεται από τέσσερα σύνολα, τα οποία ορίζονται από ένα φορμαλισμό, που αντιστοιχεί στη θεωρία, ως εξής: α) Το σύνολο των συμβόλων, τα οποία αποτελούν το αλφάβητο της γλώσσας Lt που χρησιμοποιείται στη θεωρία Τ, β) το σύνολο των τύπων της γλώσσας Lt, γ) το σύνολο των αξιωμάτων της θεωρίας τ, δ) το σύνολο των αποδεικτικών κανόνων.

'Η μαθηματική διατύπωση των θεωριών επιτρέπει να δοθούν οι όρισμοί της συνέπειας και της αποδείξεως με απόλυτη αυστηρότητα, ώστε να συνάγονται συμπεράσματα, των οποίων το κύρος να εξαρτάται μόνο από τη θεμελίωση της θεωρίας.

V) 'Ο προτασιακός λογισμός (ή λογική των προτάσεων) έχει όλα τα στοιχεία για τον όρισμό μιᾶς θεωρίας T π.χ. με αξιωματικό σύστημα, τὸ ὁποῖο προφανῶς ταυτίζεται με αὐτὸ τῆς κλασσικῆς λογικῆς, δηλαδή ἡ ἀριστοτέλεια λογικὴ ὀρίζει μιὰ θεωρία. Γιὰ τὴ θεωρία τῆς λογικῆς τῶν προτάσεων ὑπάρχει τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας, τὸ ὁποῖο μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι, γιὰ νὰ εἶναι ἕνας τύπος A τῆς γλώσσας τοῦ προτασιακοῦ λογισμοῦ $L_{π.λ.}$ ταυτολογία, πρέπει καὶ ἀρκεῖ ὁ A νὰ εἶναι θεώρημα τῆς θεωρίας $T_{π.λ.}$. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει, ὅτι ἡ θεωρία τῆς λογικῆς μόνο ταυτολογίες παράγει, δηλαδή δὲν προκύπτουν καινούργιες προτάσεις ἀπὸ τὸ λογικὸ ὄργανο. Ὅπως θὰ δοῦμε τὸ λογικὸ ὄργανο ἐξασφαλίζει συνέπειες, οἱ ὁποῖες εἶναι νέες προτάσεις, μόνον ὅταν λειτουργεῖ σὲ σύστημα ἀξιωμάτων, ποὺ δὲν εἶναι ἰσοδύναμα με τὶς ἀρχές τῆς λογικῆς, ἀλλὰ συμβατά.

* * *

Ἡ γλώσσα τοῦ προτασιακοῦ λογισμοῦ δὲν ἐπαρκεῖ νὰ ἀποδώσει με λογικὴ συνέπεια κάθε συμβολικὸ ἀξιωματικὸ οἰκοδόμημα, γιατί εἶναι ἡ ἀπλούστερη συμβολικὴ γλώσσα. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ φορμαλιστικὴ αὐστηρὴ διατύπωση καὶ ἡ λογικὴ συνέπεια τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν καὶ ἰδίως τῶν φυσικομαθηματικῶν, ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ἐπινοηθοῦν οἱ συμβολικὲς² γλώσσες, ποὺ ἐπεκτείνουν τὶς δυνατότητες τοῦ προτασιακοῦ λογισμοῦ, ὁ ὁποῖος παραμένει πάντοτε ὁ πυρήνας ὅλων τῶν ἐξειδικευμένων κατηγορηματικῶν γλωσσῶν.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὶς πρωτοβάθμιες κατηγορηματικὲς γλώσσες, μπορούμε νὰ τὰ διακρίνουμε σὲ δύο κατηγορίες: α) στὴν κατηγορία τῶν λογικῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ σὲ ὅλες τὶς γλώσσες καὶ β) στὴν κατηγορία τῶν μὴ «λογικῶν» συμβόλων, τὰ ὁποῖα εἶναι διαφορετικὰ γιὰ κάθε γλώσσα ἀνάλογα με τὸ σκοπὸ ποὺ πληροῖ ἡ συγκεκριμένη γλώσσα. Π.χ., ἂν πρόκειται νὰ φτιάξουμε μιὰ γλώσσα διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζεται μιὰ θεωρία, ποὺ ἔχει ἀνάγκη τῆς σχέσεως τῆς ἰσότητος ἢ ἄλλων εἰδικῶν σχέσεων, τότε στὸ σύνολο τῶν μὴ «λογικῶν» συμβόλων τῆς ὑποκατασκευῆς γλώσσας πρέπει νὰ περιλαμβάνεται τόσο τὸ σύμβολο τῆς ἰσότητος ὅσο καὶ ἰδιαίτερα σύμβολα γιὰ τὶς εἰδικὲς σχέσεις.

Παρατηρήσεις:

I) Σὲ μιὰ γλώσσα μπορούμε νὰ ἀντιστοιχίσουμε μιὰ δομὴ, τὴν ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ φανταστοῦμε σὰν μεταφορὰ τῆς λειτουργίας καὶ τῶν χαρακτήρων τῆς γλώσσας μέσα σὲ ἕνα σύνολο. Προφανῶς αὐτὴ ἡ θεώρηση δὲν εἶναι ὁρισμὸς τῆς δομῆς³, ἀλλὰ εἶναι μιὰ σχηματικὴ περιγραφή, χωρὶς μαθηματικὰ σύμβολα. Μποροῦμε με συμβολικὸ τρόπο νὰ ὀρίσουμε τὶς ἔννοιες τοῦ λογικῶς ἐγκύρου καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἢ ψευδοῦς σὲ σχέση με μιὰ δομὴ. Οἱ παραπάνω ἔννοιες διατυπωμένες διὰ μέσου τοῦ ἐνάρθρου λόγου ἔχουν τὸ στοιχεῖο τοῦ σχετικοῦ. Ἀντιθέτως με τὴν βοήθεια τοῦ φορμαλισμοῦ ἀποβάλλουν κάθε μορφὴ ἀοριστίας, ἐνῶ συγχρόνως γίνεται ἡ διάκριση μεταξὺ τοῦ λογικῶς ἐγκύρου καὶ τοῦ ἀληθοῦς μέσα σὲ μιὰ ὀρισμένη δομὴ. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ ἀνάλυση τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι ἔξαρση σχολαστικισμοῦ, ἀλλὰ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης.

II) Σὲ κάθε πρωτοβάθμια θεωρία T βασικὸς παράγων εἶναι ἕνα πλῆθος προτάσεων τῆς γλώσσας L τῆς θεωρίας T , οἱ ὁποῖες προτάσεις ἀποτελοῦν τὸ ἀξιωματικὸ σύστημα τῆς θεωρίας. Τὸ σύνολο τῶν ἀξιωμάτων χωρίζεται σὲ δύο ὑποσύνολα. Πρῶτον, στὸ ὑποσύνολο τῶν λογικῶν ἀξιωμάτων (τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλη), τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ γιὰ κάθε θεωρία

2. Ἀνακοίνωση Λ. Ντόκα — Λ. Κουγκέτσωφ: *Μαθηματικὴ θεώρηση τῆς λογικῆς καὶ διαλεκτικῆς*: Συνέδριο Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρίας καὶ Δ. Ἀναπολιτάνος, *Εἰσαγωγή στὴ φιλοσοφία τῶν μαθηματικῶν*.

3. Λ. Ντόκα: *Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς μαθηματικῆς δομῆς*: εἰς τιμὴν Σ. Πλακίδου 1974.

καί, δεύτερον, στο ύποσύνολον τῶν ἀξιωμάτων, τὰ ὅποια καθορίζουν τὴν θεωρία T καὶ τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ κάθε ἄλλῃ. Τὰ μὴ λογικὰ ἀξιώματα προδιαγράφουν τὶς δυνατότητες τῆς θεωρίας. Π.χ. οἱ μαθηματικὲς δομὲς διαχωρίζονται ἀπὸ τὶς διαφορὰς τῶν μὴ «λογικῶν» ἀξιωμάτων τους.

Τὸ ὑποσύνολο τῶν μὴ «λογικῶν» ἀξιωμάτων πρέπει νὰ εἶναι συμβατὸ μὲ τὸ σύστημα τῶν ἀξιωμάτων τῆς λογικῆς, πᾶν ὅπου ἔκφράζεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς συνέπειας τῆς θεωρίας ὡς ἑξῆς: Μία πρωτοβάθμια θεωρία T καλεῖται συνεπὴς (δὲν εἶναι ἀντιφατική), ἂν καὶ μόνο δὲν ὑπάρχει τύπος φ τῆς γλώσσας L τῆς θεωρίας T , ὁ ὅποιος νὰ εἶναι ἀληθὴς μέσα στὴν T καὶ συγχρόνως ἡ ἀρνήσή του $\neg\varphi$ νὰ εἶναι ὁμοίως ἀληθὴς τύπος.

Ὁ ὅρισμός τῆς συνέπειας μιᾶς θεωρίας εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως στὴ θεμελίωση τῆς θεωρίας, γιατί ἀποτελεῖ κριτήριον τῆς συμβατότητας τῶν μὴ «λογικῶν» ἀξιωμάτων. Γενικῶς τὰ ἀξιώματα τῆς λογικῆς ἀποτελοῦν τὸ ἐλεγκτικὸ ὄργανο τῆς συμβατότητας· ἀντιθέτως, τὰ ἀξιώματα τῆς λογικῆς δὲν ὑπόκεινται στὸν ἔλεγχο τῆς συμβατότητας, γιατί εἶναι ἀληθεῖς, τὶς ὁποῖες δέχεται ἀνεξέλεγκτα ἡ ἀνθρώπινη νόηση. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναπτύξουμε τὴ φιλοσοφία τῶν λογικῶν ἀξιωμάτων.

* * *

Ὅπως γιὰ τὴ θεωρία τοῦ προτασιακοῦ λογισμοῦ ὑπάρχει τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας, ἔτσι καὶ γιὰ τὶς πρωτοβάθμιες θεωρίες ὁ Gödel διατύπωσε ἀνάλογο θεώρημα πληρότητας, τὸ ὁποῖο συνίσταται στὴν ἰσοδυναμία τῶν προτάσεων.

α) Μιὰ πρωτοβάθμια θεωρία T εἶναι συνεπὴς. β) Ἡ θεωρία T ἔχει ἓνα μοντέλο, δηλαδὴ ὑπάρχει μία δομὴ γιὰ τὴν ὅποια κάθε τύπος φ εἶναι ἀληθὴς.

Παρατήρηση:

Ἡ συνέπεια καὶ ἡ πληρότητα μιᾶς θεωρίας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς μαθηματικῆς λογικῆς (συμβολικῆς λογικῆς). Τὸ προηγούμενο θεώρημα ἔχει μεγίστη ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀξία, γιατί εἶναι μιὰ γέφυρα μεταξὺ τοῦ συντακτικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ ἑρμηνευτικοῦ στοιχείου μιᾶς γλώσσας. Τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας ἔχει καθολικότητα, γιατί δὲν ἀναφέρεται σὲ μία συγκεκριμένη θεωρία ἢ σὲ μία τάξη θεωριῶν, ἀλλὰ εἶναι μιὰ πρόταση ποὺ καλύπτει τὴν ὁλότητα τῶν πρωτοβαθμίων θεωριῶν καθὼς καὶ τὰ μοντέλα τους. Εἶναι μιὰ πληροφορία ποὺ ἀναφέρεται στὸ λόγο καὶ συγχρόνως στὰ ἀντικείμενα μελέ-

**Τὴν ἐπαλήθευση στὶς
πρωτοβάθμιες
κατηγορηματικὲς γλώσσες
μὲ κανένα τρόπο δὲν
μποροῦμε νὰ τὴν
ταυτίσουμε μὲ τὴν
ἐμπειρικὴ ἐπαλήθευση.**

της τοῦ λόγου, δηλαδὴ περιγράφει τὸ ὄργανο μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς λειτουργίας του καὶ ἀντιστρόφως. Τέλος εἶναι ἡ διαβεβαίωση τῆς ἰσοδυναμίας τῶν διαδικασιῶν τῆς ἐπαληθεύσεως καὶ τῆς ἀποδείξεως. Δηλαδή, ὅταν θέλουμε νὰ ἀποδείξουμε μιὰ πρόταση καὶ δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε τὸν ἀποδεικτικὸ ἀλγόριθμο, εἶναι ἐξίσου ἔγκυρο νὰ ἀναζητήσουμε διαδικασία ἐπαληθεύσεως τῆς προτάσεως μέσα σὲ ἓνα τυχαῖο μοντέλο. Π.χ., στὴν Εὐκλείδεια γεωμετρία

ἡ μέθοδος τῆς ἐπαληθεύσεως χρησιμοποιεῖται πολλὰ φορὲς τὴν ἐπαλήθευση στὶς πρωτοβάθμιες κατηγορηματικὲς γλώσσες μὲ κανένα τρόπο δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ταυτίσουμε μὲ τὴν ἐμπειρικὴ ἐπαλήθευση, γιατί προφανῶς εἶναι διαφορετικῆς φύσεως. Μέσα στὰ πλαίσια ἐνδὸς ἀρθροῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ παρουσιάσει κανεὶς μιὰ ἐπιστήμη, ὅπως εἶναι ἡ τυπικὴ λογικὴ, γι' αὐτὸ θὰ περιοριστοῦμε νὰ διατυπώσουμε ἓνα ἀκόμη θεώρημα τῆς λογικῆς, τὸ ὁποῖον ἐπι-
τρέπει τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ λογικοῦ ὀργάνου στὸν ὑπερβατικὸ χῶρο τοῦ ἀπείρου.

Θεώρημα του συμπαγούς:

"Αν T είναι το σύνολο των τύπων μιάς πρωτοβάθμιας γλώσσας L , τότε οι παρακάτω προτάσεις είναι ισοδύναμες:

- α) Το σύνολο T έχει ένα μοντέλο.
- β) Κάθε πεπερασμένο υποσύνολο του T έχει ένα μοντέλο.

Παρατήρηση:

Είναι φανερό πώς το θεώρημα του συμπαγούς είναι ένας σύνδεσμος του άπειρου με το πεπερασμένο. Συγκεκριμένα επιχειρείται ο έλεγχος του άπειρου διά μέσου του έλεγχου του πεπερασμένου. Το λογικό όργανο δεν περιορίζεται στην απαρίθμηση σειράς πραγμάτων, αλλά ξεπερνά τα στενά όρια της εμπειρικής γνώσης. Οι αρχές της λογικής μέσα από τη δυναμική μαθηματική μορφή μπορούν να έχουν κύρος σε υπερβατικούς χώρους με άπειρο πλήθος στοιχείων. Για να μπορέσουμε να διαισθανθούμε την τεράστια προαγωγή του λόγου με την επινόηση του φορμαλισμού, πρέπει να αναφερθούμε στην εφαρμογή της αρχής της αντιφάσεως στον άπειρο χώρο.

Η αρχή της του τρίτου αποκλείσεως ή της αντιφάσεως είναι το αξίωμα της λογικής, το όποιο αποκλείει έναν τύπο της μορφής $(A) \wedge (\neg A)$ ⁴ να πάρει την τιμή «αλήθεια». Η εφαρμογή της προηγούμενης αρχής μέσα σε πεπερασμένους χώρους είναι πολύ εύκολη, γιατί μπορεί να γίνει με ένα πεπερασμένο αλγόριθμο επαληθεύσεων. "Αν όμως είμαστε υποχρεωμένοι να κρίνουμε για μία άπειρία πραγμάτων (στοιχείων), τότε δεν υπάρχει πεπερασμένος αλγόριθμος επαληθεύσεων. Π.χ., ως πάρουμε μία πρόταση A και την άρνησή της $\neg A$, που αναφέρονται στο άπειρο σύνολο των φυσικών αριθμών επαληθεύσεων δεν μπορούμε να συμπεράνουμε για την αλήθεια ή όχι των προτάσεων. Έτσι γεννιέται το ερώτημα: Η αρχή της του τρίτου αποκλείσεως μπορεί να επεκταθεί σε άπειρες πράγματα, δηλαδή μπορεί να λειτουργήσει σ' αυτές τις περιπτώσεις για την εξαγωγή συμπερασμάτων; Ναι! ή παραπάνω αρχή της λογικής εφαρμόζεται άριστα σε άπειρα σύνολα της νόησης. Οι αποδείξεις όλων των προβλημάτων υπέρξεως αντικειμένου, το οποίο δεν είμαστε υποχρεωμένοι να κατασκευάσουμε ή να το προσδιορίσουμε επακριβώς μέσα σε μία άπειρία αντικειμένων, γίνονται με την βοήθεια της αρχής της του τρίτου αποκλείσεως. Από της αποδείξεις των προβλημάτων υπέρξεως γίνεται φανερό πώς οι δυνατότητες των λογικών αρχών περιορίζονται από την θεώρηση της άπειρίας. Συγκεκριμένα, παρ' όλο που αποδεικνύουμε την ύπαρξη ενός αντικειμένου, είναι αδύνατον να προσδιορίσουμε το αντικείμενο ή να περιγράψουμε όλες τις ιδιότητές του, ενώ στην περίπτωση του πεπερασμένου έχουμε πάντοτε το ίδιο το αντικείμενο⁵. Η παρατήρηση αυτή δείχνει τον περιοριστικό και προσεγγιστικό χαρακτήρα της γενικευμένης στο άπειρο λογικής σε σχέση με την πεπερασμένη εμπειρική πραγματικότητα, γιατί φαίνεται πώς η έννοια του άπειρου από τη μία μεριά ελευθερώνει τη σκέψη και από την άλλη περιορίζει τις δυνατότητές της. Θα μπορούσαμε σχηματικά να πούμε, πώς περνώντας στον χώρο του άπειρου χάνονται πολλές ικανότητες της νόησης, γιατί γίνεται ανύπαρκτη ή αμφισβητούμενη ή επαλήθευση. Πρέπει όμως να τονίσουμε, ότι η εξασφάλιση της υπέρξεως του αντικειμένου δίδει εγκυρότητα σε κάθε μέθοδο προσέγγισής του, ή όποια με τη βοήθεια των υπολογιστών είναι ικανοποιητική. Ένα παράδειγμα αξιωματικής επέκτασης της λογικής στο χώρο του άπειρου είναι το αξίωμα της επαγωγής, το οποίο στον έναρθο λόγο διατυπώνεται ως εξής: "Αν μία ιδιότητα A επαληθεύεται για το πρώτο στοιχείο μιάς άπειρης φυσικής διαδοχής και μπορούμε να αποδείξουμε την αλήθεια

4. A είναι τυχούσα πρόταση ή τύπος και $\neg A$ ή άρνηση του A , ενώ το $\wedge$ είναι ο λογικός σύνδεσμος και.

5. Δαυλός, 45: Α. Ντόκας, "Η λογική στον υπερβατικό χώρο.

της για τὸ ἐπόμενο τυχαίου στοιχείου τῆς διαδοχῆς μὲ τὴν ὑπόθεση, ὅτι γιὰ τὸ τυχαῖο στοιχεῖο ἡ ιδιότητα εἶναι ἀληθινή, τότε ἀξιωνοῦμε ἡ ιδιότητα Α νὰ εἶναι ἀληθινή γιὰ κάθε στοιχεῖο τῆς ἀπειρης διαδοχῆς.

Τὸ παραπάνω ἀξίωμα ἀποτελεῖ κλασσικὴ ἐφαρμογὴ ἐπεκτάσεως τῆς λογικῆς ἀπὸ τὸ πεπερασμένο στὸ ἀπειρο, γιὰτὶ ἡ ἐπέκταση εἶναι φυσικὴ καὶ μὴ ἀντιφατικὴ. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ λογικοῦ ὄργανου στὸν ἀπειρο χῶρο δὲν εἶναι καθόλου φτωχὰ ἢ ἀμφισβητούμενα στὴν πρακτικὴ τῆς ἐπιστήμης, γιὰτὶ ἐπιτρέπουν τὴ λύση βασικῶν προβλημάτων τόσο τῶν μαθηματικῶν ὅσο καὶ αὐ-

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σύγχρονης γνώσης στηρίζεται στὴν ἀξιωματικὴ γενίκευση τῆς λογικῆς μέσα στὰ ἀπειρα σύνολα.

τῆς τῆς ἴδιας τῆς λογικῆς. Τὰ μαθηματικά, ποὺ στηρίζονται μόνο στὴν πεπερασμένη ἐπαλήθευση ἢ κατασκευὴ, εἶναι τόσο περιορισμένα, ὥστε δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς φτιάχνουν μιὰ ὁλοκληρωμένη ἐπιστήμη. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σύγχρονης γνώσης στηρίζεται στὴν ἀξιωματικὴ γενίκευση τῆς λογικῆς μέσα στὰ ἀπειρα σύνολα. Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι τὰ

λογικὰ παράδοξα καὶ οἱ ἀντινομίες δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα τῶν πραγμάτων, στὰ ὁποῖα ἐφαρμόζεται ἡ λογικὴ. Δηλαδή, τόσο στὸν πεπερασμένο χῶρο ὅσο καὶ στὸν ἀπειρο ὑπάρχουν ἀντινομίες καὶ παράδοξα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται στὸν καθορισμὸ τῶν συμβόλων. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς τυπικῆς λογικῆς καὶ ἡ μελέτη τόσο τοῦ συντακτικοῦ ὅσο καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν στοιχείων, ποὺ προκαλοῦν τὶς ἀντινομίες, ὁδήγησαν στὴν ἄρση τῶν παραδόξων.

* * *

Ἡ Σωκρατικὴ διαλεκτικὴ ἔχει σὰν κύριο στοιχεῖο τῆς τὸν διάλογο, μέσα ἀπὸ τὴν ἀναζήτησι τῆς ἀλήθειας καὶ γενικότερα τῆς γνώσης. Ὁ Πλάτωνας στοὺς διαλόγους του, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ τὰ αὐθεντικὰ πρότυπα τῆς Σωκρατικῆς διαλεκτικῆς, χρησιμοποιοῖ τόσο τὴν ἐπαγωγικὴ σκέψη ὅσο καὶ τὴν παραγωγικὴ⁶ μὲ ὅλη τὴν αὐστηρότητα, ποὺ μπορεῖ νὰ προσφέρει ὁ ἔναρθρος λόγος (χωρὶς ὅμως νὰ ἐξασφαλίζεται πάντοτε ἡ ἀπόλυτη ἐννοιολογικὴ σταθερότητα καὶ ἀκρίβεια). Τὰ λογικὰ στοιχεῖα στίς τυπικὲς γλώσσες, ὅπως εἶδαμε, εἶναι ἀμετάβλητα καὶ καθολικά, γιὰτὶ εἶναι ἀνεξάρτητα τῆς περιπτώσεως καὶ κοινὰ γιὰ κάθε περίπτωση. Ὁ φορμαλισμὸς προσφέρει ἀλγορίθμους, μὲ τὴν βοήθεια τῶν ὁποίων πολλές φορές εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχουμε συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα μὲ κανένα ἄλλο τρόπο δὲν ἐξάγονται. Π.χ. ἡ τυπικὴ λογικὴ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἀποδείξουμε πὼς δὲν ὑπάρχει ἀλγόριθμος, ὁ ὁποῖος νὰ δίδει τὶς ἀκέραιες λύσεις μιᾶς τυχούσας διοφαντικῆς ἐξισώσεως. Μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς ὁ αὐστηρὸς συμβολισμὸς εἶναι ἡ πιὸ ἐπιστημονικὴ ἔκφραση δύο βασικῶν πραγμάτων, τῆς γλώσσας καὶ τοῦ λογικοῦ ὄργανου. Ἐτσι γίνεται φανερό, πὼς ἡ διαλεκτικὴ μὲ τὴν ἐννοια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διὰ μέσου τοῦ φορμαλισμοῦ καθίσταται περισσότερον ἰσχυρὴ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν φυσικῶν συμβάντων. Ὁ συμβολικὸς λόγος ὅχι μόνον δὲν ἀποκλίνει τῆς διαλεκτικῆς τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη.

6. Δαυλός, 46: Α. Ντόκας, *Οἱ χαρακτηριστὲς τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως*· καὶ Δαυλός, 47: Α. Ντόκας, *Ἀδυναμίες καὶ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης*.

Δέν είναι υπερβολή, αν διατυπωθεῖ ἡ ἀποψη, πὼς ὁ φορμαλισμὸς ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν γενητόρων τοῦ μαθηματικοῦ συμβολισμοῦ, Πυθαγόρα, Εὐκλείδη καὶ ἄλλων πολλῶν, οἱ ὁποῖοι διαπίστωσαν τὶς ἀδυναμίες τοῦ ἐνάρθρου λόγου καὶ κατέφευγαν στὸν προσδιορισμὸ συμβόλων. Οἱ μαθηματικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι, τὴν ἐποχὴ πού θεμελιώνονταν ἡ ἐπιστήμη, ἀν καὶ χρησιμοποιοῦσαν ἐπιτυχῶς τὸν συμβολισμό, δὲν εἶχαν ὅμως διαμορφώσει οὔτε συνειδητοποιήσει τὴν μεγάλη ἐπινόησή τους. Γιὰ νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἡ ἀξία τοῦ φορμαλισμοῦ, ἔπρεπε νὰ φτάσουμε στὰ παράδοξα καὶ τὶς ἀντινομίες, πού ὁδήγησαν στὴν ἀνάπτυξη τῆς τυπικῆς λογικῆς, ἡ ὁποία ἀπαλλάσσει τὸν λόγον ἀπὸ ἐγγενεῖς ἀδυναμίες, τὶς ὁποῖες περιορίζει στὰ ἀνυπέρβλητα φράγματα τῆς νόησης. Ἡ διαλεκτικὴ ἀπὸ τὴ γέννησή της καὶ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δύσβατης πορείας της ἐξυπνέθηκε καὶ διαμόρφωσε τὴ σκέψη τόσο σὰν μέσο ἐπικοινωνίας ὅσο καὶ σὰν ὄργανο λογικῆς. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως, πού εἰσάγονται μεταφυσικὰ ἀξιώματα στὴ λειτουργία τῆς διαλεκτικῆς σκέψης, ἔχουμε ἔκτροπὴ ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγο. Πολλοὶ πιστεύουν σὲ δόγματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦν ὡς ἀναλλοιώτους νόμους τῆς φύσεως, πού ἐκφράζουν τὶς ἀρχὲς μιᾶς ἀνώτερης μορφῆς λογικῆς. Ἡ ἀνθρώπινη νόηση, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξή της, δὲν κατόρθωσε νὰ υπερβεῖ τὸ ἀξιωματικὸ σύστημα τοῦ φυσικοῦ λογικοῦ ὀργάνου, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸ ἀντικαταστήσει μὲ ἀξιώματα γενικώτερα καὶ μὴ ἀντιφατικά.

Ὁ φορμαλισμὸς ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν γενητόρων τοῦ μαθηματικοῦ συμβολισμοῦ, Πυθαγόρα, Εὐκλείδη.

Βεβαίως, ὅπως εἶδαμε, οἱ θεωρίες συμπληρώνονται τόσο μὲ «μὴ λογικά» σύμβολα, ὅσο καὶ μὲ ἀξιώματα διαφορετικὰ αὐτῶν τῆς λογικῆς, ἀλλὰ πάντοτε μὲ τὸν περιορισμὸ τῆς συμβατότητας μὲ τὸ ἀξιωματικὸ σύστημα τῆς κλασσικῆς λογικῆς. Ἡ τριαδικὴ διαλεκτικὴ τοῦ μεταφυσικοῦ σχήματος θέσῃ — ἀντίθεσῃ — σύνθεσῃ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσει συμπλήρωμα τῆς κλασσικῆς λογικῆς, γιατί ὁ ἀλγόριθμος τῆς τριαδικῆς κίνησης δὲν συμπορεύεται μὲ τοὺς συμπερασματικούς κανόνες. Πράγματι, ἔστω ἓνα κατηγορήμα, τὸ ὁποῖο διατυπώνεται ἀπὸ ἓνα τύπο φ. Ἄν πάρουμε τὸ φ ὡς θέσῃ καὶ ὡς ἀντίθεσῃ τὴν ἄρνηση 1φ τοῦ κατηγορήματος, τότε προφανῶς ὡς σύνθεσῃ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πάρουμε τὸν τύπο (φ) Λ (1φ), γιατί ἡ ἄρνηση τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι ἡ ταυτολογία 1φΛφ. Δηλαδή, ἡ σύνθεσῃ (φ) Λ (1φ) εἶναι μία ἀντίφαση. Ἔτσι ἀποδεικνύεται, ὅτι κάθε ἄμεση προσαρμογὴ τῆς τριαδικῆς διαλεκτικῆς στὸ ἀξιωματικὸ σύστημα τῆς τυπικῆς λογικῆς εἶναι ἀδύνατη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ πιστοὶ στὴν τριαδικὴ διαλεκτικὴ προσπαθοῦν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ἀρχὴ τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, ἢ τὴν ἀρχὴ τῆς ταυτότητας. Στὴν πρώτη περίπτωση ἰσχυρίζονται, ὅτι ἐπιτυχάνουν μιὰ γενίκευση, ἡ ὁποία ὅμως ὁδηγεῖ στὴν καθολικὴ παραδοχὴ τῆς συμβατότητας, δηλαδή στὴν κατάρρευση τοῦ ἐλεγκτικοῦ ὀργάνου τῆς μὴ ἀντιφατικότητας. Αὐτοῦ τοῦ εἵδους προσπάθειες ἔγιναν μὲ τὴν θεώρηση τῶν πλειοτίμων λογικῶν, οἱ ὁποῖες εὐρύνουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἀποκλείσεως χωρὶς ὅμως νὰ ὁδηγοῦν σὲ νέα ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία. Τὸ χειρότερο ὅμως εἶναι, ὅτι γιὰ τὶς πλειότητες λογικῆς δὲν ἰσχύει τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ὑπάρχει γέφυρα μεταξὺ συντακτικοῦ καὶ ἐρμηνείας. Ἡ παραπάνω ἔλλειψη φέρνει τεράστιες δυσκολίες στὴ λειτουργία τοῦ λογικοῦ ὀργάνου μὲ συνεπακόλουθο τὴν πρακτικὴ ἀχρησία του.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἔδωσε στοὺς δογματικούς τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ νὰ ἀμφισβητήσουν τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητας $A=A$, πρᾶγμα ἐσφαλμένο, γιατί τὸ ἀξίωμα αὐτὸ εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ κάθε μεταβολή, πού μπορούμε νὰ φανταστοῦμε σὲ μιὰ πραγματικότητα. Ἡ διαμόρφωση τῆς πραγματικότητας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπάρκεια τῆς σχέσεως

υποκειμένου και αντικειμένου σε τρόπο, που η συνεργασία τους να είναι αποτελεσματική μέσα σ' αυτό που συνειδητοποιεί το υποκείμενο, δηλαδή να υπάρχει η δυνατότητα πρόβλεψης. Αυτή η ισορροπία που προέρχεται από μια συμφωνία του υποκειμένου και του αντικειμένου, συνθέτει το κύρος της πραγματικότητας, πού, αν κλονιστεί για οποιοδήποτε λόγο, μεταβάλλονται και οι σχέσεις του υποκειμένου με το αντικείμενο, για να διαμορφωθούν νέες ισορροπίες, δηλαδή νέα πραγματικότητα, στην οποία θα λειτουργήσει το λογικό όργανο ανεξάρτητα από τη συνειδηση που προσφέρει η εκάστοτε πραγματικότητα. Π.χ., η κλασική λογική εφαρμόζεται με επιτυχία και στην μηχανική του Νεύτωνα και στη σχετικότητα του Αϊνστάιν.

* * *

Η διαλεκτική της τριαδικής κινήσεως όχι μόνον δεν είναι λογική ανώτερης νόησης, αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε μέθοδος αποτελεσματική επιστημονικής έρευνας. Πράγματι τα διαλεκτικά σχήματα δεν οδηγούν σε ανακαλύψεις, αλλά έρχονται εκ των υστέρων να άπλοποιήσουν τα γεγονότα, ώστε να τα πιάσουν στίς μήτρες της διαλεκτικής αδιαιρεσίας. Αυτού του είδους ανάλυση φαινομένων δεν έχει καμμία επιστημονική άξία, γιατί στερείται του στοιχείου της πρόβλεψης. Οι θεωρίες της τριαδικής διαλεκτικής δεν προηγούνται των ανακαλύψεων. Αντιθέτως η νόηση με την βοήθεια της τυπικής λογικής προχωρεί στην αναζήτηση του φυσικού συμβάντος. Για να γίνει αυτό φανερό, επιβάλλεται μια ιστορική αναδρομή σε μερικές θεμελιακές κατακτήσεις της επιστήμης.

Ας πάρουμε σαν πρώτο παράδειγμα την ανακάλυψη του νόμου της έλξης του Νεύτωνα. Στην αρχαιότητα πίστευαν πως οι πλανήτες περιστρέφονται γύρω από τη Γη, γιατί είχαν ψυχή ή οποία τους έδινε τη δυνατότητα της κινήσεως. Βεβαίως στην εποχή του Νεύτωνα το γεωκεντρικό σύστημα του Πτολεμαίου ήταν καταδικασμένο και ο Κέπλερ είχε ανακαλύψει τους νόμους κινήσεως των πλανητών, δηλαδή, ότι διαγράφουν έλλείψεις με έστία τον "Ήλιο" αλλά η μεγάλη θεωρία που έδωσε την πρώτη δομή του κόσμου δεν είχε ακόμα εμφανιστεί. Ο Νεύτωνας συλλαμβάνει την ιδέα της έλξης των σωμάτων, χωρίς να μπορεί να διατυπώσει και τον νόμο που την εκφράζει. Διαισθάνεται πως η δύαμη της έλξης εξαρτάται από την ποσότητα της ύλης των σωμάτων, τα οποία έλκονται, πράγμα που δεν ήταν άρκετο για την διαμόρφωση του νόμου. Η μεγαλοφυής ιδέα έπρεπε να περάσει από το όργανο της λογικής, για να διατυπωθεί ο παγκόσμιος νόμος, ο οποίος δεν είναι προϊόν πειράματος ή παρατήρησης ή ακόμη μιας έμπνευσης, αλλά αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας ιδεών, είναι το λογικό συμπέρασμα επιστημονικών υποθέσεων. Πράγματι ο Νεύτωνας υπέθεσε πως η δύναμη F της έλξης είναι ανάλογος των μαζών m_1, m_2 των σωμάτων που έλκονται, και επιπλέον ότι είναι μία συνάρτηση $f(R)$ της απόστάσεως αυτών. Δεν έκαμε όμως καμμία υπόθεση για την συνάρτηση $f(R)$, αλλά την αναζήτησε μέσα από τον μαθηματικό λογισμό και τη λογική μελέτη των επιστημονικών γνώσεων της εποχής του. Με την υπόθεση, ότι οι τροχιές των πλανητών είναι κλειστές, απέδειξε μαθηματικώς, πως η συνάρτηση $f(R)$ πρέπει να έχει μια από τις δύο μορφές: $f(R) = CR$ ή $f(R) = C/R^2$. Τέλος, απέκλεισε την πρώτη περίπτωση, γιατί το σημείο που έλκει τη μάζα έπρεπε να κατέχει το κέντρο της έλλειπτικής τροχιάς, δηλαδή ο "Ήλιος" θα ήταν στο κέντρο και όχι στην έστια της έλλειψης, που διαγράφει η Γη. Έτσι, λοιπόν, η πρώτη εικόνα του κόσμου δόθηκε από τον τύπο

$$F = \kappa \frac{m_1 m_2}{R^2}, \text{ ανακάλυψε ο Νεύτων με την βοήθεια της λογικής του Αριστοτέ-}$$

λη. Είναι ιστορικό γεγονός, πως ο πρώτος παγκόσμιος νόμος είναι καρπός παραγωγικής σκέψης, δηλαδή λογικής διεργασίας μιας γόνιμης διαίσθησης.

Όλες οι μεγάλες θεωρίες της νεώτερης φυσικής είναι λογικά κατασκευάσματα στηρι-

γμένα σὲ ὑποθέσεις πού φαίνεται πὼς ἐκφράζουν ἱκανοποιητικά κατηγορίες φαινομένων. Π.χ., ὁ Μάξγουελ, ἔχοντας ὡς ὑπόθεση τὴ συνύπαρξη τῶν ἠλεκτρικῶν καὶ μαγνητικῶν πεδίων, διαμόρφωσε τὶς διαφορικές ἐξισώσεις, πού περιγράφουν τὴν ἐπίδραση τῆς μεταβολῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου στὸ μαγνητικὸ, καὶ ἀντιστρόφως. Ἐκτὸς τῆς μαθηματικῆς μελέτης τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων προέκυψαν τόσα ἀποτελέσματα, ὥστε νὰ συνθέσουν τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρίαν, ἣ ὁποία ὁδήγησε σὲ γνώσεις καὶ ἐφαρμογές, πού ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς σύγχρονης τεχνολογίας καὶ ἐπιστήμης. Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ πλανήτη Ποσειδῶνα ἀπὸ τὸν Λεβερριέ εἶναι ἓνα κλασσικὸ καὶ καθαρὸ παράδειγμα ἐπιτυχίας τοῦ λογικοῦ ὀργάνου, γιατί ἐγινε ἀναμφισβήτητα χωρὶς τὴν βοήθεια πειράματος καὶ παρατήρησης. Ἀκόμα καὶ τὴν διαισθητικὴ ὑπόθεση τῆς ὑπαρξὸς ἀγνώστου πλανήτου προκάλεσαν οἱ διαφορὲς λογικὲς ἀντιφάσεις στὴ μαθηματικὴ μελέτη τοῦ γνωστοῦ προβλήματος τῶν τριῶν σωμάτων. Ὁ Λεβερριέ ὄχι μόνον δὲν ἦταν παρατηρητὴς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ποσειδῶνα δὲν εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ τὸν δεῖ, ὅταν οἱ παρατηρητὲς τοῦ ἀνακοίνωσαν, πὼς ὁ μέχρι τότε ἀγνώστος πλανήτης ἔφτασε ἀκριβῶς στὴν ὥρα τοῦ γιὰ τὴν συνάντησιν πού τοῦ εἶχε ὀρίσει. Λέγεται πὼς ὁ μεγάλος θεωρητικὸς ἀστρονόμος εἶπε χαρακτηριστικά: «Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν ξαναδῶ, γιατί τὸν πρωτογνώρισα στὴν ἄκρην τῆς γραφίδας μου». Κανεὶς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ βεβαιώσει τὰ λόγια τοῦ Λεβερριέ,μποροῦμε ὅμως νὰ συλλάβουμε τὴ συγκίνησιν πού προκάλεσε ἡ ἐπαλήθευσιν τοῦ κύρους τῆς λογικῆς. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ αἰσθάνεται ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀπλοϊκὴ ἐμπειρία. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Εὐκλείδους, πού ἡ ἀπόδειξις ἀπελευθερώνει τὴ λογικὴ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, εἶναι ἀναρίθμητα τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων θεωρητικῶν ἀνακαλύψεων. Μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε πὼς στὴν πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξελιξέως προηγεῖται ἡ θεωρία τῆς πειραματικῆς ἐπαλήθευσης:

“ Ἀς δοῦμε μερικὰ παραδείγματα:

α) Ἡ ἐπιστημονικὴ ὑπόθεσις τοῦ Κοπέρνικου γιὰ τὴν ἐτήσια παράλλαξις ἐπαληθεύτηκε μετὰ τὴν βοήθειαν τηλεσκοπίων, τὰ ὁποῖα κατασκευάστηκαν εἰδικῶς γι’ αὐτὸ τὸ λόγο. β) Πέρασε ἓνας αἰῶνας ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν *Principia*, γιὰ νὰ ἐπινοηθῇ ἡ μηχανὴ τοῦ Αἰτῴου, μετὰ τὴν ὁποία ἐπαληθεύτηκε ὁ δεύτερος νόμος τοῦ Νεύτῶν. γ) Στὴ σύγχρονη φυσικὴ συνεχῶς ἐπινοοῦνται πειραματικὴ διατάξεως νέων ὀργάνων γιὰ τὴν ἐπαλήθευσιν προβλέψεων μιᾶς θεωρίας· π.χ., ὁ γιγάντιος μετρητὴς σπινθήρων σχεδιάστηκε γιὰ τὴν πειραματικὴ ἀπόδειξιν ὑπαρξὸς νετρονίου. Οἱ ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις καὶ οἱ πειραματικὲς μετρήσεις ἀξιοποιοῦνται μόνον, ὅταν ὑπάρχει θεωρία στὴν ὁποία ἐντάσσονται. Συνεπῶς ἡ γόνιμη θεωρία, ἡ ὁποία εἶναι προϊόν τῆς λογικῆς καὶ τῆς διαισθητικῆς ὑπόθεσης, ἀνοίγει τὸ δρόμον γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐπανάστασιν.

Λάμπρος Ντόκας

[12/10/86]

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΥΡΙΑΛΗΣ

Βαλάι, ή χθόνια ιέρεια τῶν Ἀφάρ, μιλάει μὲ τ' Ἀστρα:

Μὲ τ' ἄστρα ἔγω' μαι ποὺ μιλῶ, τὸν ὄγδοο Οὐρανὸ
στὴ γῇ τὸν κατεβάζω, τί κι ἂν πολὺ πονῶ,
ξεύρω τὸ γέλιο νὰ κρατῶ, τὸν ἥλιο νὰ γυρίζω,
τὸν Ὕπνο ἔγω' τὸν ἔκρυψα ἀνάμεσα ἀπὸ τ' ἄστρα,
ὥσπου νὰ ῥθεῖ ὁ καιρὸς, Δικέ μου, σὲ περίμενα,
τῆς μακρινῆς Ἑλλάδας βροντὴ καὶ λάμψη αἰῶνα
σ' ἐκοίταξα καιρὸ.
Δόσμου τὸ χέρι νὰ κρατῶ, τὸν ὄρκο νὰ φυλῶ!
Ἄστρο μου, νὰ ἴσουν χεῖμαρρος τοὺς οὐρανοὺς νὰ φέξουν
καὶ νὰ Σὲ προσκυνῶ.

Μὰ κάλλιο νὰ ἴσαι ποιητῆς, τὸ χαλασμένο κόσμον
νὰ φτιάξεις, τὴν Ἀρχή. Μίλα μου, πές μου, σ' ἀγροικῶ,
κι' ἄς ἦταν νὰ μὴ φύγεις γιὰ μακρινὸ σκοπὸ.
ὦ! μὰ τί βλέπω; σύναξες στὸ μυστικὸ τὸ δάσος
τὸν ἄγριο Ὠκεανό. Κι' ἐκεῖ μὲς στὸ καλύβι
τὴν Κόρην ἐρωτῶ: Πές μου, ποιούς ἔχεις σήμερα
καὶ τίνος εἶναι νὰ ῥθει καὶ τί ἔχεις μὲς στὸ νοῦ
σὰν τὸ σφοδρὸ τὸν ἐρωτα, ποὺ δὲν θὰ τὸν ξεχάσεις
κι' ἔχεις γιὰ φυλαχτό; Στὸν τορνευτὸ λαιμὸ Σου
τὸ μέγα μυστικόν. Σέρνω νὰ πῶ τῆς μάνας μου,
σκότος βαθὺ νὰ ρίξει καὶ νέφος στὴ φωτιά,
κανεῖς μὴ σὲ κοιτάζει καὶ μὴν ἀντιληφθεῖ,
τί ἔχεις κρεμασμένο καὶ ποιὰ ναι ἢ προσταγή.
Δὲ σ' ἄκουσα, τί μοῦ ἔλεγες κι ἔχω χαρὰ μεγάλη,
κι' ἂν θες μὴν ἀπαντᾷς. Ὡσπου νὰ φθάσει
ὅπ' ἔρχεται συμβούλιον, ποὺ τὸν ἔχεις,
νὰ ναι μὲς στὸν καθρέφτη σου στολίδι,
πέτρα μαργαριτάρη, τί κι' ἂν ἐξεχαστῶ...
Τώρα τὸν παίρνω στὴ σπηλιὰ μὲ τ' ἄλλα μου τ' ἀδέλφια,
τίς ἄλλες ἀδελφές. Τῆς τύχης δὲν εἶμαι σπορά,
κόσμους καινούργιους φτιάχνω, θέλω νὰ ξανακούσω
κι' ἀκόμα μιὰ φορά. Πιὸ δροσερὸ θὰ μοῦ φανεῖ
τ' ἀγέρι ποὺ ῥθε ἀπόψε στὴν καυτερὴ πλαγιά,
ψάχνοντάς, νὰ ναι νὰ πινε τὸ πιὸ βαρὺ μεθύσι
καὶ ν' ἀποκοιμηθεῖ καὶ νὰ ξυπνήσει, τύμπανα ποὺ θέλγαν
τοὺς αἰῶνες γιὰ ἐτούτη τὴ στιγμή.

Εἶπε, κι' ὁ Ἥλιος ἔδυνε κι ὁ κόσμος μαζευτόταν
γι' ἀποχαιρετισμό... Εἶδες γιὰ θρήνο νὰ βγαίνει
τῆς πλάσης ἓνα Ἀστέρι, τὸ πιὸ μικρὸ - μικρό;
Σὰν τοῦ ἀνθρώπου τὴ ματιὰ -
κι' οὔτε ποὺ ἐξεχάστη...

ΣΠΥΡΟΣ ΝΟΝΙΚΑΣ

Περὶ « Ἀριστεροῦ » καὶ « Δεξιού »

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ τελευταίου μισοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα περνάει κρίση ἰδεολογικὴ καὶ ἀξιών σὲ κάθε τομέα τῆς ζωῆς. Μιὰ διάχυτη σύγχυση ἐπικρατεῖ παντοῦ καὶ καθημερινὰ εἴμαστε μάρτυρες σχιζοφρενικῶν καταστάσεων, στὶς ὁποῖες οἱ ἐτικέττες «δεξιός» καὶ «ἀριστερός» ἐπικολλῶνται ἀντιφατικά καὶ ὁ ταλαίπωρος πολίτης τοῦ κόσμου βρίσκεται σὲ ἐχθρικές σχέσεις μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ποὺ τὸν συλλαμβάνει «νὰ βγάζει φλὰς ἀριστερὰ καὶ νὰ στρίβει δεξιὰ» καὶ ἀντιστρόφως. Πρὶν προσπαθῆσω νὰ ἐξηγήσω τοὺς λόγους γιὰ ὅλη αὐτὴ τὴν σύγχυση, παραθέτω μερικὰ παραδείγματα ὁμαδικῆς καὶ ἀτομικῆς συμπεριφορᾶς, ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ στὸν τόπο μας καὶ παγκοσμίως, ὅπου ἀποδείχεται πόσο ἀναχρονιστικοὶ καὶ ξεπερασμένοι εἶναι οἱ χαρακτηρισμοὶ «δεξιός», «ἀριστερός» καὶ τὰ συναφῆ:

- « Ἀριστερός » ἐπιχειρηματίας μὲ 138 ἐργατοῦπαλλήλους κατοικῶν σὲ ἰδιόκτητη βίλλα 800 τ.μ. στὰ βόρεια προάστεια τῶν Ἀθηνῶν, ζῶν βίο «μεγαλοαστικό», ψηφίζει «ἀριστερά», γιὰτὶ μικρὸς πείνασε.
- Ὑπηρετρία στὸν παραπάνω ἐπιχειρηματία, ζώντας μιὰ ζωὴ στὴν ἀνέχεια, ψηφίζει «δεξιὰ», γιὰτὶ ἔτσι νοιώθει σιγουριά.
- Καλλιτέχνης μεγαλοαστός, γεννημένος σὲ οἰκογενειακὸ περιβάλλον «δεξιὸ» ἀρχίζει τὴν κοινωνικὴ του σταδιοδρομία «ἀκροαριστερός», στὴ συνέχεια ψηφίζει «δεξιὰ» καὶ ἀργότερα μεταμορφώνεται σὲ «σοσιαλιστὴ» μὲ «προοδευτικὲς» ἀντιλήψεις.
- Πλανόδιος μανάβης μὲ σούστα πενιχροῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ψηφίζει «ἀκροδεξιὰ», γιὰτὶ στὸ συμμοριτοπόλεμο (δικὸς του ὁ χαρακτηρισμὸς) κάποιος «ἀριστερός» τοῦ ἔκαψε τὸ σπίτι, λόγω περιουσιακῶν διαφορῶν.
- Μέγας λαϊκὸς τραγουδιστής, ποὺ μοιρολογεῖ τὴν «φτωχολογία», στὴν τουαλέτα τοῦ σπιτιοῦ του ἔχει ἐπιχρυσωμένες μπετούγιες καὶ κυκλοφορεῖ μὲ Μερσεντές 450.
- «Κεντροαριστερὴ» κυβέρνησις καταχρώμενη τῆς ἐξουσίας τάσσεται ἐναντίον τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας τῶν προλεταρίων ἐργατῶν.
- « Ἀκροδεξιὰ » κυβέρνησις χαρίζει τὰ χρέη τῶν ἀγροτῶν.
- Στὴν καπιταλιστικὴ Ἀμερικὴ τῆς «ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο» ὁ τύπος, ἡ τηλεόρασις καὶ τὸ ραδιόφωνο εἶναι ἐλεύθερα. Στὴν σοσιαλιστικὴ Ρωσία, ὅπου ὁ «λαὸς εἶναι στὴν ἐξουσία», τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι ἐλεύθερο.
- Κυβέρνησις «ἀριστερῶν» ἀποχρώσεων δίνει κίνητρα ἐπενδύσεων σὲ «δεξιούς» βιομηχάνους, ποὺ δὲν τολμάει νὰ τοὺς τὰ παραχωρήσει «δεξιὰ» κυβέρνησις, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι σωστά.

- «Δεξιός» εκλεγμένος δήμαρχος φορολογεί άδυσώπητα και παράνομα τις τοπικές επιχειρήσεις, κατά τεκμήριο «δεξιές», για να αύξησει τα έσοδα του Δήμου.
- «΄Αριστερός» εκλεγμένος Δήμαρχος δέν κάνει τὸ ἴδιο στήν ἴδια περίπτωση, φοβούμενος μή δυσκολευτεῖ ακόμη περισσότερο ἡ λειτουργία τῶν επιχειρήσεων.
- Νεομαρξιστές και Νεορθόδοξοι Χριστιανοί, κατά τεκμήριο «άριστεροί» οἱ πρώτοι και «δεξιοί» οἱ δεύτεροι, ταυτίζονται ιδεολογικά και συνεργάζονται σέ πολλά θέματα μέ εἰλικρίνεια και ἐπιτυχία.
- Στις δημοτικές ἐκλογές «δεξιός» δέν ψηφίζει τὸν ἱκανὸ «άριστερόν» ὑποψήφιο δήμαρχο ἀλλά τὸν ἀνίκανο «δεξιό», και ἄς βρωμήσει ἡ πόλη. Και τὸ ἀντίθετο.
- Ἡ σοσιαλιστική Γαλλία ὑπερ-εθνικοποιεῖ επιχειρήσεις. Ἡ ἐπίσης σοσιαλιστική ἐκ τῶν πραγμάτων Μ. Βρεταννία πουλάει κρατικές επιχειρήσεις σέ ἰδιώτες.
- Ἡ «δεξιὰ» Ἀμερικανική βιομηχανία «ἀπομαζοποιεῖται» δίνοντας προτεραιότητα στὸ «συντηρητικὸ» άτομο. Ἡ «άριστερή» Ρωσία «μαζοποιεῖ» καταργώντας τὴν ἀτομική ἀκεραίωση τοῦ «άριστεροῦ» και «προοδευτικοῦ».
- «΄Ανένταχος», «΄Ελεύθερος» και «΄Ελληνικός» κρίνοντας τὰ πράγματα ἀνεπηρέαστα και ἀληθινὰ χαρακτηρίζεται κατά περίπτωση: «χουντικός», «ἀναρχικός», «δεξιός», «σοσιαλιστής», «κεντρῶς», «χριστιανός», «ἀντιχριστιανός», «πολεμοκάπηλος», «εἰρηνιστής» κ.λπ.
- Καταργώντας τὰ «δεξιὰ» μονοπώλια τοῦ κεφαλαίου ἰδρύουμε «άριστερά» μονοπώλια τῶν δῆθεν προλεταρίων. Τὰ μονοπώλια μένουν.
- Τὴν «δεξιὰ» βιομηχανία τὴν θέλουμε, ἀλλά χωρίς βιομηχάνους. Γι' αὐτὸ στή θέση τους βάζουμε «άριστερούς» ἀφισοκολλητές και ταφόπετρα.
- «Δεξιοί», ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθέρου οικονομίας και τοῦ Α. Σμῖθ, εἰσηγούνται μέτρα προστασίας τῆς ἀγορᾶς. «΄Αριστεροί», ὁπαδοὶ τῆς ἐλεγχόμενης οικονομίας και τοῦ Μάρξ, εἰσηγούνται μέτρα ἀπελευθέρωσης τῆς ἀγορᾶς.
- «Δεξιοὶ» διανοητές χρησιμοποιοῦν τὴν δημοτική γλῶσσα. «΄Αριστεροί» βουλευτές στήν Βουλὴ ἀγορεύουν στήν καθαρεύουσα.
- Κομμουνιστές πάνε στήν Ἀνάσταση και «δεξιοί» τὴν ἴδια ὥρα κοιμοῦνται.
- Οἱ ψηφοφόροι κάποιου νομοῦ περηφανεύονται ὅτι στίς ἐκλογές τοῦ 1981 ὁ νομὸς τους ἤρθε πρώτος, ἀπὸ ὅλους τοὺς νομούς, στήν ὑπερψήφιση τοῦ σοσιαλομαρξιστικοῦ κόμματος ποὺ κέρδισε τίς ἐκλογές. Ὁ ἴδιος νομὸς εἶχε ἔλθει πάλι πρώτος στήν ὑπερψήφιση τοῦ συντάγματος τῆς δικτατορίας.
- Οἱ «δεξιοί» Ἀμερικάνοι και οἱ «άριστεροί» Κινέζοι συνεργάζονται πάνω σέ διαστημικά προγράμματα, ἀνταγωνιζόμενοι τοὺς Ρώσους.

- Κόρη μεγαλοεφοπλιστῆ μαζεύει ὑπογραφές γιὰ τὴν «εἰρήνη» καὶ στηρίζει τὴν προσπάθεια τοῦ Γκορμπατσώφ γιὰ τὸν πυρηνικὸ ἀφοπλισμὸ, ὥστερὰ μάλιστα ἀπὸ τὸ «ἀτύχημα» τοῦ Τσερνόμπιλ, ποὺ δικαίωσε τὶς εἰρηνιστικὲς του προσπάθειες...
- Οἱ ἀνὰ τὸν κόσμῳ εἰρηνιστὲς (καὶ δὲν εἶναι ὅλοι «ἀριστεροὶ») ὑποστηρίζουν, ὅτι οἱ δυτικοὶ πύργουλοι σκοτώνουν, ἐνῶ οἱ ἀνατολικοὶ εἶναι ἀκίνδunami.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐλάχιστα παραδείγματα τῆς καθημερινότητος ἀβίαστα προκύπτει μιὰ εἰκόνα παράνοιας, σχιζοφρένειας, ἀντίφασης, παραλογισμοῦ, ἀσυνέπειας, τρέλλας καὶ ἀπέραντης σύγχυσης, ποὺ ὀφείλεται στὸ δισδιάκριτο γεγονός, ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης, τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, τοῦ καπιταλομαρξισμοῦ, τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ τοῦ καθολικισμοῦ, τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, τῆς μαζικῆς καὶ ἐξειδικευμένης παιδείας, τῆς οἰκογενειακῆς ἀποσύνδεσης, τοῦ μαζισμοῦ καὶ τοῦ οἰκονομισμοῦ σχεδὸν ἔδωσε καὶ μαζὶ μὲ τὶς «ἀξίες» αὐτὲς σχεδὸν ἔσβησαν καὶ μένουν χωρὶς περιεχόμενον ἐτικέττες τύπου «δεξιὸς» καὶ «ἀριστερός», «προοδευτικὸς» καὶ «συντηρητικὸς», «ἀναρχικὸς» καὶ «ἐξουσιαστικὸς», «καπιταλιστῆς» καὶ «μαρξιστῆς», «χριστιανὸς» καὶ «ἀντιχριστιανὸς», «δημοκράτης» καὶ «φασίστας», «μονοπώλια» καὶ «ἱμπεριαλισμὸς» κ.λπ. Δηλαδή, ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότητα πέρασε στὴν «μετα-αστοκαπιταλομαρξιστικὴ» ἐποχὴ, οἱ ἄνθρωποι ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀναχρονιστικὰ καὶ μονοδιάστατα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς, ποὺ σήμερὰ στεροῦνται περιεχομένου καὶ δὲν ἔχουν ἀντίκρουσμα.

Ὁ «ἀστοβιομηχανικὸς» πολιτισμὸς τοῦ καπιταλομαρξισμοῦ σὰν χαρακτηριστικὰ εἶχε: τὴν μαζοποίηση, τὴν κρατικὴ συγκέντρωση, τὶς φυλετικὲς διακρίσεις, τὴν βαρεῖα βιομηχανία, τὴν παγκόσμια ἐγχρήματη ἀγορὰ, τοὺς ἐξοπλισμοὺς, τὴν ἐξειδίκευση τοῦ ἐπαγγέλματος ἀνὰ σὲ στενὴ βάση, τὴν περιορισμένη καὶ ἐλεγμένη πληροφόρηση, τὴν ὁρατὴ ὕλική περιουσία, τὴν ψευδεπίγραφη δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας, τὸν εὐδαιμονισμό, τὴν κατάργηση τῶν τάξεων, τὶς ἀλόγιστες κοινωνικὲς παροχές κ.λπ.

Ὁ νέος πολιτισμὸς, μέσα στὸν ὁποῖο ἤδη ζοῦμε καὶ βρίσκεται ἐν ἐξελίξει, ἔχει καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ ἐντελῶς διαφορετικά. Στηρίζεται στὴν ἀπο-μαζοποίηση, στὴν κρατικὴ ἀπο-κέντρωση, στὴν ἀνάδειξη τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου, στὴν ἀποκεντρωμένη μικρὴ καὶ μεσαία βιομηχανία ἐντελῶς ἄλλου περιεχομένου (ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, πληροφορικῆς, ἐνσυρμάτου τηλεοράσεως πομποῦ καὶ δέκτου, ὠκεανομηχανικῆς, γενετικῆς, βιντεοεπικοινωνίας, δορυφορικῆς τηλεπικοινωνίας, βιομηχανικῆς παραγωγῆς στὸ σπῆτι: ἠλεκτρονικὴ οἰκοτεχνία, κ.λπ.), στὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκιακῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, στὴν ἀνάπτυξη τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς, στὴν πλατεία ἐκπαίδευση καὶ συνεχῆ μετεκπαίδευση, στὴν συμμετοχικὴ δημοκρατία (ἀλλάζοντας ριζικὰ τὸ μοντέλο τοῦ Μοντεσκιέ), στὴν ἐνδυνάμωση τοῦ οἰκογενειακοῦ πυρήνα, στὴν ἐκλογίκευση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς παραγωγῆς, στὴν ἐπὶ νέας βάσεως ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος ἀπασχόλησης-ἀνεργίας καὶ βέβαια στοὺς ἐξοπλισμοὺς κ.λπ.

Μὲ βάση τὶς παλιὲς ἐτικέττες περὶ «δεξιῶ» καὶ «ἀριστεροῦ» καὶ τὶς συνακόλουθες μονοδιάστατες καὶ μονοδρομικὲς ἐρμηνεῖες τῶν πραγμάτων (ἀντὶ τῆς σφαι-

ρικῆς συλλήψεως) εἶναι μοιραῖο νὰ καταλήγουμε σήμερα σὲ πλήρες χάος, ἀδιέξοδο καὶ σύγχυση, ἡ ὁποία ἐπιτείνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι συμπτωματικῶς ὁρισμένες καταστάσεις τῆς ἐποχῆς μας ἐρμηνευόμενες μὲ τὰ παλιὰ κριτήρια δίνουν τὸ σωστὸ ἀποτέλεσμα.

Τὸ θέμα εἶναι τεράστιο, ἀφοῦ ἀκόμη βρισκόμαστε στὴ μεσοβασιλεία τῶν πολιτισμῶν, ὅπως πρὸ 30ετίας ἔλεγε ὁ μακαρίτης Α. Τσιριντάνης, ὅπου ὁ μὲν παλιὸς πολιτισμὸς ἔφυγε, φεύγει, ἐνῶ ὁ καινούργιος ἔρχεται, ἤλθε, δηλαδὴ τίποτα δὲν εἶναι ἀκόμη ξεκαθαρισμένο. Θὰ παρατηρήσω ὅμως κάτι πολὺ σημαντικό, ποῦ δὲν πρέπει νὰ διαφύγει τῆς προσοχῆς μας. Πολλὲς ἀπὸ τίς βασικὲς ἀρχές ποῦ χαρακτηρίζουν τὸ « ὄραμα » καὶ τὴν « ὑφή » τοῦ νέου πολιτισμοῦ, ταιριάζουν μὲ βασικὰ χαρακτηριστικά τῆς « ἐλληνικότητος ». Συγκεκριμένα ἡ ἀπομαζοποίηση, ἡ στήριξη τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀκεραΐωσης, ἡ πλατειὰ καὶ πολυδιάστατη παιδεία, ἡ συνεχὴς μόρφωση, ἡ ἀποκέντρωση, ἡ συμμετοχικὴ δημοκρατία, ἡ στήριξη τοῦ οἰκογενειακοῦ πυρήνα καὶ γενικώτερα ἡ περισσότερη ἐλευθερία καὶ τὸ « πάντα ρεῖ » εἶναι γνωρίσματα τῆς « ἐλληνικότητος », καὶ αὐτὸ συνιστᾷ εὐνοϊκὴ προοπτικὴ. Βέβαια στὸ θέμα τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἡ ἐλληνικὴ ἀντίληψη εἶναι ριζικὰ διαφορετικὴ, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα πολὺ μεγάλο, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία.

NANA KONTOY

Ἑρῶ

Ἀφιέρωμα στὴν Ἑρῶ Κωσταντοπούλου, ποὺ ἐτυφεκίσθη ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς (5/9/44)

*Ἡ πέννα μου ἀρνεῖται νὰ προχωρήσει·
δὲν ὑπάρχουν λόγια, δὲν ὑπάρχει ἔκφραση,
ποὺ ν' ἀγγίζει τὸ μεγαλεῖο σου.
Εἶσαι τόσο ψηλά, τόσο οὐράνια, σχεδὸν θεϊκή,
ποὺ ὅλα μικραίνουν μπροστά σου,
καὶ ἔπαινοι καὶ ὕμνοι καὶ ψαλμοί,
εἶσαι ἡ ἴδια ἡ ἐνσάρκωση
τῆς ἀνθρώπινης λευτεριάς.
Ἡ προσωποποίηση τοῦ πνεύματος
καὶ τοῦ θριάμβου του πάνω στὴν ὕλη.
Εἶσαι τὸ ἰδανικὸ τῶν γενεῶν ποὺ πέρασαν,
τῶν γενεῶν ποὺ θά 'ρθουν,
εἶσαι αὐτὸ ποὺ μπροστὰ του γονατίζουν
ταπεινὰ οἱ αἰῶνες,
εἶσαι αὐτὸ τὸ μοναδικό, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀξίζει
νὰ ζοῦν καὶ νὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι
πάνω στὴ γῆ...*

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Τὸ αἶτημα τῆς πρωτοπορίας τῶν ἀρίστων

“Οτι ἡ ἰσότης, γενικά, εἶναι ἀπλῶς ἓνα κακόβουλο καὶ δογματικὸ πλάσμα τῆς Ἐξουσίας, κατὰ ἀνύπαρκτο δηλαδὴ στὴ Φύση καὶ στὴν πραγματικότητα, δὲν χρειάζεται ἀνάλυση – καὶ οἱ παλιότεροι ἀναγνώστες τοῦ «Δ» θὰ θυμῶνται πόσο σθεναρὰ ξεγυμνώθηκε ἀπὸ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἡ ἀπάτη τοῦ ἰδεολογικοῦ αὐτοῦ στυλοβάτη τῆς τυραννίας, σὲ στιγμὲς μάλιστα ποὺ ἡ κατάρα τοῦ λαϊκισμοῦ εἶχε κυριαρχήσει ἀπόλυτα στὸν ἄμοιρο αὐτὸ τόπο – καὶ ποὺ φαινόταν τρέλλα νὰ ἀντιταχθῇ κανεῖς σ’ αὐτόν.

“Οτι ἡ ἰσότης, στὴν νοητικὴ ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου εἰδικά, εἶναι φάντασμα, εἶναι ἐπίσης αὐταπόδεικτο. Μόνο παράφρονες βαρείας μορφῆς μποροῦν νὰ δεχθῶν ὅτι οἱ πνευματικὲς δυνάμεις εἶναι ἴσες σ’ ὅλα τὰ ἄτομα. Τὸ γεγονός ὅτι σήμερα πολλοὶ πιστεύουν κατὰ τέτοιο καὶ περισσότεροι τὸ συνθηματολογοῦν ἢ τὸ «ὑλοποιοῦν» κοινωνικοπολιτικά, ἀποδεικνύει ἀπλῶς τὸν παραλογισμό ποὺ πλήττει τὸ ταλαίπωρο ἀνθρώπινο εἶδος στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς ἱστορικῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἀπέραντης κυριαρχίας τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας.

Αὐτονόητη ἀνακύπτει ἡ ἐκτίμηση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν πνευματικῶν προικισμένων καὶ τῶν διανοητικῶν ἰσχυρῶν συγκριτικά πρὸς τοὺς ὑποδεέστερους, ὅπως καὶ ἀβίαστο προβάλλει τὸ αἶτημα τῆς ἀναλήψεως τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατία τοῦ Πνεύματος. Ἀναγκάζο-

μαι νὰ κοινοτοπῶ καὶ νὰ μὴν πρωτοτυπῶ καθόλου ἐδῶ, ἀφοῦ τὸ θέμα εἶναι ἀναλυμένο πρὸ πολλοῦ (ἀπὸ τότε δηλαδὴ ποὺ οἱ Ἕλληνες στοχαστὲς τὸ ἐξάντλησαν ὀριστικά εἴτε μιλώντας γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν «κρεσσόνων» εἴτε ζητώντας τὴν ἐμφάνιση «φιλοσόφων – βασιλέων» εἴτε ἱεραρχώντας τὴν «πολιτεία» τοὺς σὲ πλήρη ἀντιδιαστολὴ πρὸς κάθε «δημοκρατία – ὀχλοκρατία»). Καὶ κοινοτοπῶ, ὅχι γιὰ νὰ προτάξω κάποια ἐπιχειρηματολογία κατὰ τῶν λαϊκιστῶν – ποὺ οἱ «ἰδέες» τοὺς δὲν μὲ ἀπασχολοῦν καθόλου –, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποκτήσω μιὰ ἀφετηρία γιὰ κάποιες ἐννοιολογικὲς διευκρινίσεις πάνω στὸν ὅρο «ἀριστοκρατία τοῦ Πνεύματος».

Τὸ πρῶτο σημεῖο ποὺ μὲ ἀπασχολεῖ, εἶναι τὸ δεῦτερο συνθετικὸ τῆς λέξεως ἀριστο-κρατία. «Κράτος» σημαίνει δύναμη, ἐπιβολή· καὶ συνεπῶς ἀριστοκρατία εἶναι ὁ ἐξουσιασμός ἀπὸ τοὺς ἀρίστους τῶν μὴ ἀρίστων. Τοῦτο ἀποτελεῖ νοητικὴ καὶ πολιτικὴ παγίδα, στὴν ὁποία ἔπεσαν ἀκόμη καὶ γίγαντες τῆς σκέψεως (ὁ Πλάτων, ὡς γνωστὸν, μάλιστα στὸ τελευταῖο ἔργο του, τοὺς Νόμους, κατάλαβε τὴν πλάνη του καὶ ἀπαρνήθηκε τὴν ἐπισηφαλὴ καὶ ἐπικίνδυνη θεωρία του περὶ τῆς ἐξουσίας τῶν «φιλοσόφων βασιλέων»). Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι μιὰ νέα Ἐξουσία, ἓνα νέο ἐκτόπλασμα δηλαδὴ πάνω στὸ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητας – ἀκόμη κι ἂν εἶναι ἐκτόπλασμα συγκείμενο ἀπὸ ἀρίστους. Ἡ ἀνάληψη ἐπομένως τῆς εὐθύνης γιὰ

τὴν ἀνθρώπινη πορεία προϋποθέτει, ὅτι οἱ ἄριστοι πρωτοποροῦν χωρὶς νὰ ἐξουσιάζουν. Σίγουρα τὸ μυαλό τοῦ ἐξουσιαστικοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ πιάσῃ πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ ὁδήγησιν ἀπὸ τοὺς ἀρίστους χωρὶς νὰ διαθέτουν ἰσχυρὴ ἐπιβολὴς, ἀλλὰ οἱ μὴ ἐξουσιαστικοὶ ἀνθρώποι τὸ καταλαβαίνουν ἄριστα. Κι ἐγὼ ποὺ ἀπευθύνομαι σ' αὐτοὺς – τοὺς χιλιάδες συνειδητοὺς ἀνθρώπους, ποὺ δὲν διέπονται ἀπὸ τὸ σύνδρομο τῆς Ἑξ-ουσίας – δὲν θὰ γίνω ἀναλυτικώτερος (δὲν συζητῶ μὲ ἐξουσιαστές), ἀλλὰ θὰ προτείνω ἀπλῶς τὴν ἰδέα «πρωτοπορία τοῦ Πνεύματος» ἀντὶ τῆς «ἀριστοκρατίας τοῦ Πνεύματος».

Τὸ δεύτερο σημεῖο στὸ ὁποῖο θὰ ἐπιχειρήσω μιὰ συντομώτατη προσέγγιση, εἶναι ὁ ὅρος «Πνεῦμα». Ὅπως ξέρουμε, ἡ σύγχρονη ἐξουσιαστικὴ παράνοια θεωρεῖ «Λόγο» ἀκόμη καὶ τὴν οἰκονομικὴ σκέψη, τὴν «κυβερνητικὴ» σκέψη, τὴν ὀργανωτικὴ σκέψη, τὴν προπαγανδιστικὴ σκέψη, τὴν χρησιμοθηρικὴ σκέψη καὶ – μὰ τί λέω; Ἡ σύγχρονη ἐξουσιαστικὴ παράνοια θεωρεῖ «Λόγο» ἀκόμη καὶ τὸ Παράλογο, ποὺ τείνει μάλιστα πιά νὰ τὸ θεοποιήσῃ καὶ νὰ τὸ ἀναγάγῃ σὲ γενικὸ κανόνα θεωρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Κόσμου. Φυσικὰ, τοὺς ταχυδακτυλουργοὺς αὐτοὺς τοῦ Ἑξουσιασμοῦ καὶ τῆς παρανοικῆς «ἐξυπνάδας», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Χάιντεγκερ, ἂν κι ἐμεῖς συμπεριλαμβάναμε μεταξὺ τῶν ἀρίστων τοῦ «Πνεύματος», θὰ γινώμαστε συνεργοὶ ὅσων διαπράττουν ἐγκλήματα κατὰ τοῦ Πο-

λιτισμοῦ καὶ ὁδηγοὺν τὴν ἀνθρωπότητα στὸ Μεγάλον Τραγικὸ Τέλος. «Πνεῦμα» ἀνθρώπινο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴ σταθερὴ διάθεσις ὅχι μόνον γιὰ θεωρητικὴ ἐλεύθερη ἀναζήτησις τοῦ ἀληθινοῦ, χωρὶς καμμία σκοπιμότητα, ἀλλὰ καὶ γιὰ πρακτικὴ – βιοτικὴ ἐναρμόνισις μὲ τὸ ἀληθινόν. Δὲν νοεῖται «Πνεῦμα», ποὺ συντάσσεται ἢ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Ἑξ-ουσία καὶ παρεκκλίνει ἢ ἐκτρέπεται ἀπὸ τὴν Οὐσία. Ἀσκοπο, ἀδογματίστο, ἀνεξουσίαστο καὶ ἀνεξουσιαστικὸ εἶναι τὸ μόνον πραγματικὸ φῶς ποὺ λαμπυρίζει στὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ζόφος κι ἔρβεος εἶναι ἡ σκοπιμότητα τῆς δίψας ἐπιβολῆς. Καὶ οἱ «ἄριστοι τοῦ Πνεύματος», αὐτοὶ ποὺ πρωτοποροῦν, δὲν σκοπεύουν ποτὲ καὶ πουθενά: Οὔτε κὰν στὸ ἂν τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ὑπόλοιποι. Καὶ τὸ αἶτημα, ὅχι πιά τὸ πολιτικὸ ἀλλὰ τὸ συνειδησιακὸ αἶτημα, εἶναι μιὰ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πορείας κίνησή τους, χωρὶς νὰ κοιτάζουν ἂν εἶναι μόνοι τους ἢ μετὰ πολλῶν.

Εἶμαι οὐτοπιστής; Ὅχι, ἀδελφὲ ἀναγνώστη! Κοίταξε τὴν ἱστορίαν καὶ θὰ δῆς ὅτι ὅ,τι ὑπάρχει στὸν ἀνθρώπινο Πολιτισμό, προσφέρθηκε ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς «ἀρίστους τοῦ Πνεύματος», ὅπως χονδρικὰ τοὺς περιέγραψα ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι, οἱ ἐξουσιαστικοὶ «ἄριστοι», ποὺ «κρατοῦν» χωρὶς νὰ πρωτοποροῦν, δὲν ᾤφθησαν τίποτα, εἶναι σὰν νὰ μὴν ὑπῆρξαν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ οὐτοπιστές!

Μετέωρος

Σ. Γ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Δημοτική: Πόττειον κακὸν

α) "Όταν ἡ καθολικὴ σύγχυσις ἀπομειώνει τὴ γλῶσσα — τόσο στὴν κατὰ τὴν ποσότητα ἐπάρκειαν ὅσο καὶ στὴν κατὰ τὴν ποιότητα πληρότητα...

β) Γιάννης Καλιόρης: "Ένας Προμηθεὺς στὸν ἑλληνικὸ γλωσσικὸ χῶρον.

(Δεύτερη συνέχεια)

Παίρνοντας (γιὰ παράδειγμα) τὶς πρώτες, ἀπὸ κάποια ἐνότητα, διακόσιες λέξεις (ἐξαιροῦνται μονοσύλλαβα κι ἐκθλιβόμενα δισύλλαβα — τὰ τελευταῖα χάριν μηχανικῆς μέτρησης), καὶ μὲ ὑπ' ὄψιν πῶς κάθε κείμενο τὸ συγκροτεῖ ἡ χρῆσις καὶ ἐπανάληψις ἐνὸς ἀριθμοῦ **παρθένων** λέξεων, τὸ πρῶτο στὸ ὁποῖον φέρεται ἡ ἔρευνα εἶναι ν' ἀναζητήσῃ, ἀπομονώσῃ, μετρήσῃ καὶ σταθμίσῃ αὐτὲς τὶς **παρθένας** λέξεις (παρθένα εἶναι κάθε λέξις ἐφ' ὅσον μετρεῖται στὴν χρῆσιν τῆς, δηλαδὴ τὴν **πρώτη φορά** ποὺ ἐγγράφεται στὸ κείμενο)⁽⁶⁾. Δὲν νομίζω νὰ ὑπάρχει δοκιμότερος τρόπος, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ μάρμαρο τοῦ ἀνατόμου τὸ λεγόμενο «γλωσσικὸ ὄργανον» τοῦ λογοτέχνου, τοῦ διανοομένου... Ὡστόσο, ἐπειδὴ ἡ **ἀνυπαρξία ἀναλογιῶν** (παρὰλλήλου κατάστασης) θὰ καθιστοῦσε ἀχρηστὴ, μάταιη, περιττὴ τὴ μέτρησι καὶ στάθμισι τῶν παρθένων λέξεων ἐνὸς κειμένου, ἡ ἔρευνα θὰ ὑποχρεωθεῖ σὲ διαδικασίες συγκριτικές. Τοῦτο, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τὸ **μείζον ἐν ἰσορροπία** (μιλάμε κυρίως γιὰ τὴν τεχνικὴ τοῦ λόγου — ὄχι γιὰ τὴν τέχνη!) ἀναδεικνύεται κι ἐπιβάλλεται ὁ ἐν δυνάμει γνῶμων, τὸ **πρότυπον** — ἐξηγήσαμε ἐπαρκῶς ἤδη ὅτι λόγος, γλῶσσα, τέχνη εἶναι πράγματα **θετικά**, καὶ συνεπῶς ἐπιδιώξιμα στὴν **μείζονα ποσότητα καὶ πληρότητα** τους! Ὅτι μόνον ἔτσι ἡ παραχώρησις ὑπολήψεως στὰ ἑλάσσονα ἐπιτευχθέντα θὰ θεμελιώνεται **ὁμόλογη** τῶν ἑαυτῶν μεγεθῶν (τῆς πραγματικῆς τους ἀξίας)· δὲν θὰ τὰ ὑπερβαίνει ἡ ἱδία μας κάμψις, κανεὶς δὲν θὰ μᾶς κοροϊδεύει πιά, οὔτε ὁ ἑαυτός μας θὰ μᾶς προδίδει: Μόνον πὲρ φόρτσα (βία) ἡ Ἰσχύς θὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τοὺς ἀχρηστους, νὰ τοὺς καθί-ζει στὸν σβέρκο μας καπόνια — δὲν θὰ ὑπερακοντίζουμε ἐξ ὑποβολῆς, ἡ... «πλύσης ἀπὸ ἐγκέφαλο», ἡ γιὰ νὰ μὴ συλληφθοῦμε ὕστεροντες σέ... μόρφωσι, καλλιέργεια, ἐνημέρωσι!.. Ὅτι, καθὼς τὰ μεγέθη εἶναι ἐξ **ἀντικειμένου** (αὐτά, λιγότερα ἢ περισσότερα), αὐτο-νόητο πῶς ὑπάρχουν ἐπίσης (καὶ) **δείκτες τῆς ἑαυτῶν ἐγγύτητος ἢ μακρότητος** ἀπ' τὸ εὐτε-λές, κεκορεσμένο, κατατριμμένο, κοινότυπο, ἐμετικὸ «καθημερινόν»... Ὅποτε, ὀλοφά-νερο, θὰ 'ναι ἀδύνατο νὰ διαφεύγῃ, ἀποκρύπτεται, συγκαλύπτεται, παρασιωπᾶται ἡ κατ' εὖρος βαρύτης, καιριότης, ἐξωτισμός, ὕστέρησις:

α) Ὅσων ὁ λογοτέχνης θέλησε ἢ μπόρεσε (ἦταν ἐπαρκῆς) νὰ προσεγγίσει ἀπ' τὰ «πράγματα τοῦ κόσμου» — σὲ οὐσίαν, ἰδιότητα, ἐνέργειαν, πάθος, κατάστασιν... καί, φυσικά,

β) τοῦ βαθμοῦ ἐπάρκειας τοῦ λογοτέχνου — εὐλόγως, ἀφοῦ ἀξιολογῶν, αὐτογνωμό-νως, σημαντικότερους τοὺς νυγμοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν συγκεκριμένων (κατὰ τὴν οὐσίαν, ἰ-διότητα κλπ...) πραγμάτων, σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς (ἀνταποκρινόμενον ἀνάλογα!) θὰ με-τροῦμε τὸ βαθμὸν ἐπαρκείας του (λογοτέχνου)⁽⁷⁾!

Ὡστε, μὲ ἀσφαλὲς πῶς ὁ τεχνίτης ἐν γένει ἀξιοποιεῖ πληρέστερα τὴν **στρατηγικὴν καὶ τακτικὴν τοῦ ἐτοιμότητος**, ἂν ἔχει στὴ διάθεσί του πολλὰ, μὴ ἐφθαρμένα καὶ καλῆς ποιό-τητας, σύλληψης, λειτουργικότητος καὶ κατασκευῆς ὕλικά - ἐργαλεῖα - ἐφόδια, μὲ ἀσφα-λὲς ἀκόμα πῶς τὰ ὕλικά - ἐργαλεῖα - ἐφόδια τοῦ συγγραφέα δὲν εἶναι ἄλλα ἀπ' τὶς λέξεις (συνυπολογιζομένων τῶν τρόπων τῆς ἐν τῷ κειμένῳ διευθετήσεώς τους), μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ἀλάνθαστα ὅτι αὐτὰ (ὕλικά κλπ.), διεκδικούμενα ἐν πάσι περιπτώσει στὴν ἐπάρκεια ἐντέλεια καὶ πληρότητά τους (ἀδύνατον, εἴπαμε, νά... **προτιμῶνται** λίγα, ἐφθα-ρμένα καὶ κακῆς ποιότητος, σύλληψης, λειτουργικότητος καὶ κατασκευῆς!..), συνιστοῦν τὸ μείζον μέρος τῆς τέχνης πιά! Τὸ συγκεκριμένο, ἄλλως, (οἶονεὶ ὕλικό) σημεῖον ἀναφο-

ρᾶς, στην τυχόν **θετικότητα** τοῦ ὁποίου ὁ ταπεινὸς γράφων συναρτᾷ **ἐγκυρη** τὴν ἐνδεικτικότητα ὧσων ἐδῶ ἀναδύονται σιγὰ σιγὰ...

Ἀκριβῶς λοιπόν, εἰς σχηματισμὸν ἐπαρκοῦς ἀντιλήψεως δίδουμε ἀμέσως τοὺς Πίνακες Α', Β' καὶ Γ'. Στοὺς δύο τελευταίους περιέρχεται ἀναλυτικὰ (κατ' ἀρχικὸν φθόγον) ὁ ἀριθμὸς τῶν παρθένων λέξεων καὶ λοιπὰ στοιχεῖα, ὅπως ἀπομονώνονται ἀπὸ ἐνδεκα κείμενα.

Ἐξαιρουμένων τῶν ποιητικῶν κειμένων (πού, καθὸ προνομιακὸς λόγος, δὲν πρέπει νὰ παραβάλλεται πρὸς τὰ πεζά), τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι σὲ κάθε ἑκατὸ λέξεις τοῦ κ. Φατούρου διαβάζουμε ἐξήντα ἐπτάμισι λέξεις, ἐνῶ σὲ κάθε ἑκατὸ τοῦ κ. Καλιόρη διαβάζουμε ὀγδόντα ἐξί!

Προκειμένου περὶ λογοτέχνου, λοιπόν, ἡ διαφορὰ θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐγλωττη, ἂν ἡ συνέχισις τῆς ἔρευνας ἀπεκάλυπτε μὴ συμπτωματικὴ τὴν ἐπισημανθεῖσα καθοδικότητα — στὸ πρῶτο κείμενο. Ἡ σοβαρότης ἐδῶ περιέχεται στὸ γεγονὸς πὼς σὲ **κάθε ἑκατοντάδα** λέξεων βραβευθείσης μὲ «Κρατικὸν» συλλογῆς στίχων φιλόλογου ("Ὀλγας Βότση: «*Κρύπτη καὶ σύνορο*»), συνολικῆς ἐκτάσεως μόλις **τριῶν χιλιάδων τριακοσίων ὀγδόντα ἐπτά** λέξεων, διαβάζουμε **μόνον εἰκοσιεννέα (29) λέξεις!**.. Οἱ ὑπόλοιπες 71 (100 - 29 = 71) λέξεις εἶναι οἱ... ἴδιες εἰκοσιεννέα, πού διαβάζουμε πάλι, καὶ πάλι, κι ἀκόμα μισὴ φορὰ πάλι (2,45 φορές ἀκριβῶς) **πλὴν τῆς ἀρχικῆς!** "Ὅχι, δὲν ὑπάρχει λάθος: 29% — δώδεκα χρόνια τὰ φωνάζω αὐτὰ καὶ κανεὶς δὲν συγκινεῖται σ' αὐτὴ τὴ Χώρα τῶν ἑκτομων, τῆς ἀσυγκίνητης ὀρχεκτομίας!

ΠΙΝΑΞ Α'

Κείμενα ἀπὸ ἓνα ἑκαστον τῶν ὁποίων μελετήθηκαν οἱ πρῶτες διακόσιες (200) λέξεις πλὴν μονοσυλλάβων.

Πρῶτο Μέρος	
1) Δημ. Φατούρος :	«Πανεπιστήμιο καλύτερο ἀπὸ πέρυσι», <i>Τὸ Βῆμα</i> , 25 Αὐγούστου 1985
2) Φάν. Κακριδῆς :	«Χρόνου φείδου», <i>Τὸ Βῆμα</i> , 5 Ἰουλίου 1985
3) Ἑμμ. Κριαρᾶς :	«Γιατὶ ταλαιπωρεῖται ἡ γλώσσα;», <i>Τὸ Βῆμα</i> , 7 Ἰουλίου 1985
4) Δημ. Μαρωνίτης :	«Πονάει κεφάλι κόβει κεφάλι», <i>Τὸ Βῆμα</i> , 5 Σεπτεμβρίου 1985
5) Γιάνν. Καλιόρης :	«Ὁ γλωσσικὸς ἀφελληνισμός», Εἰσαγωγή, Ἀθήνα 1984, ἐκδόσεις «Πολύτυπο».

Δεύτερο Μέρος	
1) Νικηφ. Βρεττάκος :	«Τὸ παιδὶ μὲ τὴ φυσαρμόνικα», <i>Ἀνθολογία «Ἡ ἑλληνικὴ ποίηση ἀνθολογημένη»</i> (Αὐγέρη κλπ.)
2) Ν. Καζαντζάκης :	«Ὀδύσσεια»
3) Γιάνν. Ρίτσος :	«Ἐπιτάφιος», ὅπως ἀνθολογεῖται ἀπ' τὴν ὥς ἄνω ἀνθολογίαν
4) Γράφω :	«Ἀπαλὸς Λόγος» — ἀπ' τὴ συλλογὴ τοῦ «Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ποίησιν», σελίδες 142, Ἀθῆναι 1968
5) » :	« <i>Μικρὸς Λόγος</i> » — ἀπ' τὴν ὥς ἄνω συλλογὴ τοῦ
6) » :	« <i>Σκληρὸς Λόγος</i> » — ἀπ' τὴν ὥς ἄνω συλλογὴ τοῦ, ἀπ' τὴν ἀρχή, ἐξαιρουμένου τοῦ δημοσιευθέντος στὸ «Δ» πρῶτου ποιήματος: «Ἕνας νάρκισσος ἀπ' τὴ Θούλη».

ΠΙΝΑΞ Β'

ΠΙΝΑΞ Γ'

Παρθένες, λέξεις, Καθοδικότης, και άλλα
τινά ἐπὶ κειμένων ἐκτάσεως διακοσίων (200) λέξεων, ἐξαιρουμένων τῶν μονοσυλλαβῶν

ἀρχικὸς φθόγγος λέξεων	Δ. Φατούρος	Φ. Κατρίδης	Ε. Κριαρᾶς	Δ. Μακωνίτης	Γ. Καλιόρης	Ν. Βρεττάκος	Ν. Καζαντζάκης	Γ. Ρίτσος	γράφωντος		
									ἀπαλὸς λόγος	μικρὸς λόγος	σκληρὸς λόγος
Α	14	11	26	23	21	22	32	21	31	27	38
Β	5	7	1	2	2	2	3	8	5	6	3
Γ	7	3	8	7	7	4	14	8	6	13	3
Δ	10	10	10	13	9	2	4	7	3	5	15
Ε	25	22	18	30	29	13	6	12	16	17	24
Ζ	2	—	1	—	1	1	—	—	—	3	—
Η	—	1	—	—	—	2	1	1	2	6	5
Θ	—	1	1	5	1	2	3	6	4	1	2
Ι	—	6	4	3	1	—	—	1	2	1	5
Κ	17	9	11	10	17	13	22	19	21	21	11
Λ	5	5	4	1	7	3	6	6	5	4	5
Μ	11	10	10	5	7	10	17	18	13	11	6
Ν	1	1	2	—	3	1	1	2	2	3	1
Ξ	—	—	1	1	1	—	2	2	2	2	1
Ο	6	8	9	6	8	5	6	3	8	9	7
Π	13	18	18	23	24	19	15	17	17	18	19
Ρ	—	—	—	1	2	1	3	1	3	1	1
Σ	9	10	14	19	8	13	11	15	14	11	14
Τ	5	11	4	3	3	10	9	10	4	6	6
Υ	—	2	1	2	4	1	—	—	—	2	8
Φ	2	4	2	2	4	8	6	6	6	2	1
Χ	5	3	3	—	2	6	6	5	9	7	5
Ψ	—	—	—	—	2	2	2	1	2	1	1
Ω	—	1	—	1	1	1	1	1	1	2	—
1) +	135	145	148	157	164	141	170	170	176	179	183
2) -	32	27	26	21	19	29	15	15	12	10	9
3) +	60	67	74	72	83	59	73	64	83	83	100
4) +	24	43	56	30	49	25	27	24	24	27	74
5) +						379		449			514
6) -	109	96	100	100	104	216	151	183	131	118	80
7) -	1,48	1,38	1,35	1,27	1,22	1,42	1,18	1,18	1,14	1,12	1,10

Ἐπεξηγήματα γιὰ τὶς ἐπὶ τελευταῖες ὁριζόντιες σειρές:

1) Σύνολο παρθένων λέξεων

2) Καθοδικότης ἐπὶ τοῖς %

3) Λέξεις μὲ ἀρχικὸν φθόγγον φωνῆεν, ἢ εὐφωνικὸ σύμφωνο

4) Πληθυντικοί

5) Εὐφωνία — δειγματοληπτικά, μόνον γιὰ Βρεττάκο, Ρίτσο, γράφοντα

6) Μονοσύλλαβες λέξεις

7) Συντελεστής Συχνότητος Λέξεων

Οἱ σταυροὶ δηλώνουν θετικὸ Δείκτην τὸ μείζον

Οἱ παῦλες δηλώνουν θετικὸ Δείκτην τὸ ἐλασσον

Ἐπεξηγήματα στοὺς Πίνακες Β' καὶ Γ'

α) Καθοδικότης στὸ γλωσσικὸ ὄργανο

Πρὸς σχηματισμὸν ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως γὰρ τὸ τί συμβαίνει ἐδῶ, σημειώνουμε πὼς ἡ ἐπὶ διακοσίῳ (200) λέξεων καθοδικότης⁽⁸⁾ στὸ γλωσσικὸ ὄργανο, λογουχάριν, τῶν Βρεττάκου καὶ γράφοντος (29% καὶ 9% ἀντιστοίχως) αὐξάνει σὲ 55% καὶ 36% ἀντιστοίχως, στὶς πρῶτες χίλιες ἑπτακόσιες ὀγδόντα τρεῖς (1.783) λέξεις κειμένων τους — τοῦ πρώτου ἀνθολογημένου. Ἄν δὲν εἶμαι ὑπερβολικὸς, φοβοῦμαι πὼς μὲ τὶς πρῶτες ἑξ, ἑπτὰ χιλιάδες λέξεις τους⁽⁹⁾ οἱ νεοέλληνες ποιηταὶ... ἐξοφλοῦν ἀπὸ γλῶσσα, ἐγγίζουν τὴν ἀπομειώσι τῶν ἐκφραστικῶν - λεκτικῶν τους μέσων. Καὶ θεωρῶ θέμα αὐτοσεβασμοῦ τοῦ ποιητοῦ τὸ νὰ καταθέτει ἐγκαίρως τὴν γραφίδα του (κάτι ποῦ ἔκαναν Καβάφης, Καββαδίας, ὁ ταπεινὸς γράφων — εἶχα συστήσει ἐντόνως στὸν πολὺκλαυστο «Μαραμποῦ» νὰ μὴ δημοσιεύει ποιήματά του, ποῦ κατὰ καιροὺς μοῦ διάβαζε, νὰ μείνει στὸ ἀξεπέραστο «πούσι»). Ὅτι αὐτὸς (ὁ ποιητὴς) δὲν εἶναι βιοτέχνης, ἐπαγγελματίας, παραγωγός, ὑπάλληλος — δὲν ἔχει συμβατικὴν ὑποχρέωσι νὰ γράφει! Πολὺ περισσότερο, ποῦ, σήμερα, συνιστᾷ δευτερότητα, ἀναξιότητα τοῦ λόγου ἢ μὴ σύγκρουσί του μὲ τὴν ἐποχὴ, ἢ μέριμνά του νὰ... μὴ χαλάει τὴ χώνευσι — σὲ ρόλον κατόπτρου ν' αὐτοκαλύπτεται μὲ ἀδιαφεγγή κατιφέν, μὴ καὶ ἡ ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολὴ (παραμόρφωσις!) ἀναγνωρίσει τὸν ἑαυτὸ της!.. Θὰ τὸ εἰπῶ εὐθαρσῶς: ὁ ποιητὴς δικαιώνεται μόνον, ἂν λέγει πράγματα:

α) ἀνείπωτα — μὴ λεχθέντα, παραλειφθέντα, ἢ

β) εἰπωμένα μὲν, μὲ τρόπους παραλειφθέντας δέ, μὴ ἐφαρμοσμένους, μὴ ἐν χρήσει — πιδ κάτω θὰ δοθοῦν δείγματα «παραλειφθέντων τρόπων» (πιδ πέρα ἀκόμα ἀπ' τοὺς «παραλειφθέντας τρόπους» ποῦ συνιστοῦν καὶ οἱ τρεῖς λόγοι μου — θὰ ἦταν ἄδικο νὰ κατηγορηθῶ γιὰ ἔπαρσιν: Ἡ ποίησις θὰ ξεμπρόστιαζε σεμνοτυφίαν, ἐδῶ, κάθε ιδέαν αἰδημοσύνης ἢ συστολῆς)... Διαφορετικά, ὁ ποιητὴς δὲν δημιουργεῖ, ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνει προλαβόντα, μιμεῖται, κοπιᾷ — ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀξίωμα πὼς ὁ «μεγάλος ποιητὴς ἔρχεται πάντα μὲ καινούργια γλῶσσαν» (ἡ τελευταία καλύπτει ἀμφότερες τὶς περιπτώσεις: καὶ τὰ ἀνείπωτα πράγματα καὶ τοὺς παραλειφθέντας τρόπους)... Ἄς τὸ πάρουμε ἀπόφασι: Δὲν ἀναφερόμεθα σὲ ἄλλα, ἂν ὀνομάζουμε ἴδια — δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναφορὰ σὲ ἀνονόμαστα, ἂν ὀνοματίζουμε (καλοῦμε) ὀνομασθέντα! Ἄν ξέρω μόνον «Γιάννης ἀναπαύεται, Γιώργος τρώγει», ποτὲ δὲν θὰ εἰπῶ «Ἀλέκος ἐρευνᾷ»... Οὕτε βέβαια λέγω ἄλλα (πολυσήμαντα, καίρια, πρωτότυπα), ἂν ἀλλάξω τὴ βράκα μου σὰν τὸν Μανωλὶδ, δηλαδὴ κάνοντας τὰ

«Γιάννης ἀναπαύεται», «Γιώργος τρώγει»,

«Γιάννης τρώγει», «Γιώργος ἀναπαύεται»!

Σαφὲς λοιπὸν: ὁ ποιητὴς ποῦ συνεχίζει μὲ ἐξαντλημένα τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα, μὲ ἀπομειωμένον τὸ «γλωσσικὸ του ὄργανο», ἀποσυμπυκνώνει τὸν λόγο του (μειώνει τὸ εἰδικὸ βάρος του) — προσυπογράφει βεβιασμένη τὴν προσέλευσί του! Τὶ νὰ εἰπῇ πιδ τὸ... «Λέβιν» μας τῆς πιδ ἀηδοῦς καθημερινότητος, τῆς βιομηχανοποιηθείσης «στιχοποιίας», τοῦ ἀκατάσχετου μπλαμπλά: Μὲ καθοδικότητα 49% στὶς 1.783 λέξεις του — κοινὸς τόπος (οὔτε δέκα σελίδες τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Καζαντζάκη), τί νὰ εἰπῇ πλέον; Γιὰ ποῖα πράγματα νὰ μᾶς μιλήσει, τί νὰ εἰπῇ, πρὸς τί; Ξέροντας μόνον «κουτάλι», πὼς νὰ εἰπῇ «ἐμφύτευσις», «ὕψαύχενά χάριν», «δυσσέβεια», «ἱασμέλαιον», «ἐκπτυσίς», «ὀρθοτένεια»; Νὰ μὴν εἰπῇ; Ἔ, αὐτὸ κάνει: δὲν λέει! Αἰσχρολογεῖ... Καὶ τάχα πὼς ἔλεει τὸ λαὸ (μὲ τὴ χάρι ποῦ τοῦ κάνει, νὰ υἱοθετεῖ τὴ λαϊκὴν ἐκφρασί — ἐπὶ πλέον ὑποδηλούμενου σεπτοῦ καὶ πολῦτιμου παντὸς δῆθεν λαϊκοῦ), ἐπιστρέφει στὸ λαὸ (στεφανωμένο μὲ πολλή... ἀντιστασιακότη - λαϊκότη - δημοκρατικότη!) ὅ,τι δῆθεν ὁ λαὸς λέγει: «Τὶ χοντρή ποῦ τὴν ἔχεις!», «τὴν παίζουμε ὁ ἔνας τοῦ ἄλλου», «τριπλὲς στροφές»... Ὡστόσο, κ. Ρίτσο, ξέρετε πολὺ καλὰ πὼς ὁ λαὸς δὲν λέγει αὐτά! Πῶς αὐτὰ τὰ λένε

μόνον οἱ ὁμοφυλόφιλοι, οἱ τραβεστί, οἱ πεολεῖται — ποτὲ ὁ λαός! Ποτὲ ὁ λαὸς ποῦ ἔτσι ἀσύστολα τὸν ὕβριζετε (τί κάνει ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΣΑΣ;), ἀφοῦ, μὲ τὸ ποῦ βάζετε στὸ στόμα του πράγματα ποῦ δὲν λέγει, τὸν διαγράφετε (σκιαγραφεῖτε) — τὴ σεπτὴ του εἰδὴ ὑπερκαλύπτοντας μὲ τὴν δυστυχία καὶ συμφορὰ Συγγροῦ, βεσπασιανῶν, Ζαπτείου, Β.Ι.Ο.!. Αὐτὴ τὴν δυστυχία καὶ συμφορὰ, ποῦ συμπονοῦν οἱ μυαλωμένοι — μὰ ποῦ δὲν μποροῦν ν' ἀναλάβουν καὶ τὴν εὐθύνη της, ὅσο, ὅχι μόνον τὴν ἀρ-

νεῖται ἡ ἴδια, μὰ κι ἐναβρύνεται ἀπὸ πάνω, καὶ καμαρώνει, καὶ προκαλεῖ, κι ἐπιπροσθέτει, καὶ δεινοποιεῖ...

Ἀλλά, ἀκόμη κι ἂν τὸ δντως **ΣΕΠΤΟ** τοῦ λαοῦ ἐπαναλαμβάνεται, εἶναι δυνατόν νὰ διορίζουμε «σοφός», «Δάσκαλος», «πνευματικὸν ἡγέτη», «Ὁδηγητὴ» (!) ὅποιον, **ἀνάξιος νὰ ᾔχει δικό του ΣΕΠΤΟ**, παίρνει τὸ ΣΕΠΤΟ τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ τὸ... δώσει στὸ λαό; Αὐτὸ ποῦ ἔχει... χρειάζεται ὁ λαός; Αὐτὸ ποῦ ἔχει; — κύριοι, μὲ τίς *ἀισθησε* («αἰσθήσεις») δὲν καταλαβαίνει ὁ λαός...), τὰ... *ἀκούσματα*, καὶ τὰ... *ἀφουγκράζω τὸ πόθο τοῦ λαοῦ*» — ὅπως τὸ.. ἀφούγκρασα ἀπ' τὴν ἐνδοξη τιβή μας...

Μὰ τί περιμένουμε σὲ μιὰν ἐποχή, ποῦ ἡ εὐσταλὴς μας δημοκρατία προσπαθεῖ νὰ κερδίσει κομματικὰ (*μὲ γλωσσικὲς ἐλεημοσύνες καὶ κολακείες πολιτιστικὲς*), λέγει ὁ κ. Καλιόρης...) τὰ Ἑλληνόπουλα, στέλνοντάς τα στὰ πανεπιστήμια ὅχι γιὰ νὰ μάθουν, μὰ γιὰ νὰ ... διδάξουν τοὺς καθηγητὲς τους — μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πιὸ **τραγικὰ** ἀνυποψίαστη, προπετὴ κι ἀναιδὴ ἀμάθειαν;...

Ἄ, ναί, στὴν ἐξέλιξι τούτης τῆς ἐργασίας θὰ δοθεῖ χειροπιαστὸ δείγμα τῶν λεκτικῶν ἱκανοτήτων τοῦ κ. Ρίτσου.

Τέλος, σημειώνεται τὸ φανερό: Θετικὸς δείκτης ἐδῶ εἶναι τὸ ἔλασσον.

β) Ἀρχικὸς φθόγγος λέξεων

Κατὰ τὴν ἀντίληψί μου ὁ ἀρχικὸς φθόγγος τῆς λέξης ἔχει μείζονα σημασία γιὰ τὴν εὐφωνία - μουσικότητα - ἁρμονίαν τοῦ λόγου. Ἀκριβέστερα: ὑποθέτω, φανερώνει «περασμένη στὸ αἶμα» τοῦ ἄξιου ποιητοῦ (αὐτονόητη) τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἁρμονικὴ ἀλληλουχία τῶν φθόγγων, γιὰ τὴν διαύγεια, καθαρότητα καὶ διεγερτικότητα τῶν δυνατῶν ἤχων [φωνήεντα ἢ, ἀκολουθούμενα ἀπὸ φωνήεντα, ἐνρινα, ὕγρα (πρωτίστως) — ἀφωνα δευτερευόντως], μὴ ἀγνοουμένων τῶν περιπτώσεων, ποῦ διὰ **πνιγέως** ἀπαλύνεται τὸ μεγαλειώδες, ἔγκυρον, ἐπιβλητικὸ (σύνοφρυ κάποτε) — ἡ εὐγενίζεται - μεγαλύνεται ἡ ἐνυπάρχοσα στὸ θελκτικὸ, χαρίεν, μαργιόλικο σπουδαιότης, ἀγνεία, αὐθεντικότης.

γ) Πληθυντικοὶ

Αὐτονόητα τὰ προσόντα λόγου ποῦ «ἀρμόζει σὲ ὅλα τὰ χεῖλη» — ζώντων κι ἐπιγενομένων. Τουτέστι αὐτὰ συγγραφῆς, ὁ ὁποῖος αὐτοθελῶς ἀπευθύνεται **στὸ σύνολο** — τὸ μὲν **ἄξεχώριστο τμήμα του**, τὸ δὲ **στὸ συνολικὸ ἀναφερόμενος**. [Ἐκδήλως περιττὴ ἦδη ἡ ἰστορήσις τοῦ τί ἐνεργεῖ **τὸ ἄτομο** ἢ τοῦ τί ἀφορᾷ **σὲ ἄτομο** — τὸ ἐνεργούμενο! Θέλω νὰ εἰπῶ, πὼς ἐφεξὺς ἐνδιαφέρει μόνον ἡ **ἀναφορά** σὲ πολιτεία καὶ δράσιν ποῦ ὑπαγορεύει ὁ φυσικὸς νόμος — σὲ ἀρχὲς ποῦ ὑποχρεώνουν σὲ **ταυτοσημαντεῖς ἀντιδράσεις**...]. Ὅτι ἡ οἰκειοθελὴς **πρὸς τὰ ἔσω** μάκρυνσις - ἀλλοτριώσις ἀπ' τὸ «ἐγώ», σημαίνει **ἐπιλογὴν ἴσης μοίρας**, ἡγουν αὐτοτοποθέτησιν ἐν τῷ συνόλῳ — ὑπαγωγὴν, ὑπαλληλία, **ἐνταξιν!**.. [Σημειώνεται, πὼς ὁ ἄνθρωπος μόνον **πρὸς τὰ ἔσω** ἀναχωρῶν ὁδεύει **πρὸς τὸ σύνολον** — ἄρα καὶ **πρὸς τὴν ἐν συνόλῳ ἀφομοίωσιν** — ἀπάλειψιν τοῦ «ἐγώ». Τοῦ «ἐγώ» ποῦ ἀναγνωρίζεται εὐχερῶς στὴν **ἐπεκτατικότητα** (ἦτοι στὴν ἐκ διφυΐας - διαστροφῆς **πρὸς τὰ ἔξω ὁρμήν**), κι ἀκόμα πιὸ εὐχερῶς στὴν προϋοῦσα **δεινοποίησιν** τῆς **πρὸς τὸ σύνολον ἀντιδιαστολῆς!**] Σημαίνει, λέγω, τὸ (ἀκόλουθον **ἀλγεβρικὸ «ἴσον»!**) **ἀσύμφορον τοῦ περισσοῦ** — τὸ ὅτι ἡ διάστροφη ἀγκίστρωσις στὴν «αὐτότητα» (κατὰ γεωμετρικὴν πρόδοον φέρουσα στὴν φιλαυτία — μεροληψία — φιλοκέρδεια — ἰδιοτέλεια — σφετερισμὸν — βουλητικὴ ἀγερωχίαν!) δὲν ὁδηγεῖ παρά στὴν **ἀνέκκλητη** ἦτα: **στὴ συνείδησιν μάταιης** (ἐν ἀποδρομῇ...) ὑπαρξῆς, ἦτοι τῆς ἀμετάκλητης ἀπώλειας τῆς ὑπαρξιακῆς Εὐκαιρίας. Αὐτῆς ποῦ μὲ ταυτότητα κι ὄνομα εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει κάποιος **ἑαυτός** — ὑστερικὰ ἀναγνώριστος!

Θὰ μετρηθοῦν λοιπὸν οἱ ἐν τῷ κειμένῳ πληθυντικοί, ἀφοῦ εἶναι βέβαιοι ὅτι οἱ μεγάλοι ἀριθμοὶ ἐπαληθεύουν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἥθος καὶ τὴ σοφία — ἄρα καὶ τὴν ἀξιόλογη τέχνην (τέχνη = τραγικότης σὺν καλαισθησίᾳ)...

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν... **πονηρὴ** (καταχρηστικὴ, τεχνητὴ, προσποιητὴ) ἐπίτευξι μεγάλων ἀριθμῶν ἐδῶ, ὑπενθυμίζουμε πὼς ἡ χρῆσις τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι συνάρτησις «**ἐπαρκείας εἰς ἐποπτεῖαν**», τοῦ πῶς, τί, καὶ πόσον δηλαδὴ (εἶναι σὲ θέσι νὰ) βλέπει ὁ συγγρα-

φεύς. Έτσι, καθώς τὸ ζητούμενο εἶναι μόνη ἡ παραίτησις ἀπ' τὸ περισσό, γιατί θὰ τὴν ἀπορρίπταμε, **πλαστὴν ἔστω** — ἄλλο πού τὴν πλαστότητα μετέρχεται ἀκριβῶς ἡ ἀπαίτησις γιὰ τὸ περισσό;

Δὲν εἶχα, βέβαια, συνείδησιν τοῦ γεγονότος — μὰ τί χρειάζονταν κιόλας: Στὰ ὀγδόντα τοῖς ἑκατὸν τοῦ «*Σκληροῦ Λόγου*» μου ὁμιλῶ στὸ **πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο** — βαθιά μέσα μου ὠρίμαζε ἡ πεποίθησις πὼς **δὲν εἶχα δικαίωμα** στὸν ἐνικό... Ὁλ' αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης θὰ τὰ ἰδεῖ διαυγῇ, δι' ἐγκαυστικῆς σκαλισμένα σὲ δρῦν.

δ) Εὐφωνία

Μετροῦντες τὸ σύνολο τῶν **συνερχόμενων** εὐφωνικῶν φθόγγων στὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς λέξης, ἔχουμε σαφῆ ἔνδειξιν περὶ τῆς εὐφωνίας («μουσικότητας») δοθέντος κειμένου. Βέβαια, θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν πολὺ περισσότερα ἐδῶ, πλὴν, γιὰ λόγους εὐνοήτους περιορίζομαι σ' ὅσα διατηροῦν ἐν ἀπροσβλησίᾳ τὸ σκεπτικὸ μου... Παράδειγμα: Α-ΝΑγκΗ, Ἀπόφασί, ΑΝΕξαρτησίΑ, ΑΥτα πάτες, ΑποχρώσεΩΝ, βαρβαρογλωσσίΑ, γνῶσι, ΟΜΙΛΟΥΝ, ΗΡΕΜΟΥΝ, ΑΝτενδείξεΩΝ...

ε) Μονοσύλλαβα

(Ὁ) *Γιάννης πάει (στὸ) ἐστιατόριο (γιὰ) φαγητό*

Στὴ γλώσσα μας τὰ μονοσύλλαβα καλύπτουν κατὰ κανόνα **δευτερεύοντα** μέρη τοῦ λόγου. Αὐτόδηλο συνεπῶς, πὼς τὰ **λιγότερα** μονοσύλλαβα πιστώνουν τὸ κείμενο μὲ κρουστότητα, τὸ κάνουν πυκνότερο νοηματικά, δὲν τὸ διασποῦν — διασκορπίζουν, ἀποδυναμώνουν... Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψὶ θεωρῶ μέγα ἀστόχημα τὴν καταδίκη τῆς μετοχῆς, ἀγονη, ἀτελέσφορη, ἀνευδῶτη, ἐσφαλμένη — μὲ τέτοιου εἶδους πολιτικὲς καραντίνες δὲν φτιάχνονται γλώσσες. Αὐτονόητο, μὰ σημειώνεται: θετικὸς δείκτης ἐδῶ εἶναι τὸ ἔλασσον.

ζ) Ἐπισφάλεια εἰς ἀδολεσχίαν (κίνδυνος φλυαρίας)

Ἕνας ἀσύμμετρα μεγάλος ἀριθμὸς οὐσιαστικῶν σημαίνει πὼς ὁ λογοτέχνης ἀναφέρεται σ' ἕνα πλῆθος «πραγμάτων τοῦ κόσμου», γιὰ τὰ ὅποια **δὲν ἔχει νὰ εἰπῇ τίποτε!** [Φυσικὰ ὑπάρχουν πάντα περιθώρια γιὰ τὸν ἄξιο τεχνίτη:

*Γλυκομηλιά, ξυνομηλιά, Μηλίτσα τ' ὀνομά σου
— μιὰ σμεῦριττα σ' ἐφίλησα καὶ μιὰ μηλίτσα σ' εἶχα.
Ὡς χθές· πού μὲ προσπέρασες τόσο γλυκὰ κρατώντας
μιὰν ἀγκαλιὰ χινόπωρους, μιὰ γέψι ἀπὸ ζεφύρους.*

Ὁ ποιητὴς ἐδῶ, ἀρνούμενος τὸ βάρβαρον **ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸν** (προκειμένου γιὰ τὸ ἐφηβικὸ «δνειρο», τὴν πρώτη ἀγάπη!), θ' ἀσωτέψει **τέσσερα (ἀριθ. 4!) οὐσιαστικά**, γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τὸν διαρρεύσαντα χρόνον — ἡ παιδούλα πού εἶχε στὸ νοῦ τοῦ εἰκόνα ἰδανική, δὲν ὑπάρχει πιά. Ὅμως διατηρεῖ πάντα τὴ γοητεία καὶ τὴν εὐγένεια τῶν «αἰθερίων ὑπάρξεων» — ἐδῶ στὴ φυσικὴ χάρι προστίθεται καὶ ἡ **πνευματικὴ** («τόσο γλυκὰ κρατώντας»), τουτέστι ἡ γαλήνια ὑποδοχὴ τοῦ ἀνθρώπινου πεπρωμένου... Ἐτσι, ἀπὸ ἀτέλειωτο σεβασμὸν - τρυφερότητα στὸ «**αἰώνιο εἶδωλο**», ἡ... ἀρόδο (πολὺ διακριτικὴ) ἀναφορὰ στὴ δύσι, («**μιὰ γέψι ἀπὸ ζεφύρους**» — ζέφυρος = **δυτικὸς ἀνεμος**, πνοὴ ἀπ' τὴ δύσι) θὰ καταστῇ ἡ λυρικότατη ἀπάλυνσις τῆς... ἀπάλυνσης («**μιὰν ἀγκαλιὰ χινόπωρους**»!). Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο θὰ συνέβαινε μ' ἕνα ἀσύμμετρο πλῆθος «προσδιοριστικῶν - δηλωτικῶν» (ἐπιθέτων — μετοχῶν, ρημάτων, ἐπιρρημάτων): θὰ ἔκανε φανερό πὼς ὁ λογοτέχνης λέγει περισσότερα **ἀπ' ὅσα μπορεῖ ν' ἀπορροφήσῃ** ἡ βεβαιωθείσα ἡδὴ στὸ (ἴδιο) κείμενό του «ισχνότης ἀντικειμένου ἀναφορᾶς»! [Πιὸ μακρυσμένοι (ἐκ τῶν ἐπωνύμων) ἀπ' τὴν λακωνικότητα, ἀπροσδοκῆτως μὲν ὁ Καβάφης (!) ὡς ἀνεμένετο δὲ οἱ Καζαντζάκης, Σικελιανός, Ρίτσος — σχετικὴ ἐργασία μου στὸ *Δαυλὸν* /29].

Ἐπογραμμίζω πὼς ἡ ληφθεῖσα ἐδῶ ἑκτασις διακοσίων (200) μόλις λέξεων εἶναι ἐλά-

χιστη, σὲ τρόπον ποὺ ὁ πρωτογονισμὸς (ἀμεσότης) τῶν στατιστικῶν διαδικασιῶν ἔρευνας θ' ἀπέδιδε ἀντιθετικὰς ἐνδείξεις, σημειῶν πῶς ὁ *δυσανάλογα (κι ἀποκαλυπτικά) μικρὸς* ἀριθμὸς «προσδιοριστικῶν - δηλωτικῶν» τοῦ κ. Βρεττάκου, θὰ μᾶς ὁδηγοῦσε σὲ σύγχυσι. Ἔτσι, μὲ ὑπ' ὄψιν πῶς τὸ *ἀρνητικὸ* ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει παράγει θετικὸν [θαρρῶ γὰρ τρίτη φορά σημειῶν πῶς λόγος, γλώσσα, τέχνη εἶναι ἐκ τῶν θετικῶν «πραγμάτων τοῦ κόσμου» καὶ συνεπῶς ἐπιδιώξιμα στὴν *μείζονα ποσότητα καὶ πληρότητα* τους — ἐδῶ ὑπογραμμίζεται πῶς ἡ διατήρησις ἰσορροπίας εἶναι *δουλειὰ τοῦ ποιητοῦ*, πῶς ἀκριβῶς ἡ *κραυγαλέα ἀνατροπὴ* τῆς ἰσορροπίας ἐλέγχεται στὴν περίπτωσι!], ὁ *ἀσυμμέτρως μικρὸς ἀριθμὸς* «προσδιοριστικῶν - δηλωτικῶν» τοῦ κ. Βρεττάκου (πενήντα ἑξή, δταν οἱ δύο ἄλλοι ποιητὰ ἔχουν κοντὰ *ἐκατὸ* — 100 — ἑκαστος, Πίναξ Δ', Στήλη 4η), δὲν θὰ μᾶς παραπλανήσει: θὰ ληφθῇ ὅχι ὅσος πράγματι εἶναι (56) ἀλλ' ὅσος *ἔπρεπε νὰ εἶναι* — ἀδιαφιλονίκητα ἀποστομωτικός, ἀφοῦ τὸν ταυτίζουμε μὲ τὸν *μέσο ὁρο* «προσδιοριστικῶν - δηλωτικῶν», ποὺ δίδουν καὶ τὰ *τρία ποιητικὰ κείμενα* τοῦ Πίνακος: $56 + 90 + 96 = 242 : 3 = 80,7$. Πολὺ περισσότερο, δταν, ἐδῶ, δὲν εἶναι μόνον ποὺ οἱ «σημαντικὲς ὑπηρεσίες» τοῦ κ. Βρεττάκου σώζουν καταντίπ τὴν Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ποῦ... μᾶς ἔρχονται πάμφθινα, τζάμπα σχεδόν: τουλάχιστον ὥσπου ὁ κ. Βρεττάκος, ἐξαντλημένος ὁλότελα μὲ τὴν ἀγάπη, τὸν Χριστοῦλῃ καὶ τὰ χρωματιστὰ παιδάκια, γίνεῖ ἀκαδημαϊκός, μόνον ἓνα ἑκατομμύριο τὸ χρόνο — ὡς ἔγγιστα... Τί ψυχὴ ἔχει; [Φίλτατε κ. Φόρη, ποῦ μοῦ συνιστᾶτε νὰ κάνω «ρηματικὲς προτάσεις», δῆτε παρακαλῶ: Ἔχουμ' ἐδῶ οὐσιαστικὰ μὲν 59%, ρήματα δὲ 18%. Ἄν τὸ ποίημα εἶναι «διαμαντάκι», ἐπιμένετε στὶς «ρηματικές»; Μὰ πῶς;].

* Ἀς ἰδοῦμε ὁμῶς τὸν Πίνακα Δ' :

ΠΙΝΑΞ Δ'

Ἐπισφάλεια εἰς ἀδολεσχίαν (κίνδυνος φλυαρίας) ἐπὶ ἐκτάσεως κειμένων διακοσίων (200) λέξεων, πλὴν μονοσυλλάβων

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ							ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ						
1	2	3	4	5	6 (4)	7	8 (5)	9	10	11 (7)	12	13	
α/α		Συντελεστής Συχνότητος Λέξεων	Παρθένα προσδιοριστικά - δηλωτικά κὰ	Προσδιορισμοὶ - Δηλώσεις ἐν κει- μένῳ	Παρθένα προσδιοριστικά - δηλωτικά κὰ	Ἐκ πλησμονῆς ἐπαναλαμβανομένων	Προσδιορισμοὶ - Δηλώσεις ἐν κει- μένῳ	Παρθένα οὐσιαστικά	Ἐξ ἰσχύνητος ἀντικειμένου ἀ- ναφορᾶς	Ἄρνητικότης			
										Ἐκ πλησμονῆς ἐπαναλαμβανο- μένων	Ἐν συνόλῳ	Ἐπὶ θετικοῦ Δείκτου Μηδὲν	
1.	Δ. Φατούρου	1,48	× 76	= 112	- 76	= 36	112	- 41	= 71	+ 36	= 107	60	
2.	Γ. Καλιόρη	1,22	× 90	= 110	- 90	= 20	110	- 59	= 51	+ 20	= 71	24	
1.	Ν. Βρεττάκου*	1,42	× 81	= 115	- 56	= 59	115	- 68	= 47	+ 59	= 106	59	
2.	Γ. Ρίτσος	1,18	× 90	= 106	- 90	= 16	106	- 62	= 44	+ 16	= 60	13	
3.	Γράφωντος	1,10	× 96	= 106	- 96	= 10	106	- 69	= 37	+ 10	= 47	0	

* Ὁ κ. Βρεττάκος θὰ χρεωθῇ ὅχι μὲ τὰ ἀνεπιτρέπτως λίγα «προσδιοριστικά - δηλωτικά» τους ἀλλὰ μὲ τὸν *μέσον ὁρον* «προσδιοριστικῶν - δηλωτικῶν» τῶν τριῶν ποιητῶν! Δηλαδή μὲ: $(56 + 90 + 96 : 3 = 80,7)$. Δὲν θὰ διαμαρτυρηθῇ βέβαια... Προτιμότερη ἡ σιωπὴ, κ. Βρεττάκο... Ἔτσι;

Ἐπεξηγήματα στὸν Πίνακα Δ'

Στήλη	3η :	Εἶναι τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τῆς ἐκτάσεως τοῦ κειμένου (τῶν διακοσίων λέξεων, ἐδῶ) διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παρθένων λέξεων (Ρίτσος 200: 170 = 1, 18 — βλ. Πίνακα Γ').
» 4η καὶ	6η :	Πρόκειται γὰρ τὸ σύνολο τῶν παρθένων ἐπιθέτων - μετοχῶν, ρημάτων, ἐπιρρημάτων.
» 5η καὶ	8η :	Πρόκειται γὰρ τὸ γινόμενον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν παρθένων ἐπιθέτων - μετοχῶν, ρημάτων, ἐπιρρημάτων ἐπὶ τὸν οἰκτεῖον Συντελεστήν Συχνότητος Λέξεων.
» 7η καὶ	11η :	Πρόκειται γὰρ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀφαίρεσης. Μᾶς λέγει, πῶς, λογουχάριν, ὁ Ρίτσος, πέραν τῶν ἐνενήντα παρθένων «προσδιορισμῶν - δηλώσεων», καταφεύγει σὲ δεκαεξή (16) ἀκόμα «προσδιορισμοὺς - δηλώσεις» — ἐξ ἐπαναλήψεως, ἥτοι μέρους τῶν ἐνενήντα.
»	10η :	Καὶ ὁ δὴ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀφαίρεσης. Μᾶς λέγει, πῶς, λογουχάρι, πάλιν ὁ Ρίτσος, χρησιμοποιεῖ (γὰρ τὰ συγκεκριμένα «πράγματα τοῦ κόσμου» στὰ ὅποια ἀναφέρεται στὸ κείμενό του — οὐσιαστικά) ἐξήντα δύο (62) φορές παρθένο «προσδιοριστικὸ - δηλωτικὸ» καὶ σαράντα τέσσαρες φορές ἴδιο , ἥτοι χρησιμοποιηθὲν προγενεστέρως.
»	12η :	Ἡ ἀρνητικότης ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ Πίνακος.
»	13η :	Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀφαίρεσης τῆς θετικότερης ἐνδείξεως τῆς 12ης Στήλης (47) ἀπὸ ἐκάστη τῶν λοιπῶν ἐνδείξεων τῆς αὐτῆς Στήλης. Παράδειγμα: Ρίτσος: 60 - 47 = 13, Βρεττάκος: 106 - 47 = 59. Τέλος, «Θετικὸς Δείκτης Μηδέν» εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τῆς θετικότερης ἐνδείξεως (ἐδῶ 47 - 47 = 0) ἀπ' τὸν αὐτὸ της.

Αὐτονόητο, πῶς θὰ ἦταν ἀστεῖο νὰ ὑποτεθεῖ ἐλεγχόμενη καὶ μεθοδευμένη ἡ κατάκτησις θετικῆς ἐνδείξεως ἐδῶ! Δὲν γράφει κανεὶς μετρώντας οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα — παρακολουθώντας τὴν σχέσιν τοὺς! Μόνον ὁ ἀπέραντος μόχθος εἰς σύμπτωσιν μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὶς διαστάσεις, ἡ δοξασμένη **αὐτοκατάταξις** εὐτυχεῖ τὸ λόγον — ἡ αὐτοθέλητη ὑπαγωγή [ὑπαλληλία, ἐνταξις] στὸ Συμπαντικὸ Νόμον!

Μικρὴ ἀνάλυσις τῆς διαδικασίας:

Κοιτᾶζοντας στὸ Πρῶτο μέρος τοῦ Πίνακος Δ' βλέπουμε πῶς, λογουχάριν ὁ Ρίτσος, μὲ Συντελεστὴ Συχνότητος Λέξεων (Σ.Σ.Λ.) 1,18 (Στήλη 3η) καὶ **παρθένα** «προσδιοριστικὰ - δηλωτικὰ» (ἐπίθετα - μετοχές, ρήματα, ἐπιρρήματα) ἐνενήντα (90) (Στήλη 4η), ἔχει (1,18 × 90 =) 106 «προσδιορισμοὺς - δηλώσεις ἐν κειμένῳ». Ὡστε, στὴ **διαφορὰ** τῶν τελευταίων (106 - 90 = 16, Στήλη 7η), εὐρίσκουμε τὴν ἀρνητικότητα ἐξ **ἐπαναλήψεως** «προσδιορισμῶν - δηλώσεων» — ἥτοι τὴν «ἐκ πλησμονῆς ἐπαναλαμβανομένων». Ποῦ θὰ εἰπεῖ πῶς ἐδῶ ὁ ποιητὴς (Ρίτσος) **ἐπαναλαμβάνει** στὸ κείμενό του δεκαεξί (16) «προσδιορισμοὺς - δηλώσεις».

Στὸ Δεύτερο Μέρος τοῦ (αὐτοῦ) Πίνακος βλέπουμε πῶς ἡ διαφορὰ τῶν οὐσιαστικῶν τοῦ Ρίτσου (62, Στήλη 9η) ἀπ' τοὺς «προσδιορισμοὺς - δηλώσεις ἐν κειμένῳ» (106, Στήλη 8η) μᾶς δίδει τὴν «ἀρνητικότητα ἐξ ἰσχύος ἀντικειμένου ἀναφορᾶς» — ἥτοι τοὺς πέραν τῆς ἐφ' ἀπαξ πρὸς τὰ οὐσιαστικὰ ἀναφορᾶς «προσδιορισμοὺς - δηλώσεις ἐν κειμένῳ». Ποῦ σημαίνει, πῶς ὁ Ρίτσος, γὰρ **σαράντα τέσσαρα** (44) ἀπ' τὰ ἐξήντα δύο (62) οὐσιαστικά του, χρησιμοποιεῖ προσδιορισμὸ - δήλωσιν πού ἔχει ἤδη χρησιμοποιήσει (106 - 62 = 44 — Στήλη 10)! Ὁ προσεχτικὸς ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται βέβαια πῶς ἡ μιὰ ἀρνητικότης εἶναι «μέσα στὴν ἄλλη», πῶς δηλαδὴ ἡ οὐσία τοῦ συμπεράσματος εὐρίσκεται ὅχι στὸ τι μετροῦν μαζί οἱ ἀριθμοὶ μας, ἀλλὰ στὸ «ὅπως κι ἂν γίνῃ ἡ μέτρησις...». Ἄς μὴ ξε-

χνούμε πὼς ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἔκτασις τοῦ κειμένου, τόσον θὰ εἶναι καὶ οἱ ἐνδείξεις ἀκριβέστερες...

Οἱ Στῆλες 4η καὶ 6η, 5η καὶ 8η, 7η καὶ 11η εἶναι μεταξύ τους, ἀνά ζεύγη, ἴδιες πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου.

Σημειώνεται ἰδιαίτερα πὼς ἡ ἐμφανιζόμενη **διαφορὰ** στὴν ποσότητα τῶν λέξεων μεταξύ τῶν Πινάκων Δ', ἀφ' ἑνὸς, καὶ Β', Γ', Ε', ΣΤ', ἀφ' ἑτέρου, ὀφείλεται στὴν μὴ **συναριθμησι - καταγραφή** τῶν «λοιπῶν λέξεων». Λογουχάριν: Στὸν Πίνακα Δ', ὁ κ. Καλιόρης φέρεται νὰ ἔχει $(90 + 59 =) 149$ παρθένες λέξεις, ἐνῶ στοὺς Πίνακες Β' καὶ Ε' οἱ παρθένες λέξεις τοῦ μετροῦνται 164! Δὲν ὑπάρχει λάθος! Ἀπλῶς παραλείπονται οἱ δευτερεύουσες, $(164 - 149 =) 15$ «λοιπές λέξεις» του. Αὐτές:

αὐτὰ	ἕνας	κάθε	παρὰ
ἀπὸ	ἐνῶ	πέντε	ὁποῖων
γιατὶ	ἐκεῖνο	πενήντα	ὅσοι
δέκα	κάποια	περὶ	

(Συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

6) Ἄν ἀναζητήσουμε τίς παρθένες λέξεις σὲ ὅλο τὸ ἔργο λογοτέχνου πού δὲν θὰ **ξαναγράψει**, θὰ ἔχουμε ὁλόκληρο τὸ «γλωσσικὸ του ὄργανο» σὲ λεκτικὸ ὕλικό. Τὸ μέτρο τῆς ἐκφραστικῆς του ἔκτασις, ἄλλως, κι ἀκριβέστερα τὸ μέτρο τῆς **φιλοσοφικῆς** του θέσεως — τὸ πόσα καὶ ποιά ὀνόματα «πραγμάτων τοῦ κόσμου» (εἶναι σὲ θέσι ν') ἀναγνωρίζει, καὶ διακινεῖ **ἐνδιαφερόντως!**..

7) Ἴσως δὲν πλανῶμαι σοβαρά, ἂν ἰσχυρισθῶ πὼς τὰ οὐσιαστικά εἶναι ἄκρως ἀποκαλυπτικά καὶ «κοσμοθεωρίας» καὶ ἐπάρκειας. Ὅτι καὶ ξεμασκαρεύουν τὸν κενό, ἀνόητο, ἀφελῆ, ἀπλοϊκό, συναισθηματικὸν ἢ οὐτοπιστικὸν λόγον, καὶ **καθηλώνουν** — ὅταν πᾶνε νὰ φέρουν τὸ Σύμπαν «τὰ μέσα ἔξω», νὰ ξεφλουδίσουν, λαναρίσουν καὶ φέρουν τούμπα τοὺς Γαλαξίες (βλέπε οὐσιαστικά Καλιόρη).

8) Πρόκειται γιὰ τὴν ἐν κειμένῳ ἐπιστροφὴν τοῦ λογοτέχνου σὲ λέξεις πού ἔχει **ἤδη** χρησιμοποιήσει στὸ ἴδιο, δοθὲν κείμενο (ἀνάγκη ἐνθάδε ἀνάλογη τῆς λεκτικῆς του (ἀν)επάρκειας — ἦγουν πού τὴν κάνει ὅλο καὶ μεγαλύτερη ἡ λεκτικὴ του **ἐννοια**...), γιὰ τὸ βαθμὸν ἀποδίπλωσης, ἄλλως, τοῦ λεκτικοῦ του δυναμικοῦ...

9) Ἐκτασις ἴση πρὸς **σαράντα** μόλις σελίδες ἀπ' τὴν «Ὀδύσσεια» τοῦ Καζαντζάκη.

ΦΑΙΔΩΝΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ψευδαίσθηση συνομιλίας μετὰ πολλῶν

Στῆς κάθε μέρας σας τὸ μῆκος
πρέπει νὰ ὑπάρχουν χρώματα.
Τὸ οὐρανὶ πρῶτα καὶ τὸ θαλασσί,
πού ἀκουμποῦν πλάτη μὲ πλάτη,
παρὰ τὴν ὁρατὴ τους τὴν ἀπόσταση.
Τὸ πράσινο τῶν φύλλων καὶ τῶν νεαρῶν βλαστῶν.
Τὸ κίτρινο τῆς ὀρίμασης τῶν καρπῶν.
Καὶ τελευταῖο
θὰ παίρνετε τὸ δίσκο τοῦ ἡλίου,
λίγο πρὶν ἀπ' τὴ δύση του
καὶ μὲ τὸ κατακόκκινό του
θὰ σφραγίζετε ἕνα - ἕνα
τὰ χρώματα πού προηγήθηκαν.
Ἀπλῆ ἀπόδειξη πὼς πέρασαν
ἀπὸ τῆς μέρας σας τὸ μῆκος.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»

Ἡ κρίση τῶν ποιημάτων ποὺ ὑποβλήθηκαν γιὰ τὴν ἐφε-
τεινὴ Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως τοῦ
«Δαυλοῦ» ἄρχισε ἀπὸ τὴν 1η τρέχοντος μηνός. Ἡ Ἐπιτροπὴ
κρίσεως θὰ περατώσῃ τὸ ἔργο τῆς μέχρι τῆς 25 Νοεμβρίου,
καὶ ἀμέσως μετὰ θ' ἀρχίσῃ ἡ ἐκτύπωση τῆς Ἀνθολογίας. Ἡ
κυκλοφορία τῆς ἐκδόσεως ἀναμένεται νὰ πραγματοποιηθῇ γύ-
ρω στὶς 10 Δεκεμβρίου. Ὁ «Δαυλός» μὲ προσωπικὴ ἐπιστολὴ
θὰ ἐνημερώσῃ τοὺς συμμετασχόντες στὴν κρίση γιὰ τὴν ἀν-
θολόγησιν ἢ ἀπόρριψιν τῶν ποιημάτων τους.

• Διαδῶστε τὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ ποίηση. Ἡ Ἀν-
θολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως τοῦ «Δαυ-
λοῦ» ἀποτελεῖ πανόραμα τῆς ἀδημοσίευτης ποιητικῆς
παραγωγῆς καὶ τῶν νέων ποιητικῶν τάσεων τῆς σημε-
ρινῆς Ἑλλάδος. Κάντε δῶρο στοὺς φίλους σας γιὰ τὶς
γιορτὲς ἀντίτυπα τῆς Ἀνθολογίας Ἀνέκδοτης Σύγ-
χρονης Ποιήσεως 1986.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΜΕΛΕΙΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ

Ἀνακοινῶνεται ὅτι ἐφέτος δὲν θὰ χρησιμοποιηθῇ εἰσπράκτο-
ρας γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τυχόν καθυστερουμένων συνδρομῶν. Πα-
ρακαλοῦνται, ἐπομένως, οἱ ἀμελεῖς ἐκ τῶν συνδρομητῶν νὰ ἀπο-
στείλουν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ τὴν ὀ-
φειλόμενη συνδρομὴ τους. [Ὅταν πρόκειται γιὰ ἓνα ἐντυπο ποὺ
δὲν δέχεται διαφημίσεις οὔτε κανενὸς εἴδους ἐπιδότηση ἢ ἐνί-
σχυση καὶ προσπάθῃ μὲ ἀφάνταστες δυσχέρειες νὰ διατηρήσῃ
τὴν πολύτιμη ἐλευθερίαν του, δὲν χρειάζεται κανένα ἐπιχείρημα,
γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ σημασία τῆς συνέπειας τῶν συνδρομη-
τῶν του στὶς ὑποχρεώσεις τους].

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Ὀλίγα τινα πρὸς ὑβριστὲς

Εἶναι φανερό, ὅτι ἐνοχλήθηκαν κάποιοι «ταγοί» γλωσσολόγοι μας ἀπὸ τὶς θέσεις γιὰ τὸ ἐλληνικὸ ἀλφάβητο» διακεκριμένων Ἑλλήνων καὶ ξένων ἐπιστημόνων, ποὺ παρουσίασε ὁ «Δαυλὸς» στὰ τελευταῖα 5-6 τεύχη του. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν καταλαβαίνω εἶναι, γιὰτὶ δὲν ἀποφασίζουν νὰ ἐμφανιστοῦν ἀπ' τὶς σελίδες τοῦ «Δαυλοῦ», ποὺ τοὺς παρέχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ παρουσιάσουν τὶς δικές τους ἀπόψεις:

Στὸν χρόνον ποὺ πέρασε π.χ., ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ «Δαυλοῦ» πέρασαν καὶ ἐξέφρασαν τὶς ἀπόψεις τους, γιὰ πολλὰ πράγματα, ἐξαίρετοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ὅπως ὁ ἀείμνηστος Παναγιώτης Κανελλόπουλος· οἱ τέως Πρόεδροι τῆς Δημοκρατίας Κωνσταντῖνος Τσάτσος καὶ Μιχ. Στασινόπουλος· οἱ ἀκαδημαῖκοι Ν. Κ. Λοῦρος, Γ. Καραγκούνης, Γ. Βλάχος, Σ. Κυδωνιάτης κ.ἄ.· οἱ πανεπιστημιακοὶ διδάσκαλοι Ἀριστόξενος Σκιαδᾶς, Κωνσταντῖνος Βουδούρης, Γεώργιος Μποζώνης, Νικ. Τωμαδάκης, Γρηγ. Κωσταράς, Λάμπρος Ντόκας, Κ.Α. Κωνσταντινίδης, Κάρ. Μητσάκης κ.ἄ. Καὶ ἀκόμη λογοτέχνες, μελετητές, ἐρευνητές, ποὺ τὸ ἔργο τους θρῖσκεται ἴσως καὶ στὶς βιβλιοθήκες τῶν ὑβριστῶν. Καὶ συνεχίζουν οἱ σελίδες του νὰ φιλοξενοῦν ὅλους ὅσους θέλουν νὰ ἐκφράσουν ἐλεύθερα τὶς ἀπόψεις τους. Ἐπίσης ὁ «Δαυλὸς» ὄχι μόνον ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ τὴν αὐστηρὴ κριτικὴ γιὰ ὅλα ὅσα φιλοξενεῖ στὶς στήλες του, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ ἐπιβεβλημένο τὸν διάλογον, ποὺ εἶναι καὶ κύρια θέσις τοῦ περιοδικοῦ στὴν ἐξέτασιν ὅλων τῶν δεμάτων.

Γιὰ τὸν «Δαυλὸν», πρέπει νὰ ξέρουν οἱ «Φοινικιστὲς», δὲν ὑπάρχουν προκαταλήψεις, προκειμένου νὰ προβληθοῦν θέσεις ἢ ἀντιθέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ συνεχῶς καλοῦμε τοὺς ἐπαῖοντες ἢ διακρινόμενους σὲ πνευματικούς χώρους νὰ δεχθοῦν νὰ γράψουν καὶ νὰ διαλεχθοῦν. Ὁ «Δαυλὸς» θέβαια ἐκφράζει καὶ αὐτὸς ἀπόψεις, ἀλλὰ τὸ μόνον γινώρισμα ποὺ προσπαθεῖ νὰ καταστήσει καὶ ταυτότητά του, εἶναι ὅτι προσφέρει τὸ χωρὸν του γιὰ ν' ἀναπτυχθοῦν θέματα, σκέψεις, στοχασμοί, ἐρευνες καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ δέχονται ὅμως τὴν κριτικὴ καὶ τὸν διάλογον.

Γνωρίζει θέβαια, ὁ «Δαυλὸς», αὐτὸ ἄλλωστε συνεχῶς τὸ καταγγέλλει, ὅτι: ἓνα μέρος τῶν ἐμφανιζομένων ὡς «πνευματικῶν» ταγῶν εἶναι φορεῖς τοῦ ἐξουσιασμοῦ. Ἀλλὰ οὔτε αὐτοὺς ἀπορρίπτει οὔτε τοὺς λογοκρίνει. Ἐχει ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἀπαντᾷ καὶ νὰ ξεσκεπάζει τὶς προθέσεις τους. Δὲν δέχεται δηλαδή ἁ μ α χ η τ ῖ ν' ἁ λ ω θ ε ῖ ὡ ς ἑ λ ε ὑ - δ ε ρ ο β ῆ μ α διαλόγου. Ὁ «Δαυλὸς», κ.κ. Φοινικιστὲς, δὲν κάνει κανενὸς εἶδους προπαγάνδα. Ἄλλωστε δὲν ἔχει καμμιά κομματικὴ θέσις, αὐτὸ τὸ δηλώνει συνεχῶς καὶ οἱ λόγοι, ἅς τοὺς ἐπαναλάβω καὶ ἐγὼ ἐδῶ, εἶναι:

α) Γιατὶ θεωρεῖ ὅτι κάθε μορφὴ ὀργάνωσης, δηλαδὴ συγκρότηση ὁμά-

δων κοινῶν συμφερόντων, μὲ τὶς χίλιες μορφές ποὺ παίρνουν γιὰ νὰ δημιουργοῦν μέλη ἢ πιστοὺς, ἀντιβαίνει στὴν ἐνότητα ποὺ πρέπει νὰ διακρίνει μιὰ ἀνθρώπινη κοινωνία ὁδεύουσα κατὰ «φύσιν ἀνθρωπίνην» στὴν ἀνάπτυξη δεσμῶν. Θεσμῶν ὅμως ἱκανῶν νὰ προσφέρουν τὸ πλαίσιο τῆς προσωπικῆς εὐτυχίας κάθε μέλους αὐτῆς ἕως τὶς ἐσχατιές τῆς Οἰκουμένης. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ λόγος, ποὺ δὲν αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ τίτλος τοῦ «οὐτοπιστοῦ» μᾶς δίδει.

- β) Γιατὶ γνωρίζουμε ὅτι τὰ ἐξουσιαστικὰ συστήματα ποὺ καθορίζουν τὶς τύχες, σήμερα, τῆς ἀνθρωπότητος ἔχουν φθάσει στὸ ὄριο τήξεως καὶ αὐτοῦ τοῦ πυρῆνος των καὶ ὅτι ὁ κίνδυνος καταστροφῆς ἐκ τῶν ἐκρήξεων εἶναι μέγας. Δὲν θεωροῦμε ὅμως ὅτι οἱ συμβιβασμοὶ ποὺ ἐξασφαλίζουν προσωρινή ἀ ν α σ τ ο λ ῆ προσφέρουν τὴν ΛΥΣΗ. Οἱ δὲν ἔχουν λύσεις. Ἡ λύση, ἂν βρεθεῖ, εἶναι ἐκτὸς τοῦ ἐξουσιαστικοῦ χώρου καὶ πρέπει νὰ συρδοῦν πρὸς αὐτήν, πρᾶγμα πολὺ δύσκολο ἢ οὐτοπικό. Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε οὐτοπιστές!
- γ) Γιατὶ θεωροῦμε ὅτι ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος σὲ δύο, κατὰ βάση ἐξουσιαστικά, στρατόπεδα μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ἐπιλέγουμε τὸ σύστημα ἐκεῖνο ποὺ ἐπιτρέπει τὸν π λ ο υ ρ α λ ι σ μ ὸ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι εἴμεθα καὶ ὁπαδοὶ τοῦ συστήματος. Ἀπλῶς στὸ χῶρο αὐτό, ἔστω καὶ στὸ περιθώριο, ἐπιτρέπεται ἡ ἀ ν τ ι π α ρ ᾶ θ ε σ η.
- δ) Γιατὶ ἐλπίζουμε ὅτι ἡ διατήρηση τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποία σ υ ν τ ρ ῆ - χ ο υ μ ε μὲ τὶς μικρές μας δυνάμεις, δὰ συνεχιστεῖ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δεχόμεθα νὰ γίνηται ἡ φωνή μας μέσον προπαγάνδας ἐξουσιαστικῆς.
- ε) Γιατὶ θεωροῦμε ὅτι ἡ «πληροφόρηση» σ υ σ κ ο τ ῖ ζ ε ι, ἀντὶ νὰ τὰ συμβαίνουντα ἢ τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐμεῖς εἴμεθα ἓνας κόκκος ἄμμου μέσα στοὺς τόννους τοῦ τυπωμένου χαρτιοῦ, ποὺ διαδέχονται γιὰ τὴν προπαγάνδα τοὺς οἱ ἐξουσιαστές. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν δὰ προσπαθοῦμε, ὅσο ἔχουμε φωνή, νὰ ἀντιστεκόμεθα στὴν καταπλάκωση ποὺ ἀντιμετωπίζουμε.
- στ) Γιατὶ ἔχουμε τὴν ἐντύπωση, τέλος, ὅτι ἡ «εὐτυχία νὰ εἴμεθα Ἕλληνες» μᾶς ἔχει δώσει τὸ δικαίωμα νὰ μελετᾶμε, ὅσοι θεθαίως τὸ θέλουν, τὰ πανάρχαια καὶ κλασσικὰ ἑλληνικὰ κείμενα στὸ πρωτότυπο καὶ νὰ διαπιστώνουμε ὅτι ἐντὸς αὐτῆς τῆς κληρονομίας τῆς ἀνθρωπότητος βρίσκεται ὁ τρόπος, τὸ νῆμα τῆς ἐξόδου ὅλων - καὶ αὐτῶν τῶν ἐξουσιαστῶν - ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα τῶν λαθυρινδῶν ποὺ μᾶς ἔχουν ἐγκλείσει - καὶ ἔχουν καὶ οἱ ἴδιοι ἐγκλεισθεῖ.

Αὐτὸ εἶναι ἡ Ο ὕ τ ο π ί α μας!

Ἐρινὺς

‘Η ‘Ατλαντίδα σήμερα

1

‘Από την πιο παράξενη περιπέτεια που μπορεί να συμβεί σε άνθρωπο, δε θα γράψω τίποτε περισσότερο παρά μια περίληψη, και αυτή σα φύλλα ημερολογίου όχι για δημοσίευση, γιατί τότε θα κινδύνευε η θέση μου στο Πανεπιστήμιο και το επιστημονικό κύρος του καθηγητή μου, τον οποίο εκτιμώ. Τοῦτο ἀφ’ ενός, καὶ ἀφ’ ἑτέρου γιατί ἡ θύμηση αὐτῶν τῶν γεγονότων σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή τους μοῦ ἀνανεώνει τὸν πόνο τοῦ λογι-
σμοῦ.

2

“Ολα ἄρχισαν τὸ καλοκαίρι τοῦ ‘84, πού ἦταν δίσεχτο ἔτος. Τὸ χειμῶνα αὐτοῦ τοῦ χρόνου εἶχα χωρίσει μὲ τὴν κοπέλλα πού θὰ παντρευόμουν, γιὰ λόγους πού ἦταν πέρα ἀπ’ τὴν ἀντίληψή μου. Μοῦ εἶπε πῶς ἤμουν σὰν τὸν πατέρα της — πού εἶχε πεθάνει — ἀδύνατος χαρακτήρας, καὶ ἤθελε νὰ χωρίσουμε ἓνα μῆνα, «γιὰ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια της». ‘Αλίμονο, ὁ μῆνας ἐκεῖνος ἔγινε παντοτινός, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Καβάφη. Δὲν μποροῦσα νὰ δώσω καμμία λογικὴ ἐξήγηση στὴ συμπεριφορὰ της· ἀλλὰ καὶ ὁ Freud, παρόλη τὴν ψυχιατρικὴ του δεινότητα, κατέληξε στὰ ὀγδόοντα του χρόνια νὰ ὁμολογήσει πῶς ἡ ψυχολογία τῆς γυναίκας εἶναι ἀνεξιχνίαστη. ‘Υπῆρχε ὅμως μιὰ ἐρμηνεία στὴν πράξη τῆς κοπέλλας αὐτῆς, μὰ δὲν ἤθελα νὰ τὴ σκέφτομαι: ἐγὼ ἤμουν στὰ τριάντα πέντε μου ὡφηγητῆς τῆς Συγκριτικῆς Γλωσσολογίας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου ‘Αθηνῶν, καὶ ἐκεῖνη, ἂν καὶ εἶχε σπουδάσει Πολιτικές ‘Επιστήμες στὴν Πάντειο, δὲν ἤθελε νὰ ἐργαστεῖ, παρά μονάχα σὰ διπλωμάτης στὸ ‘Υπουργεῖο ‘Εξωτερικῶν, πρᾶγμα δύσκολο. Εἶχε ἄλλωστε ἀποτύχει μιὰ φορὰ στὶς ἐξετάσεις. ‘Εμένα ὁ μισθός μου ἦταν μέτριος (δὲν ἔφτανε, γιὰ νὰ συντηρήσω οἰκογένεια) καὶ δὲν προβλεπότανε πῶς θὰ γινόμουν ποτὲ τακτικὸς καθηγητῆς, γιατί ἡ-

μουν κλειστός τύπος καὶ δὲν εἶχα κάνει τίς κατάλληλες γνωριμίες. ‘Εξάλλου ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἑδρας καθηγητῆς καὶ ἀκαδημαϊκὸς μὲ ἀντιπαθοῦσε, γιατί μιλοῦσα ὥραϊα καὶ ὅλοι οἱ φοιτητὲς ἔρχονταν στὶς παραδόσεις μου, ἐνῶ ἐκεῖνος ψευδίζε. ‘Ο καθηγητῆς μου στὸ Μόναχο, ὅταν μὲ εἶδε πρόσφατα, εἶχε ἀναρωτηθεῖ:

«Μὰ καλὰ, τόσους πολλοὺς καλοὺς ἐπιστήμονες ἔχετε στὴν ‘Ελλάδα, ὥστε ἐσύ δὲν ἔχεις γίνει ἀκόμα καθηγητῆς...»

Τὶ μποροῦσα νὰ τοῦ πῶ; ‘Ηταν καὶ αὐτὴ μιὰ ἐπιπλέον πίκρα, πού μὲ ἔθλιβε. ‘Ωρες-ὥρες νόμιζα πῶς δὲν ἀνῆκα στὴν ‘Ελλάδα τῆς ἐποχῆς μου μὲ τίς διάχυτες ἀθλιότητές της, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἄλλη χώρα καὶ ἐποχὴ πιὸ ἰδανικὴ, πιὸ ἀριστοκρατικὴ.

Πολλὲς φορές τὰ βράδια εἶχα καὶ παραισθήσεις ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, μοναχικὴ σὰν ἀπὸ ἄλλο ἀστέρι, καὶ ἀπὸ δυνάμεις πού νόμιζα πῶς εἶχαν χαθεῖ ἀπ’ τὴν ἀνθρωπότητα πρὶν ἀπὸ ἀμνημόνευτους καιροὺς. Συγκεκριμένα εἶχαν νὰ κάνουν μὲ τὴ Μαγεία καὶ τὴ μυθικὴ ‘Ατλαντίδα. ‘Εβλεπα καὶ μετὰξὺ ὕπνου καὶ ξύπνιου τὸ νεφελῶδες πρόσωπο μιᾶς πανέμορφης γυναίκας, πού ἄλλαζε μορφή ἀνάλογα μὲ τοὺς αἰῶνες καὶ μὲ κυνηγοῦσε συνέχεια. ‘Εκανα καὶ ψυχιατρικὴ θεραπεία γιὰ τοῦτα τὰ ὄνειρα καὶ νυχτερινὰ ὁράματα, πού ὑποχωροῦσαν, ἀλλὰ ὁμως δὲ σταματοῦσαν. Αὐτὸ φαίνεται δὲν ἄρεσε στὴ μητέρα τῆς κοπέλλας μου τῆς Παντείου, καὶ νομίζω πῶς αὐτὴ τελικὰ μᾶς χώρισε. Οἱ γυναῖκες ἀκοῦνε πάντα τίς μητέρες τους· αὐτὴ εἶναι ἡ τραγωδία τους. Οἱ ἄντρες ποτὲ· αὐτὴ εἶναι ἡ δική τους τραγωδία. Τοῦτο μοιάζει λίγο μὲ τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Oscar Wilde.

‘Εκεῖνο τὸ πρωῒνὸ τοῦ καλοκαιριοῦ, ὅμως, ἄργησα νὰ ξυπνήσω. Τὸ διαμέρισμά μου στὴν πολυκατοικία ἦταν δυτικὸ καὶ ρετιρέ, καὶ γι’ αὐτὸ κρεματόριο τὸ καλοκαίρι. Μὰ τὸ εἶχα διαλέξει, γιατί ἔβλεπε τὴν ‘Α-

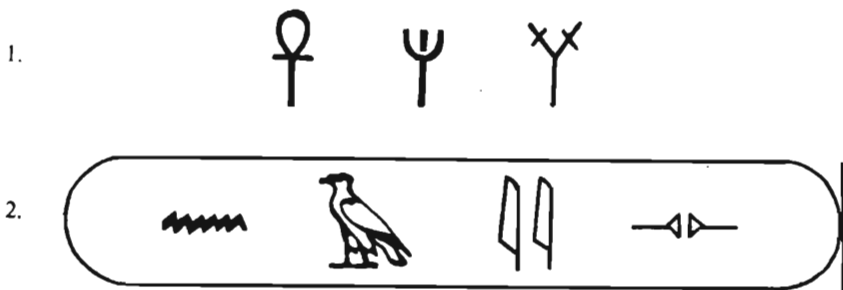
κρόπολη. Κάτω από τὸ μονότονο βόμβο τοῦ αἰρ-κοντίσιον μοῦ φάνηκε πῶς ἄκουσα τὸ κουδούνι τῆς ἐξώπορτας. "Ανοίξα χωρίς νὰ ρωτήσω, καὶ μπροστά μου ἀντίκρυσσε τὸν καθηγητὴ μου αὐτὸν καὶ φίλο μου Γκέοργκ Μαρία Μπέκ. Ἦταν Γερμανοεβραῖος, ἀλλὰ χριστιανὸς τὸ θρήσκευμα· γι' αὐτὸ εἶχε καὶ τὸ Μαρία στὸ ὄνομά του, ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία. Γλύτωσε ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Χίτλερ, γιατί στὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο εἶχε πάρει τὸν σιδηροῦν σταυρὸ γιὰ ἀνδραγαθία, ποὺ τὸν εἶχε κι ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ καὶ τὸ θεωροῦσε πολὺ σπουδαῖο κατόρθωμα καὶ δὲν πείραξε τοὺς Ἑβραίους ποὺ τὸν ἀποχτήσαν. Τώρα ὁ Μπέκ πλησίαζε τὰ ἐνενήντα, μὰ ἦταν ἀκόμα δεινὸς ὀρειβάτης ὅπως παλιὰ — περπατοῦσε καλύτερα ἀπὸ μένα, γιατί ἤξερε νὰ περπατάει μηχανικὰ χωρίς προσπάθεια· ὅταν πηγαίναμε στὰ βουνὰ μαζί, ἐγὼ ἔμενα ξοπίσω του — κι ἂς εἶχε βάλει βηματοδότῃ γιὰ κάποια ἀρρυθμία τῆς καρδιάς. Ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε νὰ βλέπει, εἶχε στὴν ὄραση δαλτωνισμό, δὲν ξεχώριζε τὸ πράσινο ἀπὸ τὸ κόκκινο χρῶμα, τὰ ἔβλεπε σὰν ἓνα. Προσπαθώντας νὰ ἀνιχνεύσω ποιοῦ ἦταν αὐτό, τὸν εἶχα ρωτήσει κάποτε ἂν τὰ

δέντρα εἶχαν εὐχάριστη ἀπόχρωση γι' αὐτόν, καὶ ὅταν μοῦ εἶπε πῶς ναί, συμπέρανα αὐθαίρετα ὅτι θὰ τὰ ἔβλεπε πράσινα, γιατί κόκκινα θὰ ἦταν ἀντιαισθητικά. Τοῦ εἶχαν ἐπιτρέψει ὅμως νὰ ὀδηγεῖ ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία, καὶ ὀδηγοῦσε ὑπέροχα, ἰδίως ἂν δὲν εἶχε κίνηση ὁ δρόμος, ἂν καὶ διαφωνοῦσε συνέχεια μὲ τὴν Ἑλληνίδα γυναῖκα του γιὰ τὴν διαδρομή. Ἦταν ἀκραίφνης χαρακτήρας, κλειστὸς σὰν καὶ μένα στὸν ἑαυτό του· ὑπῆρχαν μέρες, ποὺ, ἂν δὲν τοῦ μιλοῦσες,μποροῦσε νὰ μὴ σοῦ μιλήσει καθόλου, ὅπως σ' ἓνα ταξίδι μας μὲ τραῖνο στὴ Βαυαρία. Μολοντοῦτο, ἀπὸ τὸ '51 μάλιστα, εἶχε γίνει Ἀκαδημαϊκὸς στὴ Γερμανία (ἄμισθος).

Ἐτοῦτῃ τῇ μέρᾳ, σήμερᾳ, πάντως, τὸν χαιρέτιστα νυσταγμένος καὶ αὐτὸς ἀπότομα, ὅπως ἦταν τὸ στυλ του, μὲ ρώτησε μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ σὰ χαλασμένο γραμμόφωνο φωνὴ του (μιλοῦσε ἄψογα τὰ νεοελληνικά):

«Τί βγάζεις ἀπὸ αὐτό;...».

Καὶ μοῦ ἔδειξε ἓνα πῆλινο κομμάτι ποὺ ἔχε χαραγμένες πάνω του τοῦτες τίς δυὸ ἐπιγραφές:

«Μὰ ἡ πρώτη εἶναι γραμμικὴ γραφή, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἱερογλυφικὰ», τοῦ ἀπάντησα.

«Ἡ πάνω λέξη στὴ Γραμμικὴ Γραφή Β' σημαίνει "Ζάρεν" κι' ἡ κάτω στὸ Ἱερογλυφικὸ "Ἀλφάβητο Ναῖς. Τί ἔχουμε ἐδῶ; Ἕνα ξενικὸ — περίεργο — ὄνομα σὲ πρωτοελληνικὴ γλῶσσα, κι' ἓνα ἐλληνοφανὲς στὴν ἀρχαία αἰγυπτιακὴ. Τὸ βρῆκα σ' ἓνα

χωράφι ἔξω ἀπ' τὴ Φαιστό πέρσι τὸ φθινόπωρο. Εἶναι γνήσιο».

Ὁ Καθηγητὴς Μπέκ μοῦ ἐξήγησε πῶς τὸ κεραμίδι αὐτό, ὅτι κι ἂν ἔλεγε, ἀποδείκνυε μιὰ θεωρία ποὺ διαμόρφωνε τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ τὴν ἀλληλουχία τῆς μινωϊκῆς Κρήτης μὲ τὴ φαραωνικὴ Αἴγυπτο, πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Κρήτης

ἔφεραν τὸν τίτλο Μίνως, ὅπως τῆς Αἰγύπτου Φαραώ, καὶ ἂν εἶναι νὰ πιστέψουμε τὸν Wunderlich, τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ δὲν εἶναι παλάτι ἀλλὰ νεκροταφεῖο, ὅπως οἱ Πυραμίδες.

Εἶχε ἀφήσει τὴ γυναῖκα του στὸ Μόναχο, καὶ μοῦ ζήτησε νὰ πάμε μαζί στὴν Κρήτη, γιὰ νὰ μελετήσει τὰ εὐρήματα στὸ Μουσεῖο τοῦ Ἡρακλείου καὶ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βρεῖ in situ στοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τοῦ νησιοῦ. Ὅταν μετὰ ψύχραινε ὁ καιρὸς, θὰ πῆγαινε μόνος του στὸ Κάιρο γιὰ τὴν ἀντίστοιχη δουλειὰ ἐκεῖ. Δέχτηκα πρόθυμα, χωρὶς νὰ ξέρω τί θὰ με περίμενε, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ μετανοιῶνω γι' αὐτό.

3

Τὸ φέρρου-μπῶτ γιὰ τὸ Ἡράκλειο μᾶς πῆγαινε ὁμαλὰ σ' ἓνα πέλαιος μᾶλλον ἡρεμο. Τὸ βράδυ στὴ θάλασσα ἔξω ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ εἶναι ἀνοιχτὴ δίχως νησιά, ἔχασα τὸν Καθηγητὴ. Τὸν ξαναβρήκα στὴν πλώρη νὰ ἀγναντεύει τὰ μαῦρα νερὰ κάτω ἀπὸ τὴ μαγεῖα τοῦ σεληνόφωτου.

Ξαφνικὰ εἶδα μιὰ γιγαντόσωμη φιγούρα νὰ τὸν πλησιάζει ἀπὸ πίσω. Τὸν ἔσπρωξε στὴ θάλασσα.

«Τί!...», φώναξα κι' ἔτρεξα σὰν τρελὸς.

Ἀρπαξα τὸν ἀγνωστο ἀπὸ τὴν πλάτη, ἀλλὰ αἰσθάνθηκα μιὰ υπεράνθρωπη δύναμη νὰ με τουμπαίνει καὶ νὰ με ρίχνει καὶ μένα στὴ θάλασσα. Πρὶν πέσω στὰ κύματα ποὺ ἔσχιζε τὸ καράβι, κατάλαβα τί με παραξένεψε. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ εἶχε τὴ δύναμη μισῆς δωδεκάδας πιθήκων, δὲν εἶχε πρόσωπο!

Ὅποιος δὲν ἔχει γνωρίσει τὸ θάνατο ἀπὸ πνιγμό, θὰ τὸν θεωρεῖ ἴσως ἰδανικὸ κι ἀνώδυνο. Ὅχι ὅμως κι' ἐγώ. Τὸ νερὸ ἔμπαινε παρὰ τὴ θέλησή μου στὸ στόμα μου βαθιὰ ἴσαμε τὴν καρδιά μου, ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ φόβος καὶ ὁ πανικὸς.

Κάτι ὅμως δὲν κυλοῦσε φυσιολογικά. Τοῦτο μέσα σ' ὄνειρο τὸ καταλάβαινα. Στροβιλιζόμουν σὲ μιὰ δίνη, ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό καὶ ἀφήνοντας τὴν ἐπιφάνεια μοῦ φαί-

νόταν πὼς ὀδηγιόμουν στὸ βυθὸ τοῦ ὠκεανοῦ. Τέτοια πράγματα δὲν ὑπάρχουν στὶς ἐλληνικὲς θάλασσες. Ὡσπου ἀκούγοντας ἓναν τρομερὸ θόρυβο καὶ κάτω ἀπὸ μιὰ ἀφόρητη πίεση στὸν θώρακα, ὅλα σκοτεῖνιασαν γύρω μου.

Ὅταν ἐπανέκτησα τὶς αἰσθήσεις μου, ἀνασηκώθηκα σιγὰ-σιγὰ καὶ εἶδα πὼς βρισκόμουν σὲ μιὰ τεράστια σήραγγα ἀμυδρὰ φωτισμένη. Δίπλα μου ὄρθιος ἦταν ὁ Καθηγητὴς Μπέκ καὶ με κοιτοῦσε.

«Ποῦ εἴμαστε;» ρώτησα.

«Δὲν ξέρω», μοῦ ἀπάντησε. «Πιθανότατα στὴ Βαλχάλλα, τὸν τόπο τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ δὲ βλέπω πούθεν τὶς Βαλκυρίες».

Ἀντὶ γιὰ τὶς Βαλκυρίες ὅμως ἀντικρύσαμε κάτι τερατόμορφα ὄντα νὰ μᾶς πλησιάζουν. Σηκώθηκα νὰ προστατέψω τὸν ἠλικιωμένο μου δάσκαλο, ἀλλὰ δὲ θὰ μπορούσα νὰ κάνω πολλὰ πράγματα, γιατί, ἂν καὶ τὸν τελευταῖο καιρὸ γυμναζόμουν μὲ βάρη, τὸ μόνο ἀποτέλεσμα ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ν' ἀποκτήσω μόνιμα προβλήματα στὴ μέση μου. Τὰ πλάσματα αὐτὰ — καμμιὰ δεκαριά — ἦταν ἀνθρωπόμορφα, μὰ ἀποκρουστικά.

«Τὶ λέτε νᾶν' αὐτοί;» ρώτησα τὸν Καθηγητὴ.

«Ὑπάνθρωποι», μοῦ ἀποκρίθηκε.

Τότε ἀκούστηκαν ρυθμικοὶ βηματισμοὶ καὶ μιὰ ὁμάδα ἀρχαιοπρεπῶν πολεμιστῶν ἐμφανίστηκε. Εἶχαν χλαμύδες, ξίφη καὶ κρατοῦσαν στὸ χέρι ἀπὸ ἓνα γυάλινο ἀκόντιο στρογγυλὸ στὴν ἄκρη. Κατάλαβα τὴ χρῆση του, ὅταν εἶδα ἓνα νὰ ἐκπέμπει μιὰ κιτρινωπὴ ἀκτίνα καὶ νὰ ρίχνει κάποιον ἀπ' τοὺς κτηνανθρώπους κάτω, ποὺ ἔβγαλε μιὰ ἀναρθρὴ κραυγὴ. Μόλις τὸ εἶδαν αὐτό, οἱ ἄλλοι τραγωδούτες ἐξαφανίστηκαν τὸ ἴδιο μυστηριακὰ ὅπως ἦρθαν.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτῶν φοροῦσε ἓνα βαθυκύανο κράνος μ' ἓνα χρυσαφένιο αἰτό στὴν κορυφή. Σὲ μιὰ περίεργη ἀρχαιοελληνικὴ διάλεκτο, ποὺ μόλις καταλαβαίναμε, μᾶς εἶπε νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε, μὲ προφορὰ κάπως σὰν ἐρασμιακή.

Μᾶς πῆγαν σὲ μιὰ ὑποθαλάσσια πόλη, ποὺ προστατευόταν ἀπ' τὰ νερὰ κάτω ἀπὸ

έναν κρυστάλλινο θόλο. Ὑπῆρχαν ἐκεῖ σπίτια, παλάτια καὶ λεωφόροι. Ὅλα φωτίζονταν ἀπὸ ἓνα ψεύτικο ἥλιο στὸ κέντρο τοῦ θόλου. Ὁ κόσμος ποὺ περπατοῦσε μᾶς παρατηροῦσε μὲ ἐνδιαφέρον, ἰδίως ἐμένα. Οἱ γυναῖκες, ποὺ ἔμοιαζαν μὲ Ταναγραῖες κόρες, μὲ ἔδειχναν μὲ τὸ δάχτυλο ψιθυρίζοντας ἀναμεταξύ τους. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀπέδωσα μὲ ματαιοδοξία στὸ ὅτι ἤμουν ὁ πιὸ νέος καὶ ὁμορφος ἀπὸ τοὺς δῦο.

Σ' ἓνα πολυτελὲς ἀνάκτορο σ' ἓνα κομψὸ δωμάτιο μᾶς κλείσαν καὶ βάλαν φρουροὺς ἔξω. Νόμισα πὼς ἄκουσα κάτι γνώριμα ὀνόματα, ποὺ ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ καταλάβω γιατί μοῦ ἦταν γνώριμα.

Κοιμηθῆκαμε δὲν ξέρω γιὰ πόσες ὥρες, καὶ ὅταν ξύπνησα, ρώτησα τὸν Καθηγητὴ Μπέκ, σὲ ποῖο μέρος πίστευε ὅτι βρισκόμαστε. Ἐκεῖνος, χωρὶς νὰ μιλήσει, μοῦ ἔδειξε ἓνα μελανόμορφο ἀγγεῖο πάνω σ' ἓνα βαρύτερο τραπέζι ποὺ ἔγραφε μὲ φοινικικὰ γράμματα:

ΑΤΛΑΝΤΙΣ

Ἕνα ἄλλο ἀπεικόνιζε τὴν ἀνεξήγητη γιὰ μένα φράση: «ΖΩΘΙΚΗ ΔΙΒΡΩΙ ΒΑΣΙΛΕΙ». Ὁ Μπέκ μοῦ τὴν ἐρμήνευσε σὰν ἀνάθημα τῆς Ζωθικῆς στὸν Δίβρο βασιλέα. Δὲν ἦταν ὅμως σίγουρος.

Μετὰ ἐμφανίστηκε πάλι ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς, ποὺ μᾶς συστήθηκε σὰν Τούμακ, ὄνομα ἠκιστα ἑλληνικό. Πρόσεξα πὼς ἐνῶ στὸν Καθηγητὴ μιλοῦσε ἀδιάφορα, σὲ μένα μὲ σεβασμὸ ἀνακατωμένο μὲ μῖσος. Μᾶς ὁδήγησε σὲ μιὰ μεγάλη αἴθουσα, ποὺ μοῦ φάνηκε σὰν αἴθουσα τοῦ θρόνου, γιατί εἶχε ἓνα θρόνο μέσα σ' αὐτήν. Γρύπες στέκονταν ζωγραφισμένοι πίσω καὶ μιὰ νέα γυναῖκα καθόταν πάνω του. Ὅταν πλησιάσαμε, εἶδα πὼς ἦταν πολὺ ὥραια:

Φοροῦσε ροῦχα ἀπὸ ἡμιδιαφανὴ ὑφάσματα, χρυσὰ σὰν τὰ μαλλιά της. Τὰ μάτια της νερογάλαζα καὶ τὸ χλωμὸ κορμὶ της ὁμορφο σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχαιοελληνικὰ ἰδεώδη, ἂν ἐξαιρέσουμε κάπως τὰ μεγάλα στήθη. Οἱ στρατιωτικοὶ ἔσπρωξαν τὸν Κα-

θηγητὴ νὰ προσκυνήσει, ἀλλὰ περιέργως ὄχι ἐμένα.

Ἡ βασίλισσα — γιατί βασίλισσα πρέπει νὰ 'τανε — ἤρθε κοντά μου καὶ ἔπιασε τὸ ἀριστερὸ μου χέρι.

«Τὶ γράφει αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι ποὺ φορᾷς;» μὲ ρώτησε μὲ τὰ πιὸ παλιὰ κι ἀπὸ ὁμηρικὰ ἑλληνικὰ της.

«Τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός μου», τῆς ἀπάντησα. «Ζῆτα, Ζῆτα».

«Ποῦ εἶναι...;» συνέχισε.

«Ζαχαρίας Ζαχαριάδης».

«Ζάρεν», ψιθύρισε καὶ μὲ κοίταξε κατὰματα. «Ἐμένα μὲ λένε Ναῖδα. Εἰμαι ἡ Ναῖς».

«Τὰ ὀνόματα στὸν κέραμο!» φώναξε ἑκπληκτος ὁ Μπέκ.

Μετὰ ἡ βασίλισσα μίλησε, γιὰ νὰ τὴν ἀκούσω τόσο ἐγὼ ὅσο καὶ ὅλοι οἱ αὐλικοὶ ποὺ βρισκόντουσαν κοντά της (τὰ λόγια της δὲν τὰ ἀντιλαμβανόμουν ἐντελῶς, μοιάζαν μὲ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ, ὅπως τὰ Ἰσπανικὰ μὲ τὰ Ἰταλικά, γι' αὐτὸ τὰ μεταφράζω περὶπου — τὸ «τοιάδε» τοῦ Θουκυδίδη):

«Εἶσαι ὁ Ζάρεν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ναῖ-τῶν, ποὺ ἔφτιαξε μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἀτλαντίδας αὐτὸν τὸν θόλο ἀπὸ κρυστάλλο, γιὰ νὰ προστατέψει τοὺς λίγους ἐκλεκτοὺς Ἀτλαντίνους ἀπὸ τὸ θάνατο, τὸν πόλεμο καὶ τὴ μισέρια, ποὺ μαστίζουν τὴ γῆ τοῦ κανενός. Κι' εἰμαι ἡ Ναῖς, ἡ ξαδέλφη καὶ γυναῖκα σου, ποὺ σὲ περιμένω αἰῶνες τώρα νὰ ξαναγεννηθεῖς. Πὼς νομίζεις πὼς ἔφτασες ἐδῶ, χωρὶς νὰ τὸ θέλω;... Ὁ Αἴλιος, ὁ παλαιστής μου, σᾶς ἔσπρωξε στὴ θάλασσα, καὶ ἡ Διὴ σᾶς ὁδήγησε ἀσφαλῶς μέχρις ἐδῶ. Τὰ μαγικά μας μάτια στὸν κόσμο σας ἀντιλήφθηκαν τὴν ὑπαρξὴ σου, γιατί εἶσαι ὁλόιδιος ὁ Ζάρεν, ὁ ἀγαπημένος μου, ὅπως τὸν θυμᾶμαι μὲ τὴν καρδιά καὶ τὸ μυαλό μου. Τὶ κι ἂν πέθανες προσπαθώντας νὰ βρεῖς τῆς ἀθανασίας τὴ γαλαζωπὴ φλόγα; Τὸ μυστικὸ, ἐν μέρει μὲ γνώση κι' ἐν μέρει μὲ τύχη, τὸ βρῆκα ἐγὼ, προσδοκώντας σε νὰ ξαναγυρίσεις στὴν Ζωθικὴ — γιατί ἔτσι, μάθε, ξέने, λέγεται ἡ πόλη μας

— όπως προείπαν οι Μάγοι. Και νά πού έγινε αυτό!».

Σὲ τούτα ἀπάντησα:

«Κάποιο λάθος κάνεις, βασίλισσά μου. Ἐγώ εἰμαι ἕνας ἀπλὸς φιλόλογος, πού δὲν ξέρει τίποτα γι' αὐτὰ, οὔτε πιστεύει στήν ἀθανασία τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς παρὰ μόνο σὰν ὑστεροφημία. Τῇ γλῶσσά σου τὴ μιλάω, γιατί τὴν ἔχω διδαχθεῖ. Οὔτε πιστεύω ὅτι εἶναι ὅλα τούτα πού μοῦ συμβαίνουν ἀληθινά. Εἶναι ἕνα ὄνειρο, καὶ κάποτε θὰ ξυπνήσω στὸ κρεβάτι μου στήν Ἀθήνα ἢ στήν κουκέττα τοῦ καραβιοῦ στὸ δρόμο μου γιὰ τὴν Κρήτη. Δὲν ἀντιλέγω πὼς εἶσαι ὁμορφὴ καὶ θά 'θελα νά 'μουν ὁ σύζυγός σου, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν εἶναι δυστυχῶς ἡ πραγματικότητα, ἐκτὸς ἂν συμφωνήσουμε πὼς ἡ μόνη πραγματικότητα πού ὑπάρχει εἶναι ἡ πραγματικότητα τῶν ὁνείρων, ὅπως εἶπε ἕνας Ρωμαῖος, ὁ Σύλλας».

Καὶ τὴν κοίταξα σὰν ὑπνωτισμένος, μὴν μπορώντας νὰ ξεκολλήσω τὴ ματιά μου ἀπὸ τὴν κορμοστασιά της.

«Das Ewig-weibliche zieht uns hinan», μουρμούρισε δίπλα μου ὁ Μπέκ.

«Περίμενε καὶ θὰ σοῦ ἐξηγήσω», εἶπε ἡ Ναῖδα. Ὑστερα διάταξε: «Πηγαίνετε! Πηγαίνετε ὅλοι. Καὶ σύ ἐπίσης, Τούμακ. Δὲν ἔχω ἄλλη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν παρουσία σου πρὸς τὸ παρόν».

Αὐτὸς ψιθύρισε ἕνα ἀπόρρητο «στὶς διαταγές σου, βασίλισσά μου!» καὶ πρόσταξε νὰ ἀδειάσουν γρήγορα τὴν αἴθουσα.

Ὅταν ἔφυγαν ὅλοι, ἀκόμα κι ὁ Μπέκ, ἡ βασίλισσα μὲ πῆρε καὶ μὲ ἔβαλε στὸ θρόνο της. Ἐπειτα κάθησε στὰ γόνατά μου.

«Πόσο ἀκόμα θὰ ἀντιστέκεσαι; Δὲν καταλαβαίνεις πὼς εἰμαι ἐρωτευμένη μαζί σου ἀπὸ τότε πού ἔχω γεννηθεῖ; Εἰμαι ἡ ἀγάπη σου, καὶ θὰ σοῦ χαρίσω τὴν ἀθανασία, πού τόσο ἀξίζεις. Δὲ θὰ φοβάσαι κανέναν ἄνθρωπο, γιατί θὰ εἶσαι ἡμι-ἀθάνατος. Θὰ εἶσαι ἥρωας, θὰ εἶσαι δυνατός. Ἀρκετὰ δυνατός, γιὰ ν' ἀντισταθεῖς σὲ χίλιους τυφῶνες. Θὰ χρειάζονται ἰσχυρὰ φαινόμενα καὶ μυριάδες χρόνια, γιὰ νὰ σὲ σπάσουν. Ὅσο ὑπάρχει ἡ Φύση, θὰ ὑπάρχεις καὶ σύ. Θὰ

ξαναγίνεις ὁ Ζάρεν, ὁ βασιλιάς, ὁ θεὸς τῆς Ἀτλαντίδας — Ζωθικῆς!»

Δὲν μπορούσα νὰ βρῶ τίς λέξεις νὰ ἀπαντήσω, καὶ ἐξάλλου τὰ αἰσθησιακὰ χεῖλια της φαίνονταν γλυκὰ σὰν ὑδρόμελι. Τὴν ἀγκάλιασα καὶ φιληθήκαμε ἐρωτικὰ στόμα μὲ στόμα. Τότε, κάτω ἀπ' τὰ νερά τῆς Αἰγηίδας, ἔμαθα περισσότερα γιὰ τίς γυναῖκες ἀπὸ ὅσα εἶχα μάθει στήν Ἀθήνα σὲ τριάντα πέντε χρόνια. Ξεθάμπωσε ὁλότελα τὸ γυαλί τῆς ψυχῆς.

4

Τί νὰ πῶ γιὰ ὅσα μοῦ συνέβηκαν κατόπιν; Τὸν εὐτυχισμένο καιρὸ πού πέρασα μὲ τὴν Ναῖδα; Τὴν ὀργὴ τοῦ Τούμακ, πού ὑπῆρξε ἐραστής της, γιὰ τίς σχέσεις μας; Εἶχε ἀρκετοὺς ἐραστές μέσα στοὺς αἰῶνες πού πέρασαν μέχρι νὰ ῥθω, πού ἦταν βασιλίσκοι καὶ ξεχνιόντουσαν σὰν πεθαῖναν. Τὰ ὀνόματά τους: Δίβρος, Πόρλας, Ἀδμήρ... Ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ Τούμακ, ἀλλὰ δὲν εἶχε ἀκόμα στεφθεῖ βασιλιάς. Τί νὰ πῶ; Τὸ πὼς προσπάθησε νὰ μὲ σκοτώσει, ὅταν ἡ Ναῖδα μὲ ὁδήγησε μπροστὰ στήν παγωμένη ἱερὴ φλόγα τῆς ἀθανασίας; Πού καθὼς παλεύαμε οἱ δύο μας, ἡ Ναῖδα ἐπιχείρησε νὰ μᾶς χωρίσει, καὶ ἔπεσε μέσ' στὴ φωτιά, ὅπως πρὶν γίνεαι ἀθάνατη; Τὸ θάνατο τῆς Ναῖδος; Ὅταν ἡ φωτιά ἀγκαλιάσει γιὰ δευτέρη φορά, καταστρέφει, κάτι πού δὲν ἤξερε ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος Ζάρεν. Ἀπὸ τὸ ἡδονικὸ σῶμα τῆς Ναῖδας δὲν ἔμεινε παρὰ μόνο ἕνας σκελετός καὶ ξάπλωσε δίπλα στὰ κόκκαλα τοῦ πρὶν αἰῶνες ἀγαπημένου της.

Μέσα στὴ γενικὴ σύγχυση ὁ Καθηγητῆς Μπέκ κατάφερε νὰ μὲ σώσει, καὶ καθὼς μᾶς κυνηγοῦσε ὁ Τούμακ κι' οἱ στρατιῶτες του, ράγισαν κατὰ λάθος μὲ τίς ἀκτίνες τους τὸ θόλο πού προστάτευε τὴν Ἀτλαντίδα ἀπ' τὴν πίεση τῶν νερῶν. Τὸ κρύσταλλο ἄντεξε, ὥσπου νὰ μποῦμε στὴ Σήραγγα καὶ ὕστερα στὴ Δίνη, μά, καθὼς βγαίναμε στὴν ἐπιφάνεια, εἶδαμε τὴν ἀρχαία πόλη νὰ καταστρέφεται, ὅλο πέτρες καὶ βροντές.

Ἀνεξήγητα βρεθήκαμε κοντὰ στὴ Σαντορίνη, καὶ ἂν καὶ στὸ κολύμπι δὲν ἤμαστε κι' οἱ δύο πολὺ καλοῖ, δὲν ἦταν δύσκολο νὰ

φτάσουμε ως τη Νέα Καμένη. 'Εκεί ο Καθηγητής Γκέοργκ Μπέκ με δρκισε να μην πω σε κανένα για την περιπέτειά μας, που άκόμα κι' εμείς οι ίδιοι τη μισοπιστεύαμε. γιατί οι έπιστημονικοί κύκλοι τρέφουν κάποια δυσπιστία για την ύπαρξη της 'Ατλαντίδας στο παρελθόν — πολλοί τη θεωρούν απλά μύθο στους διαλόγους του Πλάτωνα — και πόσο μάλλον θά άγανακτούσαν, σάν άκουγαν για ύπαρξη της 'Ατλαντίδας στο παρόν. Μερικοί άρχαιολόγοι μάλιστα παθαίνουν άλλεργία, και μόνο όταν άκούν τη λέξη «'Ατλαντίς». Είχα την ύπόληψη του Καθηγητή — Διδάκτορα Γκέοργκ Μαρία Μπέκ να σεβαστώ, για να μην πω τίποτα για τη δική μου. "Αν λέγαμε για όλ' αυτά, σίγουρα θά μās περνάγαν για φρενοβλαβείς.

"Αλλωστε και τὰ γεγονότα που μου συνέβησαν, δεν ήταν καθόλου ευχάριστα. Τό κλασσικό δράμα, σύμφωνα με την άρχαία έννοια της λέξης. 'Αλλά δεν μπορούσα να μη σκέφτομαι πώς στο πρόσωπο της Ναΐδας έχασα τη μόνη γυναίκα που θά μπορούσε να αγαπήσει άληθινά, προσφέροντας κι όχι ζητώντας ν' άποκτήσει, τη μόνη γυναίκα που άξιζει ν' αγαπήσει και να περιθάψει ένας άντρας.

5

'Ο Καθηγητής Μπέκ ξεχάσε τις μελέτες του και μου χάρισε τό δσπρακο με τὰ όνόματα των δύο έραστών. Τό είχα πάντοτε μαζί μου και μία νύχτα στο Σούνιο τό πέταξα στη θάλασσα, μήπως λυτρωθώ από του έρωτά μου την άγωνία. Μου φάνηκε πώς τό φεγγάρι άρχισε να φέγγει πιο δυνατά και ή άύλη μορφή της Ναΐδας να βγαίνει μέσα από τὰ νερά, όλο φώς και σκιά.

«Σ' αγαπώ, θά σ' αγαπώ για πάντα», μου ψιθύρισε με τόν φλοίσβο των κυμάτων. 'Ηταν όμορφη σάν ήλιαχτίδα, πιο όμορφη άπ' ό,τι τη θυμόμουν σά ζωντανή.

«Ναΐς! Ν' ά, αγαπημένη μου», φώναξα ένδόμυχα.

«Είναι φοβερός ό θάνατος. Δεν τό ήξερα, εγώ, που δεν είχα ποτέ πεθάνει. Φοβερότερος κι άπ' τὰ σκουλήκια της γής, που, τρώνε τις σάρκες. Γιατί δεν είν' αυτός ό θάνατος. Γινόμαστε ένας φωτεινός δίσκος και περιπλανιόμαστε άσκοπα από τις τούνδρες με τις γαλάζιες άλεπούδες μέχρι την έρημο με τους σκορπιούς. Δεν μπορούμε να βρούμε ήσυχία, έπειδή δεν άνήκουμε πουθενά. Ούτε άνθρωποι, ούτε δαίμονες, ούτε θεοί. Ποθοίμε ό,τι αγαπήσαμε άπεγνωσμένα, άφου τό άστρικό μας σώμα δεν μπορεί να αισθανθεί», είπε, και δάκρυα λάμπανε στα μάτια της.

Περπάτησα στη θάλασσα και προσπάθησα να την άγγίξω, τό κατόρθωσα, τη σήκωσα στα μπράτσα μου, έλαφριά σάν πούπολο, άκουμπώντας την στην άκρογιαλιά. 'Εκεί τη φίλησα στα χείλια κι' αισθάνθηκα ένα κάψιμο στα δικά μου σάν από κάποιο όξύ. "Εγειρε πίσω τό κεφάλι της και τὰ βλέφαρά της ήταν κλειστά. Τότε τό ένδαλμά της έσβησε μονομιάς μπροστά στα μάτια μου, άλλ' ούτε στιγμή δεν άμφέβαλλα πώς ήταν άληθινή. Μετά οι κολώνες του Ναού του Ποσειδώνα με κοίταγαν έχθρικά. 'Ο Τούμακ στεκότανε ανάμεσά τους με τό άκόντιο στο χέρι. Μου φώναζε να φύγω, να μη φέρνω πίσω τους νεκρούς. Με κεραυνόβόλησε από μακριά και έπεσα ξέπνοα στο χώμα. Τό πρωί με βρήκαν κάτι τουρίστες και με κουβάλησαν στο αυτοκίνητό μου σε άθλια κατάσταση. Οι συγγενείς μου φοβούνται, πώς θά τρελλαθώ. Μά έχω ήδη τρελλαθεί. Είμαι τρελλός για μια άγάπη χαμένη, για μια άγάπη άθάνατη, μια άγάπη αιώνια νεκρή. Τρέμοντας αναλογίζομαι τὰ χρόνια που θά 'ρθουνε σάν καταιγίδα. Και τό καλοκαίρι του '84 δεν έχει ακόμα τελειώσει...

Γράφτηκε την 6η Αυγούστου 1984, στις 5 ή ώρα τό πρωί, από τόν ΖΑΧΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΙΑ-ΔΗ, ύφηγητή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών.

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Δέκατη ἑνατὴ συνέχεια)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ἡ ΠΑΡΟΥΣΑ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΠΑΡΞΗ

Τὸ ἀπροσάτευτο ἄτομο προσφέρει τὴν φυσιογνωμία του στὴν ἐποχὴ μας: στὴν ἀνταρσία του, στὴν ἀπελπισία τοῦ μηδενισμοῦ, στὴν περιπλοκὴ τῆς πολλαπλότητας τῶν προσώπων μὲ προσδοκίες ἀνεκπλήρωτες, στὴν ἀναζήτησι, σὲ ἐσφαλμένους δρόμους, ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ ἀποκηρύσσουν πεπερασμένους σκοποὺς καὶ ἀποκρούουν ἁρμονικὰ δολώματα. «Δὲν ὑπάρχει Θεός», κραυγάζουν οἱ μάζες ὅλο καὶ πιὸ μεγαλόφωνα, ἐνῶ μὲ τὴν ἀπώλεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν αἴσθησι τῶν ἀξιών του, καί, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, σφαγίζεται, καθὼς νοιώθει ὅτι δὲν εἶχε πιά καμμία ἀξία σάν ἄτομο.

Ἡ ὄψις τοῦ κόσμου μας στὸν καταναγκασμὸ τῆς ζωικῆς του τάξης καὶ ἡ ἀστάθεια τῆς πνευματικῆς του δραστηριότητος καθιστᾷ ἀδύνατο γιὰ τὸ δὴ νὰ διατηρήσει μιὰ ἱκανοποιητικὴ σύλληψι αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει. Ἡ παράστασις μας γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον τείνει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνει. Ἐχομε μιὰ πεσσιμιστικὴ ματιά, τείνομε νὰ ἀποκρούομε τὴ δράσι. Σὲ ἄλλες ὁμως περιπτώσεις παρὰ τὴν ζοφερὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου, γενικὰ διατηροῦμε μιὰ ράθυμη, ὀπτιμιστικὴ συνείδησι τῆς προσωπικῆς μας χαρᾶς γιὰ τὴν ζωὴ, καὶ μένομε ἱκανοποιημένοι μὲ τὴ θεώρησις μας τοῦ οὐσιαστικοῦ, καθὼς ἡ διάθεσις αὕτη εἶναι σήμερα ἀρκετὰ συνήθης. Ὁ πεσσιμισμὸς ὁμως καὶ ὁ ὀπτιμισμὸς ἀποτελοῦν καὶ οἱ δύο ὑπεραπλουστεύσεις καὶ καρπὸ μιᾶς δραπέτευσις ἀπὸ τὴν κατάστασι.

Στὴν πραγματικὴ ὁμως ζωὴ τὰ αἰτήματα ποὺ ἡ κατάστασι θέτει στὸν ἄνθρωπον, εἶναι τόσο ἀπαιτητικά, ὥστε κανεὶς ἄλλος παρὰ ἓνα δὴ, ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἄνθρωπος, θὰ ἐφαίνοτο ἱκανὸς νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτά. Ἡ ἀδυναμία συμμόρφωσις εἰς ἀπαιτήσεις αὐτὰς μᾶς ἐλαύνει στὴν ἀποφυγὴ τους, στὴν προσαρμογὴ μας σ' αὐτὸ ποὺ εἶναι μεταβατικὰ παρὸν καὶ στὴν συγκράτησι τῶν σκέψεών μας μέσα σ' ἓνα ὄριο. Αὐτὸς ποὺ πιστεύει ὅτι τὸ κάθε τι βρίσκεται σὲ τάξι καὶ ποὺ ἐμπιστεύεται τὸν κόσμον ὅπως τώρα εἶναι, δὲν χρειάζεται οὔτε νὰ ἐξοπλισθῇ μὲ θάρρος. Συμμορφώνεται μὲ τὴν πορεία τῶν γεγονότων, ποὺ (ἔτσι πιστεύει) ἐργάζεται γιὰ τὸ καλὸ, χωρὶς νὰ συμμετέχει. Τὸ ὑποτιθέμενον θάρρος του δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ὀλισθαίνει σὲ μιὰν ἄβυσσον. Αὐτὸς ποὺ πράγματι ἔχει θάρρος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ, ἐμπνευσμένος ἀπὸ ἓνα ἐναγώνιον αἶσθημα γιὰ τὸ δυνατό, φθάνει μέχρι τὴ γνώσι ὅτι μόνον ἐκεῖνος ποὺ στοχεύει στὸ ἀδύνατον μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ δυνατό. Μόνον μὲ τὴν ἐμπειρίαν τῆς ἀδυναμίας ἐπιτεύξις τῆς πληρότητος διευκολύνεται νὰ ἐπιτελέσει τὸ ἔργον ποὺ τοῦ ἀνατέθηκε.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δὲν παίρνει τὸ ἀποτύπωμά του μόνον ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀφομοιώνει ὅτιδήποτε, στὴν μορφὴ τοῦ ὄντος, ἔρχεται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν παράδοσι τοῦ κόσμου του. Ἄν προσφέρει ὁλότελα τὸν ἑαυτὸν σ' αὐτὴν τὴν παράδοσι, σπαταλεῖ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐξαρτᾶται, μὲ μιὰ νέα ἔννοια, ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του σάν ἄτομον. Πρέπει νὰ βοηθήσει τὸν ἑαυτὸν του, βλέποντας ὅτι δὲν μπορεῖ πιά νὰ κερδίσει τὴν ἐλευθερίαν του, ἀφομοιώνοντας τὴν οὐσίαν ποὺ διαπερνᾷ τὰ πάντα, ἀλλὰ ἡρεμεῖ στὸ κενὸ τοῦ μηδενός. Ὅταν ἡ ὑπέρβασις ἀποκρύπτεται, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχει μόνον μὲ τὸν ἑαυτὸν του.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ ἐπικουρήσει τὸν ἑαυτὸν του, ἡ φιλοσοφία του σήμερα πρέπει

νά πάρει τη μορφή μιᾶς σπουδῆς ἐκείνου πού ἀποτελεῖ τήν παρούσα ἀντίληψή μας γιά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξή. Οἱ παλιές ἀντιθέσεις — οἱ ἀντιπαρατιθέμενες ἀπόψεις, γνωστές ἀντίστοιχα σάν ἀτομικισμός καί σοσιαλισμός, φιλελεύθερος καί συντηρητικός, ἐπαναστατικός καί ἀντιδραστικός, προοδευτικός καί ὀπισθοδρομικός, ὕλιστής καί ἰδεαλιστής — δέν εἶναι πιά ἔγκυρες, ἔστω κι' ἂν ἐπιδεικνύονται παγκόσμια σάν λάβαρα ἢ χρησιμοποιοῦνται σάν κίνητρα. Μιά προσαρμογή στίς ποικίλες φιλοσοφίες, σάν νά ἦσαν διάφορες φιλοσοφίες, πού μεταξὺ τους ἦταν ἀναγκαῖα κάποια ἐπιλογή, δέν ἀποτελεῖ πιά τόν τρόπο προσέγγισης τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐπέκταση τῆς ὁράσεως καί τῆς γνώσης σέ κάθε τι πού εἶναι δυνατόν, ἔχει σήμερα ἀποκορυφθεῖ στό ἀπεριόριστο, ὅπου δέν ὑπάρχει μιᾶ ἀμετάθετη ἐπιλογή μεταξὺ τοῦ τίποτε ἀπό τή μιᾶ μεριά καί ἀπό τήν ἄλλη τῆς ἀπόλυτης ἱστορικότητας τῶν ἰδίων τῶν θεμελίων τοῦ ὑποκειμένου, πού εἶναι ἓνα μέ τήν συνείδηση ἑνὸς ὑποχρεωτικοῦ ὁρίου.

Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, πού ἡ λύση του μᾶς ἐλαύνει ἐκτὸς δογματισμοῦ τῆς ἀντικειμενικότητας τῶν ἀποκρυσταλλωμένων διαλεκτικῶν φιλοσοφιῶν, δέν εἶναι καθ' ἑαυτὴ καθόλου ἀμφίβολη. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντα κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ πού γνωρίζει γιά τὸν ἑαυτό του. Δέν εἶναι αὐτὸ πού εἶναι ἀπλῶς μιᾶ γιά πάντα, ἀλλὰ βρίσκεται στὴ ζωὴ αὐτὴ σὲ μιᾶ διεργασία· δέν εἶναι μόνο μιᾶ ζωὴ πού διασώζεται, ἀλλὰ μέσα στὴ ζωὴ αὐτὴ εἶναι προικισμένος μὲ δυνατότητες, μέσω τῆς ἐλευθερίας πού διαθέτει νά γίνει αὐτὸ πού θ' ἀποφασίσει μὲ τὶς δραστηριότητές του. Ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μιᾶ τελειωμένη ζωὴ πού ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, οὔτε εἶναι μιᾶ ἐκδηλωμένη ζωὴ πού τοῦ ἀποκαλύπτεται μὲ καθαρότητα. «Συντρίβει» τὴν παθητικότητα τῶν ἀένα ἀνανεούμενων ταυτοσημῶν κύκλων καί ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δραστηριότητά του, ὅπου ἡ διεργασία τῆς ζωῆς αὐτῆς προάγεται σ' ἓνα σκοπὸ ἄγνωστο.

Κατὰ συνέπεια ὑπάρχει ἓνα βαθὺ ρήγμα στὰ ἐνδότερα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ,τιδήποτε σκέφτεται γιά τὸν ἑαυτό του, πρέπει νά τὸ σκεφθεῖ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καί ἐναντίον ἐκείνου πού θὰ εἶναι ὁ ἑαυτός του. Μετὰ βλέπει τὸ κάθε τι σὲ σύγκριση ἢ σὲ ἀντίφαση.

Στὸ μέτρο πού ὁ ἄνθρωπος μ' ὅλες τὶς γνώσεις του δέν ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ ἑαυτός του μπορεῖ ἀπόλυτα νά γνωσθεῖ καί κατὰ συνέπεια ἐνσωματώνει τὴ γνώση τῶν ἀντικειμένων στὴ φιλοσοφικὴ του διεργασία, ἀκόμα μιᾶ φορὰ διασφαλίζει ἔκφραση, αὐτὴ τὴν φορὰ μὲ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ πού ἔχασε, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπόλυτα στὸν ἑαυτό του, μπορεῖ καί πάλι νά ἐκδηλωθεῖ σ' αὐτὸν μὲ μιᾶ νέα μορφή. Μόνο κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς ἀπατηλῆς στιγμῆς ἀπελπισίας στὴν ὥμῃ ζωὴ θεωρεῖ πράγματι τὸν ἑαυτό του σοβαρά, συνειδητοποιεῖ ἀκόμη μιᾶ φορὰ αὐτὸ πού εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Στὸν κόσμον συλλαμβάνει καί πάλι τὴν ἀντικειμενικότητα πού ἀπέιλησε ν' ἀποτεφρωθεῖ στὴν ἀδιαφορία ἢ ν' ἀπολεσθεῖ στὴν ὑποκειμενικότητα, ἐνῶ στὴν Ὑπέρβαση συλλαμβάνει τὸ ὄν, πού, στὴν ἴδια του τὴν ἐλευθερία σάν φαινομενικὴ ζωὴ, ἔχει ἐσφαλμένα ἐκλάβει σάν αὐτο-ὑπαρξή. Οἱ δύο αὐτές δυνατότητες ἔχουν σήμερα προσλάβει τὴν μορφή δογμάτων μὲ πολὺ γνωστὰ ὀνόματα: ἐρμηνεύονται μὲ συγκεχυμένο τρόπο, καθὼς δέν ἔχουν ἀκόμα ἀποκτήσει ὀριστικὰ ἔγκυρη μορφή, ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἓνα σχεδὸν ἀδιαχώριστο μέρος τῆς ὁρολογίας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

Οἱ γνώσεις τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης πού πρέπει νά συλλάβουμε σὲ ἰδιαίτερες τάσεις, ἔχουν ἀποτελέσει, ὅπως ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχολογία καί ἡ ἀνθρωπολογία, τὶς τακτικὰ σύγχρονες ἐπιστῆμες, πού, ὅταν προβάλουν μιὰν ἀξίωση γιὰ ἀπόλυτο κύρος καί ἐμφανιστοῦν ἱκανὲς γιὰ τὸ ὄν τοῦ γνωρίζοντος ἀνθρώπου σάν ἓνα σύνολο, πρέπει νά ἀπορριφθοῦν σάν ἀπόλυτα ἀνεπαρκῆ ὑποκατάστατα τῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἔγκυρη φιλοσοφία ἀνακύπτει μόνο ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ μεταβολὴ στὸ δρόμο τῆς θεωροῦσης ἀνθρώπινης ὑπαρξης, γνωστὴ σήμερα σάν ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης. Ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης βρίσκει τὸ ὑλικὸ τῆς ὁρολογίας της στίς σφαίρες, πού, σάν γνώση τοῦ ἀνθρώπου, ὀρίζονται ταυτόχρονα καί

διασφαλίζονται ἀπὸ αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ὑπερβαίνει στὴν προσέγγισή της πρὸς τὸ ἴδιο τὸ εἶναι. Ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ποὺ ἀκόμη μιὰ φορὰ ὑπερβαίνει τὸν ἄνθρωπο.

Οἱ Ἐπιστῆμες τοῦ Ἀνθρώπου

Ἡ Κοινωνιολογία. Καθὼς ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει μόνο στὴν κοινωνία καὶ μέσα ἀπὸ αὐτήν, στὴν ὁποία χρωστᾷ τὴ ζωὴ του, τὴν παράδοσιν καὶ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ τοῦ ἐπιβάλλονται, πρέπει νὰ μελετήσῃ τὴ φύσιν του, μελετώντας τὴν κοινωνία. Ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος φαίνεται ἀκατανόητος, ὅχι ὅμως καὶ ἡ κοινωνία. Ἀντὶ νὰ σπουδάσουμε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἄτομο, πρέπει νὰ μελετοῦμε τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσουν σὲ κάποια γνώση γιὰ τὸ ἀνθρώπινο εἶναι. Οἱ κοινωνικοὶ ἐταιρισμοί, οἱ μορφές τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος εὐρύτερα ἀποτελοῦν πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἡ ἐπιστῆμὴ τους εἶναι γνωστὴ σὰν κοινωνιολογία, ἐνῶ ὑπάρχουν πολλαπλὲς ποικιλίες τῆς ἐπιστῆμης αὐτῆς.

Οἱ Μαρξιστὲς π.χ. θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἱκανοὺς νὰ συλλάβουν τὸ ἀληθινὸ ἀνθρώπινο εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος, ὑποστηρίζουν, εἶναι παράγωγο τῆς ζωῆς του, σὰν κοινωνικὸ ὄν, θεωρούμενης σὰν ὁ τρόπος παραγωγῆς τῶν ἀναγκαιῶν. Στὶς ἰδιαιτητεῖς τοῦ ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος παράγωγο τοῦ τόπου ποὺ κατέχει στὴν κοινωνία. Ἡ συνείδησή του ἀποτελεῖ συνάρτηση τῆς κοινωνιολογικῆς του καταστάσεως. Ἡ πνευματικότητά του δὲν ἀποτελεῖ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἐποικοδόμημα, ποὺ ἔχει ἐγερθεῖ στὰ θεμέλια τῶν ὕλικων πραγματικότητων τοῦ ὑπάρχοντος τρόπου προσφορᾶς τῶν ἀναγκαιῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Οἱ φιλοσοφίες δὲν εἶναι παρὰ ἰδεολογίες ποὺ ἦρθαν στὴν ὑπαρξιν, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὰ ἐπὶ μέρους συμφέροντα ποὺ κυριαρχοῦν σὲ μιὰ ζωικὴ κατάσταση. Αὐτοὶ ποὺ συμμερίζονται τὰ συμφέροντα αὐτά, δεσποζόντα σὲ μιὰ ἰδιαίτερη κατάσταση, συγκροτοῦν μιὰ τάξιν. Οἱ τάξεις μεταβάλλονται ἀνάλογα μὲ τὶς μεταβολὲς τῶν μέσων παραγωγῆς. Σήμερα ὑπάρχουν δύο τάξεις, ἡ τάξιν τῶν ἐργατῶν καὶ ἡ τάξιν τῶν καπιταλιστῶν. Ἡ πολιτεία ἀποτελεῖ ὄργανο τῆς ταξικῆς κυριαρχίας, τὸ μέσον ποὺ μ' αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τὶς τάξεις αὐτὲς διατηρεῖ τὴν ἄλλην σὲ κατάσταση ὑποταγῆς. Ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ τὸ «*θπίον τοῦ λαοῦ*», καθὼς εἶναι κάτι μὲ τὸ ὁποῖο τὰ μέλη τῆς ὑποταγμένης τάξης ναρκώνονται, διατηροῦνται σὲ μιὰ ἀρκετὴ κατάσταση ἀμφισβητητομένης ἐξάρτησης. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως αὐτὸ τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης εἶναι ἀναπόφευκτο μόνο σὲ μιὰ μεταβατικὴ φάσιν στὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ὅταν ἡ φάσιν αὐτὴ ὑπερκερασθεῖ, θὰ προκύψῃ μιὰ ἀταξικὴ κοινωνία, ὅπου δὲν θὰ ὑπάρχουν ἰδεολογίες καὶ κατὰ συνέπειαν οὔτε θρησκεία (καθὼς ἡ θρησκεία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ποικίλες ἰδεολογίες) οὔτε κράτι καὶ κατὰ συνέπειαν καμμιά ἐξάρτησις. Τὸ ἀνθρώπινο γένος θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ὑπάρχει σὰν μιὰ ἐνοποιημένη κοινωνία, ποὺ μὲ τέλεια δικαιοσύνη καὶ ἀπόλυτο εὖρος ἐλευθερίας θὰ φροντίζει γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν ὅλων. Στὴν παρούσα φάσιν τῆς ἱστορίας ὁ ἄνθρωπος πορεύεται πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτό, ποὺ ἀναπόφευκτα θὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν ἐνεργὸν ἐξάσκηση τῆς θέλησιν μιάς πλειονότητος — ἔστω κι' ἂν πρὸς τὸ παρὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἐνεργᾷ ἐπιδιώκουν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ δὲν εἶναι παρὰ μειοψηφία συγκροτοῦσα τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς πορείας γιὰ ἓνα καλύτερο μέλλον. Καθὼς ὁ ἄνθρωπος συνέλαβε τὴν φύσιν τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι του, μπορεῖ στὸ ἐξῆς νὰ σχεδιάσῃ τὴν ἀνάπτυξιν του καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔλευσιν ἐκείνου ποὺ εἶναι σὲ κάθε περίπτωσιν ἀναγκαῖο. Τόσο τὸ εἶναι του ὅσο καὶ ἡ συνείδησή του δὲν διαχωρίζονται, ἀλλὰ τείνουν νὰ ἐνοποιηθοῦν. Χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει, ὁ ἄνθρωπος ἐξαρτήθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ παράγει. Τώρα θὰ γίνῃ ὁ κύριός τους, καθὼς σκόπιμα, ἐθελούσια, ἔχοντας ἐπιτύχει μιὰ ἐπιστημονικὴ γνώσιν γιὰ τὴν ἀναπόφευκτὴ πορεία τῆς ἀνάπτυξίν του, θὰ ἀναλάβῃ τὴ συνολικὴ εὐθύνη γιὰ τὴν συμπεριφορὰ στὴ ζωὴ του. Ὑπερκεράσθηκε ἡ ἀφοσίωσις στὸ Κράτος καὶ στὴν ἐκκλησία. Ὁ ἄνθρωπος ἔχοντας συλλάβῃ τὴ φύσιν τοῦ εἶναι του, ἀφοσιώνεται στὴν τάξιν ἐκείνην

πού θα φέρει στην ύπαρξη μιὰ ἐλεύθερη ἀταξικὴ κοινωνία. Ἐφ'οσον ἀφισιῶνεται στὸ προλεταριάτο.

Στὸ σύνολό της, ὅμως, ἡ ἀποψη αὐτή, καθὼς ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση, δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ διανοητικὴ πίστη, πού ἀντιμετωπίζοντας τὸ ἐρώτημα ἂν δὲν εἶναι ἡ ἴδια μιὰ ἀπλὴ ἰδεολογία κάποιας τάξης, μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ μόνο μὲ τὴν τυφλὴ πνευματικὴ βιαιότητα τοῦ τρόπου αὐτοῦ πίστεως. Ἀπὸ αὐτὴν προέρχεται ἡ ἀντίληψη, ὅταν ἡ πίστη παραλύσει, πού ἐμψυχώνει ἐκείνους πού στὴν ἀρχὴ θεωροῦν κάθε δυνατότητα ὅσον μιὰ ἰδεολογία, ἐπειδὴ ἀρχίζουν ἀπὸ προϋποθέσεις ὅχι ἀληθινὰ ἐγκυρες. Τὸ κάθε τι, ὑποστηρίζουν, εἶναι σχετικόν, καὶ τίποτε δὲν εἶναι αὐθύπαρκτο ἐπέκεινα τῶν ὕλικῶν συμπεριόντων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παρορμήσεων. Ἡ κοινωνιολογία, πράγματι, αὐτὴ δὲν ἐπηρεάζει τὴ γνώση, ἀλλὰ δίδει ἀπλῶς ἔκφραση σὲ μιὰ πίστη στὸ τίποτε, προσκολλώντας τις δικές της ἐτικέτες σὲ ὅ,τιδήποτε συμβαίνει.

Ὁ μαρξισμὸς εἶναι τὸ πιὸ γνωστὸ καὶ τὸ πιὸ οἰκεῖο παράδειγμα τῶν κοινωνιολογικῶν ἀναλύσεων. Μὲ τις ἐρευνες αὐτὲς ἐπιτυγχάνεται μερικὴ καὶ σχετικὴ γνώση, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀποτελοῦν ἔκφράσεις ἑνὸς πνευματικοῦ ἀγῶνα γιὰ τοὺς τρόπους τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξέως. Κοινὸς σὲ ὅλους κατὰ συνέπεια εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι τὸ ὄν εἶναι ἀπόλυτο. Ἔτσι τὰ ἐπιχειρήματα πού διατηροῦνται στὴ βάση τῶν εὐμετάβλητων αὐτῶν προϋποθέσεων, μεταβάλλονται κατὰ θέληση καὶ μποροῦν νὰ ἀντιταχθοῦν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Στὴν ὁμολογούμενὴ αὐτὴ γνώση ὁ ἀληθινὸς ἀνθρώπος χάνεται πάντα ἀπὸ τὸ βλέμμα. Τὸ ἀποφασιστικὸ βλέμμα, ἐκεῖνο πού πρῶτο καθιέρωσε τὴ γνώση ὡς ἀντικείμενον καὶ, κατὰ συνέπεια, ἀπελευθέρωσε τὸν ἀνθρώπο, ἀποκτᾶται, ὅταν ἡ σπουδαιότητα μιᾶς ἀντικειμενικῆς γνώσεως γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς θέλησής διακρίνεται μόνο δξύτατα στὴ θεωρία ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἱστορικὴ κατάσταση, ἀλλὰ παραμένει ἐπίσης ὁ σκοπὸς τῆς ἐξτρεμιστικῆς δράσεως τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Στὴν ἐποχὴ μας τὸ βῆμα αὐτὸ ἔκανε ὁ Μᾶξ Βέμπερ. Γιὰ τὸν Μᾶξ Βέμπερ ἡ κοινωνιολογία δὲν εἶναι πιά ἡ φιλοσοφία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξέως. Εἶναι ἡ ἰδιαίτερη ἐπιστὴμὴ τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς καὶ τῶν συνεπειῶν της! Θεωρεῖ τὴ γνωσιακὴ σχέση σχετικὴ. Γνωρίζει, ὅτι, στίς ἀπειρες περιπλοκὲς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐπιρροὴ κάθε ἰδιαίτερου συντελεστῆ αἰτιότητος κεῖται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τοῦ δυνατοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ γνωρίζει ἀκόμη, ὅτι ἡ εἰκόνα ἑνὸς συνόλου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιὰ ἀποψη θεωρούμενη ὡς ἀντικείμενον, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γνώση τοῦ πραγματικοῦ ὅλου. Ἡ σχετιστικὴ γνώση ἀφήνει τὸν ἀνθρώπο ἀνέγγιχτο. Εἶναι ὁ ἀνθρώπος ὡς ἀνθρώπος, πού γι' αὐτὸν οἱ ποικίλοι τρόποι θέσεως γίνονται δυνατότητες καὶ ὅρια. Ἐνῶ συλλαμβάνει τὴν γνωσιακότητα τῆς κατάστασός του στὴν ζωὴ, δὲν χάνεται σὲ κάτι πού εἶναι γνωστὸ ἢ πού μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ. Ἡ διάθεση αὐτὴ τοῦ πνεύματος ἀξιώνει ὅπως οἱ δυνατὲς γνώσεις, στὴ σχετικότητά τους, ἀποτελέσουν ἀληθὴ κατοχή, καὶ πρέπει ἄμεσα νὰ εἶναι παρούσες, ὅταν κάτι γίνεται ὑπεύθυνα· ἀπορρίπτει ὅμως τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ὑπευθυνότητα αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ καταφεύγει σὲ δογματικὴ γνώση, προικισμένη καθὼς θεωρεῖται, μὲ ἀντικειμενικὴ ἀκρίβεια καὶ ἀξιώνει ὅτι οἱ κίνδυνοι καὶ ἡ τύχη πού ὑπάρχουν στὴν γνήσια δράση στὸν κόσμον θὰ πρέπει νὰ γίνουν ἀποδεκτά.

Ἡ ψυχολογία. Στους προηγούμενους καιροὺς ἡ ψυχολογία ἀποτελοῦσε μέρος, ἕναν οἰκοδομικὸ λίθον, στὸ στοχαστικὸ οἰκοδόμημα τῆς ζωῆς. Λειτουργώντας δημιουργικὰ μὲ τὴ βοήθεια τῶν μεταφυσικῶν ἀρχῶν, ἔδινε ἕνα διάγραμμα τῶν στοιχείων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος, διευκρινίζοντάς το μὲ καθημερινὰ παρατηρήσεις ἢ μὲ τὴν ἀφήγηση ἀξιόλογων γεγονότων. Κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα μεταβλήθηκε σὲ ἄθροισμα αἰσθητικῶν καὶ ψυχολογικῶν στοιχείων, χαλαρὰ συνδεόμενων μὲ τις θεωρίες ἑνὸς ὑποκειμένου ὑποσυνειδητοῦ. Παγιδευμένη σὲ μιὰ πολλαπλότητα ἀδιάφορων θεμάτων ἐλάχιστης σπουδαιότητος καὶ τείνουσα ὅλο καὶ περισσότερον στὴν ἀπλὴ πειραματικὴ ἐπιχείρηση πού καταπνίγεται μὲ μηδαμινότητες,

δὲν ἔγινε στὸ τέλος τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἔμβρυο μιᾶς ἐπιστήμης. Ὁ Κίρκεγκωρ καὶ ὁ Νίτσε τῆς ἀποκάλυψαν νέα βάθη, σὰν μέσο τῆς σκέψης στὸ ἐπίπεδο τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπαρξοῦσης. Οἱ ἐμπειρικὲς ἀνακαλύψεις ἐνὸς ἀπόλυτα ἀπρόβλεπτου εἴδους ἐπιπροστέθηκαν ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τῶν ζώων καὶ τὴν ψυχοπαθολογίαν. Στὶς νουβέλες καὶ στὰ δράματα κυριάρχησε μιὰ ψυχολογικὴ ἐρμηνεία τῶν πάντων.

Μέσα στὸ σύμφυρμα τῶν δογμάτων καὶ τῶν γεγονότων ἡ φιλοσοφικὴ παρόρμησις καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἔρευνα, οἱ περιγραφὲς τοῦ ρεύματος τῆς συνειδήσεως καὶ οἱ διαλογισμοὶ γιὰ τὸ ἀσυνείδητο τῆς ψυχολογίας χωρὶς πνεῦμα καὶ ἐγκεφαλικούς ἱστούς δὲν ἀντιπροσωπεύθηκαν ἀπὸ κανέναν ἐρευνητὴ ἱκανὸ νὰ λύσει τοὺς κόμβους αὐτοὺς καὶ νὰ φέρει τὸ δυνάμενο νὰ γνωσθεῖ σὲ ἀρμονίαν μὲ τὴν μελέτη τῶν ἐσωτερικῶν του διασυσχετίσεων ἢ μὲ ἓνα μεθοδικὸ περιορισμὸ τῆς σφαίρας τῆς σὲ ἐμπειρικὴ, ἀντικειμενικὰ πειστικὴ καὶ σχετικὴ γνώση.

Γενικά, ἡ ψυχολογία ἔγινε ἡ γενικὴ ιδιότητα τῆς ἐποχῆς, στὴν μορφή πού ἀποτελεῖ τὸ ἀκράϊο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας, δηλαδὴ σὰν ἡ ψυχανάλυσις πού θεμελιώθηκε ἀπὸ τὸν Σιγμουῦνδο Φρόυντ. Ἔστω κι' ἂν αὐτὸ ἔχει τὴν ἀρετὴ ἑλξέως τῆς προσοχῆς σὲ γεγονότα, πού προηγουμένως ἔμεναν ἀπαράτηρητα στὴ σφαίρα τῆς ψυχοπαθολογίας, ἔχει ἐπίσης τὸ μειονέκτημα ὅτι ἀπέτυχε νὰ καταστήσει τὰ γεγονότα αὐτὰ ἱκανὰ συλλήψεως, χωρὶς ἐξάιρεση, ἐπειδὴ, παρὰ τὴν τεράστια ἔκτασις τῆς ψυχαναλυτικῆς βιβλιογραφίας, ἡ ψυχανάλυσις ἐξακολουθεῖ νὰ στερεῖται μιᾶς ἐπαρκούς καὶ πειστικῆς καταγραφῆς περιπτώσεων. Περιορίζεται στὴν σφαίρα τοῦ εὐλόγου, ἐκείνου πού προσωρινὰ μπορεῖ νὰ φαίνεται ἐντυπωσιακό, ἀλλὰ πού ἡ σημασία του δὲν μπορεῖ νὰ βυθομετρηθεῖ ἀπὸ μὴ ἐπιστήμονες.

Ἡ ψυχανάλυσις συλλέγει καὶ ἐρμηνεύει ὄνειρα, ὀλισθήματα καὶ σφάλματα, ἀθέλητες συσχετίσεις, πού κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ μποροῦν νὰ βολιδοσκοπήσουν τὰ βάθη τοῦ ἀσυνείδητου, ὅπου καθορίζεται ἡ συνειδήσή μας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ μαριονέττα τοῦ ὑποσυνειδήτου του, πού, ὅταν φωτισθεῖ μὲ διαύγεια, θὰ τὸν κυριεύσει. Στὸ ὑποσυνείδητο εὐρίσκονται οἱ βασικὲς παρορμήσεις, πού μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν μὲ τὸν ὁρο *libido*, πού, πάνω ἀπ' ὅλα θεωρεῖται σὰν ἐρωτικὴ παρόρμησις. Ἡ θέλησις γιὰ ἰσχύ, τὸ ὁρμέφυτο τῆς αὐτοβελτίωσης καὶ, τελικά, ἡ παρόρμησις τοῦ θανάτου, πρέπει νὰ ἐπιπροστεθοῦν. Αὐτὲς εἶναι οἱ διδασκὰς τῶν ψυχαναλυτῶν. Ἀλλὰ τὰ δόγματά τους δὲν ἐνοποιοῦνται ποτὲ οὔτε εὐριστικά γιὰ ἓνα βραχὺ ὥρο, γιὰ νὰ προχωρήσουν ἀπὸ μιὰ σαφὴ διατύπωση ἐνὸς προβλήματος στὴ σφαίρα τῆς ἀποτελεσματικῆς διερεῦνσης. Οἱ ψυχαναλυτὲς ἀκόμη ὑπεραίρονται ὅτι εἶναι ἐμπειρικοί, ἐπειδὴ, κάθε χρόνο, ἐνῶ παρουσιάζουν μιὰ ἀπειρὴ ποσότητα ὑλικῶν, μποροῦν νὰ συνηχίσουν νὰ ἐπαναλαμβάνουν αὐτὸ πού θεμελιωδῶς εἶναι τὸ ἴδιο. Ἡ αὐτοεξέτασις ἐνὸς ἀληθινοῦ στοχαστῆ, πού ὕστερα ἀπὸ τὸ μεγάλῃς διάρκειας χριστιανικὸ ἐνδιάμεσο κέρδισε τὸ ἀνώτερο ὕψος στὸν Κίρκεγκωρ καὶ στὸν Νίτσε, ὑποβαθμίζεται στὴν ψυχανάλυσις, στὴν ἀποκάλυψιν σεξουαλικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τυπικῶν ἐμπειριῶν τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Εἶναι ἡ μεταμφίεσις τῆς γνήσιας ἀλλὰ ριψοκίνδυνης αὐτοεξετάσεως μὲ τὴν ἀπλὴ ἀποκάλυψιν οἰκείων τύπων στὴν σφαίρα τοῦ κατὰ φήμην ἀναγκαίου, ὅπου τὰ κατώτερα ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς θεωροῦνται ὅτι ἔχουν ἀπόλυτο κύρος.

Ἔτσι στὴν ψυχανάλυσις συλλέγονται ποικίλα στοιχεῖα, μὲ τὴν προϋπόθεσιν νὰ δείξουν στὶς περίπλοκες μάζες αὐτὸ πού πράγματι εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Τὸ ἐνστικτο πρὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, σ' ὅλες τοὺς τίς ἀνθρώπινες ὁψεις, βρίσκει μιὰ σχεδιασμένη ἱκανοποίησιν. Τὸ δόγμα χρησιμοποιοῦται γιὰ τὴν αὐτοδικαίωσιν τῆς ζωῆς, ὅπως εἶναι ἡ *libido*, καὶ ἄλλα ἐνστικτικὰ ἢ παρορμήσεις θεωροῦνται σὰν ἀληθινὲς πραγματικότητες. Εἶναι ἀρκετὰ πραγματικὲς ἀσφαλῶς, ἀλλὰ πρέπει νὰ τίς περιορίσουμε καὶ νὰ μάθουμε νὰ θεωροῦμε τὴν ἀνθρώπινον ὑπαρξιν σὰν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτές. Τὸ ἀδηλο ἀλλὰ λογικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψυχανάλυσεως εἶναι νὰ κάνουμε αἰσθητὸ ἓνα ἰδεῶδες (χωρὶς νὰ τὸ ἐπεξεργασθοῦμε στοχαστικά), ὅπου, ἀπὸ τὸ ρήγμα καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸ πού θὰ μπορούσαν νὰ φέρουν τὸν ἄν-

θρῶπο στὸν ἑαυτό του, πρέπει νὰ ἐπιστρέψει στὴν φύση ἐκείνη, ὅπου δὲν χρειάζεται πιά νὰ εἶναι ἄνθρωπος.

Ἡ Ἀνθρωπολογία: Ἡ ἀνθρωπολογία σχετίζει τὸν ὁρατὸν ἄνθρωπο στὴν πρωτογενή οὐσία του. Δὲν ἀποσκοπεῖ σὲ μιὰ παγκόσμια ἀνθρώπινη ψυχολογία, ἀλλὰ σὲ μιὰ τυπικὴ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, σὰν ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ταυτόχρονα εἰδικὸ στὸν ἀνθρώπινο χαρακτήρα. Ἡ ἀνθρωπολογία ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα κατανόησης τοῦ μοναδικοῦ στὴ ζωτικότητά του, σὰν φυσικῆς φύλης, χαρακτήρα, πνεύματος τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅπως ἔναντι τοῦ ἰδεαλισμοῦ, ποῦ θὰ θεωροῦσε μόνον ἓνα φανταστικὸ πνεῦμα κενὸ πραγματικότητος, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς ὑλιστικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας, ποῦ ἀνάγει τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰν ἀπλὴ λειτουργία, οἱ ἀνθρωπολόγοι θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἱκανοὺς νὰ διακρίνουν τὸ ἀληθινὸ ὄν τοῦ ἀνθρώπου.

(Συνεχίζεται)

Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

«Κ 1-1-4»

Στὴν Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων

*Τ' ἀηδόνια, ποῦ δὲν ἀφηναν νὰ κοιμηθῇ στὶς Πλάτρες
τῆς Ἰωνίας ὁ ποιητής, μὲ τὶς μπλαβὲς τὶς κόγχες,
πάσανε νὰ κανοναρχοῦν τὸν Ἀδωνι στὸν Κύκκο.*

*– Τὸ περιστέρι, ὁπούφερνε, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια,
τοῦ Αὐξεντίου τὶς ριπὲς στὰ νειάτα τῆς Ἀθήνας,
φαίνεται πὼς χτυπήθηκε ἐπ' ἀπ' τὸ Αἰγαῖο.
(Τὰ ὄρνια θὰ τ' ἀρπάζανε τοῦ Ἱμπερατορα μας,
ποῦ σὲ φοινικικὰ σκαριὰ κουρνιάζουν ἀπὸ τότε).*

*– Στὶς φρυκτωρίες οἱ φρουρὲς πάσανε νὰ βιγλίζουν
καὶ παίζουν ζάρια οἱ ἐχθροὶ στοῦ Διγενῆ τὸ κράνος.*

*– Μὴν κλαῖς, Κυπρίδα, τὰ παιδιὰ, ποῦ πέσαν στὴν Κερύνεια,
μὴν κλαῖς τὸν Πενταδάχτυλο, ὁπούχασες τὸν Πάνα.
Οἱ Κόρες καὶ οἱ Κοῦροί Σου θὲ νὰ ξαναπληθύνουν,
σμήνοντας καὶ μὲ Δωριεῖς, π' ὀργώνοντας θυμοῦνται.*

*– Μὴν κλαῖς – καὶ δὲν ἐστέρεψε τοῦ Σουμελᾶ τὸ νάμα,
μόν' μὲ σιφῶνι πέρασε κατ' ἀπ' τὴν Προποντίδα
κι ὅλο ποτίζει μὲ κρασί τὶς τοῦμπες τῆς Βεργίνας.*

*– Κι' ἂν θὲς νὰ κλάψεις, πρόσεξε, τὰ δάκρυα νὰ πέφτουν
στοὺς πάγους ποῦ κρουστάλλιασαν τοὺς ἀετοὺς τῆς Κρήτης
καὶ τὸ φτερό τῶν ποιητῶν τοῦ Δυτικοῦ Πελάγου.*

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

E. J. BOND, *Reason and Value* (Λόγος καὶ ἀξία)

Τὸ σημαντικό αὐτὸ ἔργο τοῦ καθηγητοῦ Μπὸντ διερευνᾷ τὶς σχέσεις μεταξύ λόγου, κινήτρων καὶ ἀξιών, ἐπιδιώκοντας ν' ἀπαντήσει στὸ δίλημμα: ἂν οἱ ἀξίες εἶναι ἀντικειμενικές καὶ λογικές, πῶς μᾶς κινητοποιοῦν στὴν πραγμάτωσή τους, καὶ ἂν εἶναι ἐξαρτώμενες ἀπὸ ἐνδεχόμενες ἐπιθυμίες μας, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι λογικές; Ὁ σ. ἐπιδιώκοντας ν' ἀντικρούσει τὴν φιλοσοφικὴν ἀντίληψη, ὅτι οἱ κρίσεις ἀξίας ἐμπεριέχουν ἓνα στοιχεῖο προσωπικῆς δέσμευσης ποὺ δὲν ἐπιδέχεται περαιτέρω ἀναγωγή, προτείνει τὴν θέση τοῦ ἀντικειμενικοῦ χαρακτήρα τῶν ἀξιών, ἀληθῶν ἢ ἐσφαλμένων, παρουσιάζοντας μιὰ διάκριση μεταξύ «*βασικῶν λόγων καὶ λόγων κινήτρων*», στὴν προσπάθειά του νὰ καθιερώσει τὴν σύνδεση τῶν ἀξιών μὲ τὴν δράση.

Στὸ Β' κεφ. «Λόγοι κινήτρων καὶ λόγοι βάσεως» ὁ σ. διατείνεται ὅτι ἡ προτεινόμενη διάκριση εἶναι ἐπιτακτική, ἀκόμη κι ἂν ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ παρόντος ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴ αἰτία δράσεως, ἐνῶ ἀντικρούει τὴν θέση τοῦ Ράσελ γιὰ «*λόγους ἐξωτερικούς, ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὸ σύστημα κινητοποίησης*», ὅπως καὶ τὴν θέση τῶν Φούτ καὶ Νάγκελ, τῆς συναγωγῆς, δηλαδή, τοῦ χαρακτήρα τῶν ἀξιών ἀπὸ τὴν ἐσώτερη σχέση τους μὲ μελλοντικές ἐπιθυμίες τοῦ δρῶντος ἢ ἐπιθυμίες ἄλλων ἀτόμων (σ. 27). Στὸ Γ' κεφ. «*Ἐπιθυμία καὶ ἀγαθὸ*» ὁ σ. διατείνεται, ὅτι ἡ ἀξία δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιθυμίας (ὠφελιμιστικῆς ἢ ἀποτελεσματικῆς, σ. 42), ἐνῶ ἓνα λογικὸ κίνητρο (σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ ἀνταντακλαστικὸ κίνητρο) ἐπιτυγχάνει τοὺς σκοποὺς, μόνο ὅταν ὁ λόγος ἀναφέρεται σὲ σκοποὺς ἀξίους πραγμάτωσης (σ. 56). Στὰ κεφάλαια Δ' καὶ Ε' («*Ἀντικειμενικὴ ἀξία I*» καὶ «*II*»), ὁ σ. ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη ὅτι ὅλες οἱ ἀξίες εἶναι ἀντικειμενικές, δηλαδή ἐξωτερικές, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν θέληση (σ. 63), ἐνῶ στὴν προσπάθειά του νὰ καθορίσει τὴν ὄντολογικὴ φύση τῶν ἀξιών καὶ τὴν «*ἀξιολογικὴ ἐπιστημολογία*» διατείνεται, μεταξύ ἄλλων, ὅτι ἡ ἀντίληψη τῆς ἀξίας δὲν ἀποτελεῖ ἐπαρκὴ λόγο γιὰ τὴν ὑπαρξή της (σ. 102), θέση ποὺ μεταφέρει τὴν φιλοσοφικὴ προβληματικὴ τῶν ἀξιών στὴν σφαῖρα τῆς κοινωνιολογικῆς καὶ τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεωρήσεως. Στὸ ΣΤ' κεφ. «*Ὁ ἡδονισμὸς*» ὁ σ. ἐπιχειρεῖ τὴν διάκριση μεταξύ ἡδονικῶν ἀξιών, μακροπρόθεσμων ἀξιών καὶ δεοντολογικῶν ἀξιών, γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι ἡ ἀρετὴ μὲ μιὰ εὐρύτερη ἔννοια δὲν ἀποτελεῖ τὸ μέσο πραγμάτωσης κάποιου σκοποῦ, ἀλλὰ εἶναι αὐτὰξία (σ. 121). Στὰ δύο τελευταῖα κεφ. «*Καλὸ καὶ κακό*» καὶ «*Νόημα, ἀξία καὶ πρακτικὴ κρίσις*» ὁ σ. διατείνεται ὅτι ἡ ἀναχαίτιση τοῦ κακοῦ ἀποτελεῖ λόγον βάσεως γιὰ τὴν ἀτομικὴ δράση (σ. 135), ἐνῶ, ἂν ὁ ἡδονιστικὸς ὠφελιμισμὸς ἦταν ἀληθής, ἡ ζωὴ θὰ ἦταν ἐστερημένη νοήματος καὶ σκοποῦ, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἀρχαία κλασικὴ φιλοσοφικὴν ἀντίληψη, ὅτι ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀρετῆς καθεαυτὴ προσδίδει γόητρο στὴν δράση.

Πρόκειται γιὰ ἐπιμελῆ φιλοσοφικὴ πραγματεία, ἔστω κι ἂν δὲν ἀναφέρεται στὴν κοινωνιολογικὴ δυναμικὴ καὶ στίς μεταβαλλόμενες ἱεραρχήσεις τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων.

Μανώλης Μαρκάκης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ, *Τὸ κόστος τῆς 'Αλαζονείας*

«*Άραγε, νὰ ἐλπίζεις κανεὶς, ὅτι σ' ἕναν κόσμο τόσο περίπλοκο ὑπάρχει χῶρος γιὰ ἄλλη ἐπιλογή; Ὑπάρχει τρόπος γιὰ ψυχολογικὴ ἀποσυμπίεση; Μποροῦμε δηλαδὴ νὰ ἀναχαιτίσουμε τὴν ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας; Ἡ μήπως πρέπει νὰ ἐγκατερθώσουμε παθητικὰ στὴν ἰδέα ὅτι τὰ πράγματα θὰ χειροτερέψουν ἀκόμα περισσότερο, πρὶν ἀρχίσουν νὰ καλυτερεύουν; Μὰ αὐτὸ θὰ ἦταν, σὰν νὰ πιστεύαμε στὸ θαῦμα τῆς ἀνάπλασης τῶν διανοητικῶν μας λειτουργιῶν! Στὴ θεραπεία διὰ τῆς ἀναστροφῆς. Ἡ σὰ νὰ ἀποδεχόμαστε τὶς ἀπαρνήσεις ποὺ ἀπαιτοῦν ἀπὸ μᾶς οἱ περιστάσεις καὶ ἡ φρόνηση. Κάτι σὰν σύζευξη δηλαδὴ Φιλοσοφίας καὶ Πολιτικῆς... Τὸ "περισσότερο φῶς", λοιπόν, τοῦ πλάνου αἰῶνα μας εἶναι τὸ παρεπώνυμο τῆς ἀλλοτρίωσης τοῦ ἀνθρώπου σὲ ματαιόδοξες ἐξουσίες. Σὲ ὀπισθόβουλές ἡγεσίες, ποὺ δὲν ἡγοῦνται τοῦ κόσμου, ζωηρεμένες καὶ οἱ ἰδίες ἀπὸ τὴν ἀδήριτη φορὰ τῶν πραγμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ καμμιὰ τοὺς δὲν γνωρίζει τί συμβαίνει γύρω μας. Ὅλες τοὺς προχωροῦν στὰ σκοτεινὰ. Ἡ ἱστορικὴ φορὰ εἶναι ἐξω ἀπὸ τὴν δική τους ἔγκριση. Κι' ὅσες κενосоφίες ἀκούγονται ὡς παραπληροφόρηση, λάμπουν σὰν ἐπίχρυσα σκουπίδια»*

Τὸ «*Κόστος τῆς 'Αλαζονείας*», τὸ νέο βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Βρεττάκου, μ' αὐτὴν τὴν προβληματικὴ τῆς διάσωσης τῆς ἀνθρωπότητος ἀπ' τὸν κακὸ ἑαυτοῦ τ.ς. ποὺ ἀποκτᾷ — ὅπως λέγει — σήμερα ἕναν ἐπείγοντα χαρακτήρα, ἀσχολεῖται. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ, ὅτι σήμερα ἰδιαίτερα, στὸν 20ὸ μεσαίωνα, ἐπιταχύνονται οἱ ἀρνητικὲς διαδικασίες, ὥστε νὰ ζοῦμε συνεχῶς ἐντὸς στροβίλων. Αὐτὸ σημαίνει τὴν κατάρρευση ὧν τῶν βεβαιότητων.

«*Εἶναι φοβερὸ — λέγει — νὰ διαπιστώνει κανεὶς, ὅτι οἱ ἀνατριχιαστικὰ μὴ ρεαλιστὲς ἡγέτες τοῦ κόσμου εἶναι τόσο ἀσημαντοὶ στὴν πρόκληση τῶν καιρῶν*».

Πῶς ὅμως θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶναι ἔτσι ζοφερὴ ἡ εἰκόνα τοῦ «20οῦ μεσαίωνα»; Ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ μὴ σύντομη ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ διεισδυτικὴ ἐπισκόπηση στοῦ χῶρου τῆς γνωστικῆς κατάκτησης τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς παρουσίας του στὴ σκηνὴ τοῦ σύμπαντος μέχρι σήμερα. Ὁ συγγραφεὺς διατρέχει ἱστορικά, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν μεγάλη, αὐτὴ περιόδο ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν ἔμφρονα ἀνθρώπο (Homo Sapiens), γιὰ νὰ φθάσουμε σήμερα στὸν παρ-άφρονα ἐξουσιαστή. «*Εαυτοκράτορα καὶ φίλεριν*», τὸν ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεὺς.

«*Ἔτσι ἡ ψυχολογία τοῦ βάρους μᾶς ἀνοίξει τὰ μάτια. Τάραξε τὰ ἡσυχά νερὰ μὲ τὴν ἀποκάλυψη ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν εἶναι ἀπόλυτα ὑγιής. Ὅτε καὶ ἀσιπλος ὁ Homo Perfectus δὲν ὑπάρχει. Ἡ ψυχρὸν σύνθεσή μας ἀκολουθεῖ ἕναν ὑποβρύχιο πλοῦ. Βρισκόμαστε σ' ἕναν ἀγῶνα δρόμου μὲ τὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό*».

«*Ἀπὸ τὴ στιγμή, μάλιστα, ποὺ στὴν σκοτεινὴ ἀποθήκη τοῦ ὑποσυνείδητου οἱ ἀπωθημένες καὶ ἀνομολόγητες ἐπιθυμίες μας παραλειποῦν ὡς ἀνορθόδοξα κίνητρα, οἱ ἐννομες ἰδέες καὶ τὰ ἀνοίκεια συμφέροντα ἀπειλοῦν κάθε στιγμή νὰ θέσουν σὲ κίνδυνο τὰ χρηστὰ μας ἥθη*». Τὸ θέμα ἴσως νὰ μὴν ἐνδιέφερε ἀν «οἱ ἀπωθημένες καὶ ἀνομολόγητες ἐπιθυμίες», κίνητρα γιὰ ἐννομες ἰδέες καὶ ἀνοίκεια συμφέροντα παρέμεναν ὑπόθεση ποὺ θὰ ἐπιβλέπετο ἀπ' τὴν «*Νέμεση*». Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι τὰ φαινόμενα αὐτὰ παρουσιάζονται στίς ἡγεσίες τοῦ κόσμου, ποὺ πολὺ σωστά — ὅπως λέγει ὁ συγγραφεὺς — δὲν ἡγοῦνται!... Διότι «*ἡγοῦμαι*» σημαίνει προπορεύομαι, γίνομαι ταγός, παράδειγμα πρὸς μίμηση. Καὶ σὺ κοινοτικὸ γίγνεσθαι ὁ ταγὸς ὀφείλει νὰ γνωρίζει, ὅτι ἀλαζονεῖα εἶναι ψευδὴς κομπασμός, ἀπάτη, ματαιοδοξία — στοιχεῖα, ποὺ, ἀν ἐπικρατήσουν στὴ ζωὴ τῆς ὁμάδας, προκαλοῦν τὴν ἐπιτάχυνση τοῦ ρυθμοῦ, μὲ συνέπεια νὰ παρουσιαστοῦν οἱ στρόβιλοι ποὺ φέρνουν πληγές. Αὐτοὶ οἱ ἡγέτες, ποὺ δὲν ἡγοῦνται ἀλλὰ «*δουλαγωγοὺν*» τοὺς λαοὺς, εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ αἰτία ποὺ ὁ πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς τους.

«*Μεθοδεύουμε τὴν ἀλληλοσφαγὴ μας μὲ τὸ διαχωρισμὸ τοῦ κόσμου σὲ βέβηλο καὶ ἱερό. Βέ-*

βηλος, φυσικά, είναι ο κάθε μας αντίπαλος. 'Επικατάρατος. 'Ο άφανισμός του θα σημαίνει δὴθεν τὸ πῆδημα τῆς ἱστορίας ἀπ' τὸ βασίλειο τῆς ἀνάγκης στὸ βασίλειο τῆς ἐλευθερίας».

Λυποῦμαι πὺ ὁ χῶρος, γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ μιὰ τόσο ἐνδιαφέρουσα ἀναζήτηση τῶν αἰτίων πὺ προκαλοῦν αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη, κοινωνικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ἐντροπία, εἶναι μικρός. 'Αλλὰ στὸ βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Βρεττάκου ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους συνεχῶς ἐπανερχόμεθα στὶς λύσεις τῶν κοινωνικῶν στροβίλων, θὰ βρεῖ πολ-
λά ἐρεθίσματα, γιὰ νὰ προβληματιστεῖ ὁ ἴδιος καὶ νὰ συλλάβει τὰ εἰς βάθος αἷτια τῆς σημε-
ρινῆς μας ἐποχῆς.

Η. Α. Τσατσόμοιρος

Κείμενα γιὰ τὴν ποιήτρια Διαλεχτὴ Ζευγώλη-Γλέζου: Χρ. Μαλεβί-
τσης, Μ. Γ. Μερακλῆς, Κώστας Ε. Τσιρόπουλος, Π. Φωτέας.

Πέντε κείμενα — ὁμιλίες σὲ τιμητικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὴν ποιήτρια Διαλεχτὴ Ζευγώ-
λη-Γλέζου. Διεισδυτικά, ἀναλυτικά κι ἐμπεριστατωμένα, ἀναφέρονται στὴν ποίηση τῆς Δ.
Ζ.-Γ. μὲ ἀγάπη, σεβασμὸ καὶ ἀντικειμενικότητα κι ἀνοίγουν φωτεινοὺς δρόμους παρακολού-
θησης τῆς πορείας ἐνὸς σημαντικοῦ ποιητικοῦ ἔργου τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, ἀπὸ
μιὰ σεμνὴ, ὁμῶς στίλβουσα καὶ πεντακάθαρη στοὺς χῶρους τῆς ποίησης πολὺχρονη πα-
ρουσία.

Εἶναι τόσα πολλά, ἀντικειμενικά, ἀναλυτικά καὶ ὠραία τὰ ὅσα γιὰ τὴ Δ. Ζ.-Γ. ἔχουν
γραφτεῖ στὰ ὑπὸ παρουσίαση 5 κείμενα, κι ἄλλα εἰπωμένα ἀπὸ κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνα χεῖλια
κι ἀπὸ ἀριστεῖς τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ τῆς κριτικῆς, πὺ ὁποιαδήποτε παραπέρα
προσπάθεια ἀνάληψης καὶ παρουσίας θὰ ἦτανε περιττολογία. Εἰπώθηκε — καὶ εἶναι —
ποιήτρια τῆς λαϊκῆς παράδοσης, ποίηση μὲ κοίταγμα πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ μὲ γραφὴ ἀπὸ
ρηματικούς χρόνους τῆς ἀνάμνησης, ποιήτρια μὲ γαιώδη χαρακτῆρα στραμμένη ἐπίμονα
στὴν 'Ελληνικὴ γῆ, ποιήτρια μὲ ἀρχαιοελληνικὴ συνείδηση, ἐκφράστρια τῆς μοιραιότη-
τας τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πόνου, ριζωμένη στὴ γῆ τῆς, στὴν 'Ελληνικὴ τῆς γῆ, πὺ μὲ πάθος
ἀγάπησε καὶ τραγουδαῖ σκοποῦς γιὰ τὸν πόνον τῶν ριζῶν, (*«Τὸ κυπαρίσσι ἐγὼ εἶμαι τῆς
αὐλῆς, πὺ τὸ κρατοῦν οἱ ρίζες τοῦ στή γῆς»*, θὰ πεῖ ἡ ἴδια) κι ἄλλα πόσα κι ἀπὸ πόσους
μπροστάρηδες τῶν 'Ελληνικῶν γραμμάτων. Ἄς ἐπιτραπεῖ ὁμῶς σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐξαίσια γιὰ
μιὰ ἐξοχὴ ποιήτρια νὰ προστεθοῦν, δεῖγμα τιμῆς, κι ἐτοῦτα τὰ λίγα:

Σημαδεμένη ἤδη ἀπὸ τὸ 1931 ὡς ποιήτρια ἀπὸ τὸν μεγάλο μας Κωστὴ Παλαμᾶ, πολυ-
βραβευμένη ἀξία καὶ μὲ τὸ στίχο νὰ κυλάει στὸ αἷμα τῆς δώρημα θεῖκό καὶ τῆς γεννήτρας
γῆς-χωριοῦ τῆς γνώρισμα, ἀφοῦ οἱ πάντες ἐκεῖ ταπεινοὶ κι' ἄπραγοι ἀπὸ πολλὴν μάθηση
τραγουδιστὰ καὶ μὲ στίχους συνδιαλέγονται (ἡ ἴδια θὰ πεῖ κάπου στὸ ἔργο τῆς: *«Δὲν γίνονται
μὲ σχέδιο τὰ τραγούδια / τραγουδιστὰ ἀνεβαίνουν ἀπ' τὰ στήθη / χωρὶς καθόλου ὁ νοὺς νὰ τὰ
ἐβουλήθη.* /), γέννημα τῆς Ἀπειρανθοῦ τῆς Νάξου ἡ Δ. Ζ.-Γ., πορεύεται ὡς μὲ σήμερα —
πενήντα τόσα χρόνια — σὲ λυρικούς δρόμους μὲ πετάγματα Πήγασου ρυθμοῦ καὶ φιδοιυγι-
σματα λόγου Ἐλικωνιάδων, στοῦ Περμησσοῦ, στοῦ Ὀλμειοῦ τὰ καλονέρια λουσμένη, πάν-
τα μὲ τὴ μειλιχιότητα καὶ τὴν πάστρα *«τοῦ φωτός τοῦ γαλανοῦ, τοῦ πατρικοῦ Ἀγαίου»*, *«Ἐνα
ἀδινὸ πάντα κρεμεῖ γαρούφαλο»* μὲ τὸ πὺ στολίζει τὴν καρδιά μας, χαϊδεύει τὴν ἀκοή μας
κι εὐφραίνει τὰ φρένα μας μὲ τὴ λιτὴ, ἀνόθευτη, λαγάρια κι ὀλόπαστρη γραφὴ - λαλιά τῆς.
Καὶ οἱ ρίζες τῆς βαθειᾶς στὴν Ἑλληνικὴ γῆ, στὴν Ἑλληνικὴ παράδοση, βλαστάνουν τρις-
λάλητους γλυκοκαρπὺς κι ἀνθολογοῦν τρισεύγενα πολὺχρωμα μυριστικὰ λουλούδια καρ-
διᾶς, ἤθους καὶ πάθους ποτισμένα στοὺς χυμούς, στοὺς γαλανοὺς χυμούς τῆς Ἑλληνίδας

θάλασσας και θεριεμένους στο από αίωνων ολημέριο κι άκηλίδωτο, τὸ από 'Απόλλωνα κι ἐδῶθε, μέχρι σήμερα, τὸ Ἑλληνικό, τὸ καταυγαστικό τὸ φῶς. Δίχως περιττὰ ψιμύθια ὁ λόγος της, λιτός, δημιουργικὸς κι ἀδρὸς μὲ τὴν ὀλωσδιόλου προσωπική του ποιητικὴ γοητεία — σφραγίδα, ἀρδεύεται ἀπὸ τὰ προαιώνια νάματα τῆς Ἑλληνίδας ποιητικῆς γραφῆς, τὰ ἀπὸ καρδιάς κι Ἑλληνικῆς συνείδησης προαιώνια πυρφόρα νάματα, κι ἀπὸ τὸ γαλάζιο, τ' ὀλογαλάζιο χρῶμα τοῦ φωτεινοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Δεῖγμα γραφῆς ἐξαίσιας, λιτότητας συνταίριασμα μὲ τὴν ἀπλότητα πέρα ἀπὸ κάθε γρίφο καὶ κάθε ἀνάγκη ἀποκρυπτογράφησης ἢ ποιήσῃ της στοχεύει πάντα ὀρθὰ κι εὐθύβολα, κι ἀπόλυτα κατανοητὰ κι ἀποτελεῖ ἀπόσταγμα ἑξοχῶν πνευματικῶν χυμῶν. "Ἄς μαθητεύσουν σ' αὐτὴν οἱ ἀεροβατοῦντες ὑπερρεαλιστὲς μὲ τίς ἐντυπωσιακὲς ἀρρυθμίες καὶ ἀνούσιες πομφολυγῶδεις φωνασκίες τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ κατανοητοί, οἱ κατακερματίζοντες σὲ στίχους τὴν ἀφόρητη πεζολογία τους καὶ νομίζοντες πῶς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κάνουν ποίηση. Μιὰ μαγεία διαποτίζει τὴν ποίηση τῆς Δ.Ζ.-Γ., κι ὡς χῶμα διψαλέο καλοκαιριάτικο φρυγμένον Ἰούλη, πόρους ἀνοίγουμε οἱ πιστοὶ τοῦ ρυθμικοῦ λόγου, τῆς μελωδίας τῶν ἀνέμων τῶν καιρῶν, τοῦ στοχασμοῦ, τῶν χτύπων τῆς καρδιάς νὰ τὴν δεχτοῦμε. Οἱ γνήσιοι ποιητὲς συνομιλοῦν μὲ τὸν δημιουργὸ «*κι ὅταν ὠριμάζουν*», *χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς θεοὺς ποὺ τοὺς χρειάζονται*». Ὡριμη καὶ γνήσια ποιήτρια ἡ Δ. Ζ.-Γ., κι ἂς τὴν χρησιμοποιήσουν οἱ θεοί. Ὅμως ἀπὸ 'δῶ. Ἀπὸ τῇ Γῇ μας. Ἀπὸ τούτῃ τῇ Γῇ ποὺ τόσο ἀγαπάει, ποὺ τόσο τραγούδησε καὶ ποὺ τόσο, ἀκόμα, τοῦ λόγου τ' ἀκριβοῦ της ἔχει ἀνάγκη.

Κώστας Π. Μιχαήλ

Δ.Ν.ΚΟΥΤΡΑΣ, *Ἡ ἐπιστημολογικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας*

Στὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἔργο εἰσαγωγῆς στὴν φιλοσοφία ὁ Καθηγητὴς κ. Δ. Κούτρας πραγματεύεται προβλήματα μεθοδολογικά, ἐπιστημολογικά καὶ γνωσιολογικά τῆς φιλοσοφίας καὶ μιὰ ἐνότητα συναφῶν θεμάτων τῆς φιλοσοφικῆς προβληματικῆς, ὅπως ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας, Φύση καὶ Ἱστορία, Νεοκαντιανισμὸς καὶ Ἰσπανική Φιλοσοφία, σὲ μιὰ προσπάθεια ἐνιαίας θεώρησης καὶ ἐπανατοποθέτησής τους.

Στὸ Β' κεφάλαιο τοῦ ἔργου «Ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστήμης» ὁ σ. ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη ὅτι «*ἡ ἔφεση γιὰ γνώση τοῦ εἰδικοῦ μέσα ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς θεωρητικῆς γνώσεως ἀποτελεσε τὸν οὐσιώδη λόγο ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία προήλθε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς φιλοσοφίας ὡς λογικὸν ἐπακόλουθο*» (σ. 14), ἐνῶ ἡ ἀναφορά του στὴν μεθοδολογία τοῦ Καρτεσιῦ καὶ τοῦ Κόντ ἐπιχειρεῖται σὰν προσπάθεια ὀριοθετήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὅπως κατοχυρώνεται ἐπιστημολογικὰ ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸ ἐμπειρισμὸ καὶ τὸν Ἰμάνουελ Κάντ. Στὸ Γ' κεφάλαιο τοῦ ἔργου «Τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας» ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀναδρομὴ ἀπὸ τὴν τοποθέτηση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὅτι «*Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁμοίωσις τῆς νοήσεως πρὸς τὸ νοητὸ*» μέχρι τὰ μεταγενέστερα φιλοσοφικὰ σχήματα τοῦ Ἐγέλου, τοῦ Κάντ καὶ τοῦ Μαρτίνου Χάιντεγгер, γιὰ νὰ ἐπισημάνει τίς σχέσεις μεταξὺ τοῦ ἀληθοῦς εἶναι καὶ τοῦ ἀληθοῦς λόγου, μεταξὺ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐκφράσεως, ὅπου δὲν ἔχει σημασία, «*ἂν ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται μέσα στὸν χρόνο καὶ στὴν ἱστορία*» ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν πλατωνικὴ θέση — «*τὸ κύρος καὶ ἡ οὐσία αὐτῶν ποὺ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν χρόνο*» (σ. 36). Ὁ σ. ἀναζητεῖ τίς ἀπαρχὲς τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας στὴν προσωπικὴ ἀντίληψη τῆς εἰκόνας τοῦ κόσμου καὶ τῆς φύσεως (μιὰ κυκλικὴ κίνησις γένεσης, ἀκμῆς καὶ φθορᾶς) καὶ τὴν ἀντιπαραβάλλει μὲ τὴν εὐθύγραμμην ἀντίληψη τῶν Ἑβραίων γιὰ τὴν κίνησις τοῦ ἱστορικοῦ ποὺ ἀποκτᾷ τὸ νόημά του ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τοῦ γεγονότος τῆς θείας ἀποκαλύψεως

για ν' αναφερθεί στην συνέχεια στα κείμενα του Ιεροῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Βίκου, τοῦ Σπένγκλερ καὶ τοῦ Τόυνμπυ σὲ μιὰ ἐπιδίωξη συνολικῆς θεωρήσεως τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς συναφοῦς προβληματικῆς. Στὸ Ε' κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ μεθοδολογία καὶ ἡ γνωσιοθεωρητικὴ σπουδαιότητα τῆς διάκρισης φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως διαμορφώθηκε στὴν γερμανικὴ ἱστορικοκρατία καὶ σχετικοκρατία, γιὰ νὰ ἀναφερθεῖ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο στὶς νεοκαντιανὲς σχολὲς τοῦ Μαρβούργου καὶ τῆς Βάδης. Στὸ τελευταῖο κεφάλαιο ἐπιχειρεῖται μιὰ περιεκτικὴ ἀλλὰ οὐσιαστικὴ στὴν πρόθεσή της θεώρηση τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὸν Κίρκεγκωρ μέχρι τὸν γερμανικὸ καὶ γαλλικὸ ὑπαρξισμό, ὅταν «τὸ δν... ἀνέστιο καὶ ἀνασφαλές... ἐλαύνεται στὴν περισυλλογὴ τοῦ αὐθεντικοῦ Εἶναι» (σ. 124). Τὸ ἱκανὸ αὐτὸ ἔργο, ἔστω κι ἂν δὲν ἀναφέρεται στὴν σχέση τοῦ ἱστορικοῦ μὲ τὴν ἐλευθερία, καρπὸς παιδείας καὶ ἐπιμέλειας καθὼς εἶναι, εἶναι παιδαγωγικὰ χρήσιμο καὶ κριτικὰ δημιουργικόν.

Μανώλης Μαρκάκης

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἡ μελωδία τῶν ἀνέμων*

Τὰ παινέματα περιττά. Διάβασα τὸ βιβλίο «*Ἡ μελωδία τῶν ἀνέμων*» τώρα γιὰ πρώτη φορά. Ξανάζισα μιὰ ἐποχὴ, ποὺ ὑπῆρξε ὁ διαμορφωτικὸς πρόλογος ὧν ὅσα ἀκολούθησαν στὴν προσωπικὴ καὶ πολιτικὴ μας ζωὴ, στὸν τόπο μας. Ἐδῶ, στὸν χῶρο αὐτό, ποὺ ἔγινε θέατρο ὄχι μόνον τῶν στροβίλων τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὑποδούλωσης ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ἐπιβίωση, π λ ά σ τ η κ α ν μὲ ὑλικά βιαιῶν προσμίξεων οἱ συνειδήσεις ὧν μας. «*Ἡ ἱστορία — λέγει ὁ συγγραφεὺς — εἶχε ὀρμήσει ἀπάνω μας σὰν ἓνα βαρὺ, ἀδυσώπητο τραῖνο, τυλιγμένο σὲ μαύρους καπνοὺς, ποὺ μόλις εἶχε βγεῖ μέσα ἀπὸ ἓνα τοῦ-νελ*».

Ἡ Ἱστορία... Πράγματι μερικὲς φορὲς κάποιες γενιὲς δέχονται αὐτὴν τὴν μοῖρα νὰ ὀρμᾷ πάνω τους σὰν χεῖμαρρος ἀπὸ λάβα ἡφαιστείου. Ὁ συγγραφεὺς ξεκινάει τὴν ἀφήγησή του ἀπὸ κάποια «ὕγεινομικὴ ἐπισταθμία», ὅπου κουβάλησαν οἱ τραυματιοφορεῖς τὸν λαβωμένο πολεμιστή. Χειρουργὸς ὁ ἐφεδρὸς ἀνθυπίατρος Ἀγῆς Ἀντύπας ἀπὸ τὸ Παλιὸ Φάληρο τῆς Ἀθῆνας. Μ' αὐτὴν τὴν ἀντίθεση, ποὺ παρουσιάζει ἡ εἰκόνα τοῦ ἀγνωστοῦ τραυματία ποὺ χ α ρ ο π α λ ε ὕ ε ι καὶ τοῦ γιατροῦ, ποὺ μᾶς θυμίζει, ἐκ ἀταγωγῆς, τὸ Παλιὸ Φάληρο μὲ τὸν «Φλοῖσβο», τὴν ἐξέδρα μὲ τὰ φῶτα καὶ τὸ πανηγύρι τῆς νειότης μας, ὁ συγγραφεὺς τονίζει ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅτι μὲ τὸν πόλεμο χάσαμε ἀμέσως τὴν ξεγνοιασιά καὶ πρέπει, ἂν θέλουμε νὰ σταθοῦμε, νὰ παλέψουμε ὁ καθένας στὸ δικό του «μαρμάρينو ἀλώνι», ὅμως «*βαθὺ αἶσθημα καθήκοντος*», μὲ «*ἀνυποχώρητη ἐσωτερικὴ ἐλευθερία*», μὲ «*ὕψηλὸ ἀλτρουισμό*», μὲ «*ἀνένδοτη ἀντίθεση στὴ βία*», τὴν ἀνθρώπινη δυστυχία, ποὺ γίνεται πλεον τὸ φόντο τῆς ζωῆς ὧν μας. Ἐδῶ στὸ χειρουργικὸ κρεβάτι καὶ μέσα ἀπ' τὸ ἀγκομαχητὸ τοῦ πόνου ξεπηδᾷ τὸ δνομα τῆς ἡρώιδας τοῦ βιβλίου τοῦ Δημήτρη Σιατόπουλου: Μ ά γ δ α.

Εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι ὅλα ὅσα συνέβαιναν ἀπὸ ἐδῶ καὶ μετὰ ἔπρεπε νὰ ἐρμηνευθοῦν μ' ἓναν καινούργιον τρόπο: Τὸν τρόπο τῶν βιαιῶν προσμίξεων. Διαβάξω: Παλαιὸ Φάληρο, μιὰ ταμπέλλα «Ἀγῆς Βελισσαρίου Ἀντύπας, ἱατρὸς παθολόγος — χειρουργός, Λεωφόρος Ποσειδῶνος κ.λπ.». Ἡ πλοκὴ τοῦ διηγήματος δίνει τὸ δικαίωμα στὸν συγγραφέα ὄχι μόνον νὰ πλάσει τοὺς τύπους ποὺ μπλέκονται μέσα στὴν ἐξαίρετη ἀφήγηση, ἀλλὰ νὰ μᾶς χαρίσει σκέψεις ποὺ δείχνουν τὴν βαθύτερη ἀξία τῆς «*Μελωδίας τῶν ἀνέμων*». Ἡ δραματικὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου μέσα σ' ἓναν κύκλο συναρπαστικῆς δράσης καὶ ψυχογραφικῶν συγκρούσεων ἀποτελεῖ τὸν σκελετό, πάνω στὸν ὁποῖο ὁ ἔμπειρος συγγραφεὺς κινεῖ θεατρικά, κινηματογραφικά, πάντως ἐντελῶς πειστικά τὸ λεπτὸ θέμα τοῦ ἔρωτα γιὰ τὴν ἴδια γυναῖκα τριῶν ἀνδρῶν: ἐνὸς καλλιτέχνη, ἐνὸς ἀγρότη καὶ ἐνὸς γιατροῦ. Νομίζω, ὅτι ἡ «*Μελωδία τῶν*

ἀνέμων» τοῦ Δημήτρη Σιατόπουλου εἶναι ἓνα συναρπαστικό μυθιστόρημα, πού σέ κρατᾷ αἰχμάλωτο μέχρι τήν τελευταία του σελίδα.

Τό ἐξώφυλλο τῆς πρόσφατης ἐκδόσεως τὸ ἔκαμε ὁ Γιώργος Φουσιάνης, πού προλογίζει καί τήν ἔκδοση.

Η. Α. Τσατσόμοιρος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

Ἀρχιμ. **ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΚΙΛΙΦΗΣ**, *Μηνύματα ζωῆς καί ἀλήθειας (δοκίμια)*, Ἐκδοση πέμπτη, Ἀθήνα 1986.

Με θέμα τῆ ζωῆ καί τήν πορεία της, παράλληλα μέ τῆ ζωῆ τῶν ἀνθρώπων, ὁ λογοτέχνης συγγραφέας Ἀρχιμανδρίτης Τιμόθεος Κιλίφης κάνει μιὰ βαθειὰ τομὴ στὸ ἀτομικὸ μας ἐγώ, ἀποθησαυρίζει τὰ μηνύματα τῆς ζωῆς καί χαράζει τὸ δρόμο πού ὁδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ ζωῆ.

Ἡ πέμπτη ἔκδοση τοῦ βιβλίου μαρτυρεῖ καί τὴν ἀπήχηση πού ἔχει τὸ ἔργο αὐτό, πού τὸ κάθε κομμάτι του, τὸ κάθε μῆνυμα, ἀγγίζει τὴν ἀκρίβεια, τὴν ἀξία καί τὴ μεγαλοπρέπεια φωτισμένων κειμένων.

N.A.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ, *Πολυεδρικά (ποιήματα)*, Θεσσαλονίκη 1986.

39 ποιήματα περιέχει ἡ συλλογὴ τῆς γνωστῆς ποιήτριας ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη. Ποίηση πραγματική. Τέλειος ὁ στίχος, ἄλλοτε ἐλεύθερος καί ἄλλοτε παραδοσιακός. Ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς, «Πολυεδρικά», δικαιώνεται ἀπόλυτα ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων, γραμμένων πάντοτε μέ εὐαισθησία, φιλοσοφικὴ σκέψη, λυρισμὸ καί τέχνη. Ἀπὸ τὸ πρῶτο ποίημα τῆς συλλογῆς τῆς «Ταυτότητα»: «Πάντα ἓνα Στίχο ἀναπνέω καί ζῶ. / Μ' ἓνα Στίχο πάντα προσεύχομαι. / Κάτω ἀπὸ ἓνα Στίχο στεγάζομαι. / Πάνω σ' ἓνα Στίχο ἀκουμπῶ νὰ μὴν πέσω. / Μέχρι τὸ τελευταῖο τρίστιχο τῆς συλλογῆς. / Μὲ τὸ σπαθὶ μου / σὲ πολεμῶ ζωὴ / λέγεται Στίχος». Δικαιώνεται ἡ θέση πού κατέχει ἡ ἀξία λογοτέχνης στὴ Νεοελληνικὴ γραμματεία.

E.E.M.

ΠΕΤΡΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ, *Ὁρθοδοξία καί προσηλυτισμός (μελέτη)*, Πάτρα 1986.

Ἐνδιαφέρουσα ἡ συνοπτικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ δικηγόρου κ. Πέτρου Ρηγάτου. Μὲ σαφήνεια καί γνώση ἀναλύει, ἀπὸ νομικῆς πλευρᾶς, ὅλο τὸ

πλῆγμα τοῦ προσηλυτισμοῦ καί χαράσσει τὰ ὅριά του. Στὶς μέρες μας, πού ὁ παράνομος προσηλυτισμὸς ἔχει πάρει τεράστιες διαστάσεις καί ἓνα πλῆθος ψευδοπροφῆτες λυμαίνονται τὴν κοινω- νία μας προσπαθώντας μέ μύριους τρόπους νὰ προσελκύσουν ὁπαδούς, νομίζω πῶς τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ κ. Π. Ρ. εἶναι ἰδιαίτερος χρήσιμος. Ὅσον ἔχουν, κυρίως ὑπ' ὄψιν τους οἱ ὑπεύθυνοι τῆς πολιτείας, οἱ πνευματικοὶ μας ταγοί, ἀλλὰ καί ὅλοι οἱ ὑπεύθυνοι ἄνθρωποι, πού μέ ἀνησυχία διαπιστώνουν τὴν ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἐπιχειρού- μενη προσπάθεια ἀποπροσανατολισμοῦ τῶν πε- ποιθήσεών μας. Ἄλλο τὸ νὰ ξέρετε μέ ἀκρίβεια τί εἶναι ἓνα δόγμα ἢ μιὰ αἵρεση καί ἄλλο νὰ ὁδηγεῖσαι πρὸς αὐτὰ ἐξαπατώμενος καί χωρὶς οὐσιαστικὴ δυνατότητα νὰ κρίνετε σωστὰ καί κα- τὰ συνείδησιν.

E.G.P.

ΧΑΡΗΣ ΧΡΟΝΗΣ, *Ἐπὶ χάρτου (ποίησις)*, Πειραιᾶς, 1986, σελ. 55.

Ἐπὶ χάρτου· κι ὅμως μιὰ γραφὴ γλυφὴ μέ μπρούτζινη σμίλη σὲ βράχο σκληρὸ καί ὑπερή- φανο τοῦ Παρνασοῦ, λιτὴ, ἀδρὴ, δωρικὴ, στοχα- στικὴ καί μέ κάποια ἀφαιρετικὴ διάθεση — καί, τὸ κυριώτερο, δίχως περιττολογίαν· ἐπιγραμμα- τικὴ καί συμπεκνωμένη λυρικὴ γροθιά στὶς κοῦ- φες καί ἀνούσιες πολυλογίες καί στοὺς στεῖρους λεξικατακλυσμούς τῶν καιρῶν μας. «Ἐν περιλή- ψει», ὅπως γράφει, ὅμως πού κάθε φράση τῆς, «περίληψη», ἔχει ὁλόκληρο ποίημα. Γράφει ὁ Χ. Χ.: «Πῶς γίνεται ἓνα ποίημα; / ποτὲ δὲν γίνεται...», κι ὅμως ἐδῶ ἤδη ἔγινε ἓνα ποίημα οὐσίας καί λόγος πλήρης καί ἄρτιος, ὑπεύθυνος καί μέ ἀξιώ- σεις. Ὡραία ἡ γραφὴ του, ἔχει ὡς ὀρθρινὸ σή- μαντρο, ὡς «δμορφὴ μέρα / σὰν ροῦχο Κυριακῆς / ἢ σὰν φίλιν τῶν δεκαοχτῶ / ἀπὸ τῆς Μαρίας /» καί σταλάζει «στὴ γῆ πλανόδια ἀστρα...», γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ξόμπλια στὰ ὑφάδια, διασίδια καί στημόνια τοῦ λόγου του. Στιγμὲς δημιουρ- γίας, πού μακραίνουν σὲ ὥρες. «ἡ ποίηση εἶναι ἀκαριαῖες / λέξεις / ἔντονης / σιγῆς /», θὰ πεῖ —

μιὰς σιγῆς πού ὅμως κελαηδαίει, πού κρούει, πού γεμίζει. Ἀκόμα γράφει: «*Ἦτανε δακρυσμένος / ὅπως τὰ τζάμια / ἀπὸ μέσα*». Κι ἔτσι δείχνει πόσο ἐκ τῶν ἔνδον πάλλεται, γιὰ νὰ ἀναβρῦσει εὐφραντικό ἔξω ἀνάβλυσμα τὸν κρουστό του λόγο. Ἀξίος ὁ κόπος τοῦ Χ.Χ. καί, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν σὲ παραλλαγή τὸ δικό του λόγο (σελ. 51.β), «*ἡ ποίησή του / φλογερὸ λευκὸ φῶς / ἀπὸ ἐνωμένα ἠχοχρώματα*».

Κ.Π.Μ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΑΥΤΗΣ, *Ἐνατένιση στὰ ὕψηλὰ (ποίη-
τικές συνθέσεις)*, Ἀθήνα 1986.

Ἐπιμελημένη ἔκδοση ἔργων τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα (6 ποιητικῶν συλλογῶν πού ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸ 1976 μέχρι τὸ 1985), μὲ πρόλογο Ἀνδρέα Καραντώνη (1976) καὶ εἰκονογράφηση Μιχάλη Νικολινάκου. Ποικίλα τὰ θέματα. Ὁ καλογραμμένος στίχος σμίγει τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη μὲ τὸ λυρισμό. Ἰδιαίτερα ξεχωρίζει ἡ σύνθεση «Ὁ Προμηθεὺς ἀνάμεσά μας».

Ε.Ε.Μ.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΜΙΣΣΙΟΣ, *56 ποιητικὲς φωνὲς ἀπὸ τὴ
Λέσβο*, Μυτιλήνη 1986.

Δείγματα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας 56 ποιητῶν ἀπὸ τὴ Λέσβο μᾶς παρουσιάζει στίς 126 σελίδες τοῦ βιβλίου του ὁ Κ.Γ.Μ. Συμπαρουσίαση τοῦ ἔργου «34 ἐν ζωῇ ἀνθρώπων πού ἀγαποῦν τὴν ποίηση καὶ μερικῶν φίλων ἢ συγγενῶν ἄλλων 22 πού ἔχουν ἐγκαταλείψει τὸ μάταιο τοῦτο κόσμον», ὀνομάζει ὁ Κ.Γ.Μ. τὴν πραγματικὰ πετυχημένη προσπάθειά του καταγραφῆς μέρους τοῦ ἔργου συγχρόνων ποιητικῶν φωνῶν τοῦ νησιοῦ του, τῆς Λέσβου, πού ἡ προσφορά της στὴν Ἑλληνικὴ λογοτεχνία εἶναι τεράστια καὶ ἀστείρευτη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα. Τὸ ἔργο εἶναι συνέχεια περσινῆς ἐκδόσεως μὲ τίτλο «44 ποιητικὲς φωνὲς ἀπὸ τὴ Λέσβο».

Ε.Ε.Μ.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΣΑΛΒΑΡΗΣ, *Ἐντεκα νότες γιὰ
φλόαυτο (ποίηματα)*, Ἀθήνα 1986.

Εἶναι τὸ πέμπτο ποιητικὸ βιβλίο τοῦ γνωστοῦ ποιητῆ καὶ ἐκδότῃ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀνανεομένη» (1977-1981), καὶ περιέχει ἔντεκα λυρικά ποιήματα γραμμένα μὲ εὐαισθησία, ἀσθημα καὶ λυρισμό.

Ε.Ε.Μ.

ΝΙΚΟΣ ΑΝΩΓΗΣ, *Ἀδελφέ μου Ἀνθρώπε
(ποίηματα)*, Ἀθήνα 1985.

Εἶναι τὸ τέταρτο ποιητικὸ βιβλίο τοῦ συγγραφέα (ἄλλα ἔργα του: μελέτες καὶ ὁδοιπορικά) καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη: τὰ «Μηνύματα» καὶ τὸ «Πικρὸ Μαντάτο». Ἐνδιαφέροντα τὰ θέματα καὶ καλογραμμένος, ἀνετος ὁ ἐλεύθερος στίχος: «/ Τὸ σημεῖο μιὰς τροχιάς εἶμαι / πού χάνεται / πορεύεται / ἐξαυλοῦται». Ἡ χρησιμοποίηση παραδοσιακοῦ στίχου, μὲ ὁρισμένες ἀτέλειες στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου μέρους («Πικρὸ Μαντάτο») δημιουργεῖ μιὰ σχετικὴ ἀδυναμία στὸ μέρος αὐτὸ καὶ τὸ κάνει νὰ ὑστερεῖ ἔναντι τοῦ πρώτου μέρους («Μηνύματα»).

Ε.Ε.Μ.

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ, *Λόρε (νουβέλα)*, *Περὶ-
πλους* 1986.

Μὲ τὸ πρῶτο κι ὅλας ἐκτενὲς πεζογραφικὸς τῆς κείμενο ἡ κ. Σ. Μ. μᾶς πείθει γιὰ τὴς ἀφηγηματικὲς τῆς ἀρετὲς καὶ τὴν ἱκανότητά της νὰ βλέπει σωστά τὴς ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ νὰ «μπαίνει» στὴν ψυχολογία τους. Στὴν νουβέλα τῆς αὐτῆς (ἡ σύντομο μυθιστόρημα;) ἡ ἡρωίδα εἶναι μιὰ γυναίκα ὄχι ἑλληνίδα πού ἐρχεται μὲ τὸ γιό της στὴν Ἑλλάδα νὰ παραθερίσει κι' ἐκεῖ, στὴν Πάρο, ἔχει μιὰ σύντομο γνωριμία — σχέση μ' ἓναν Ἕλληνα μόνιμο κάτοικο τοῦ νησιοῦ. Τίποτα τὸ συνταρακτικὸ, τὸ ἰδιαίτερα ξεχωριστὸ στὴν ἱστορία τῆς αὐτῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ γερμανίδα Λόρε εἶναι διαζευγμένη· ἐγκαταλειμμένη ἀπὸ τὸν βραζιλιάνο ἄντρα της μόνο καὶ μόνο, γιὰτὶ δὲν ἤθελε παιδί. Δύσκολο τὸ θέμα της. Κι ὅμως, μέσα ἀπὸ τὴν σ' ἓνα πρῶτο πλάνο ἀφήγηση μιὰς ὀλιγοήμερης περιόδου διακοπῶν, ἀναλύεται καὶ ἐξηγεῖται πειστικότερα ἢ ἰδιότυπη περίπτωση τῆς. Βέβαια, τὸ «θέμα» ἔχει ποικίλες προεκτάσεις καὶ δίνει στὸν συγγραφέα τὴν ἀφορμὴ γιὰ καίριες παρατηρήσεις καὶ σχόλια ἐπάνω στὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, τὴς σχέσεις τοῦ ἄντρα καὶ τῆς γυναίκας, τὴν ἀμοιβαία τους ἀνάγκη γιὰ συμβίωση. Ὅλα αὐτὰ διαμορφώνουν καὶ τὴν ὑψηλὴς ποιότητος ἐσωτερικὴ διάσταση τῆς συγγραφέως ἀπέναντι στὴν «ἡρωίδα» τῆς (πού κάθε ἄλλο παρὰ εἶναι μιὰ τέτοια, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν εἶναι τίποτα τὸ ξεχωριστό). Νομίζω πῶς, τελικὰ, δικαιώθηκε ἡ Σ. Μ. στὸ βιβλίο της αὐτό, τὸ τόσο δύσκολο, ἀκριβῶς γιὰτὶ ἦταν μιὰ «καθη-

μερινή» ιστορία χωρίς πολλές εξάρσεις, ρομαντισμούς και γλυκερές διαχύσεις. Ή πειθαρχημένη της αφήγηση, ή σωστή διαγραφή των χαρακτή-

ρων, τὸ γρήγορο, γλαφυρό της γράψιμο είναι, σαφώς, ἀπὸ τὶς ἐμφανέστερες ἀρετὲς τῆς «Λόρε», χωρίς νὰ ἔναι καὶ οἱ μόνες. Ε.Γ.Ρ.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΓΛΩΣΣΑ, περιοδική έκδοση γλωσσικής παιδείας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνώσεως «Νέα Παιδεία» (ἐπιστάσια Κ.Ν. Παπανικολάου), τ. 12, Φθινόπωρο 1986 • ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ, δίγλωσση (ἐλληνοϊσπανική) ἐτήσια έκδοση τῆς ἐταιρείας Μιγκέλ ντὲ Θερβάντες (ἐκδίδεται ἀπὸ ἐπιτροπή), τ. 1/1986 • ΟΛΥΜΠΟΣ, μηνιαία ἐφημερίδα τοῦ ὁμώνυμου Πνευματικοῦ Κέντρου (διευθυντὴς συντάξας Γ. Λιάπης), φ. 9, Σεπτέμβριος 1986 • ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ, διμηνιαία ἐκδόσις τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν τῆς Ἑλλάδος (ἐκδότης — διευθυντὴς ἀντιστρ. Ι. Ἀντωνιάδης), φ. 35, Νοέμβριος 1986 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ὑπεύθυνος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), τεύχος 178, Ὀκτώβριος 1986 • ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς Λευκωσίας (ὑπεύθυνος ἐκδότης Κύπρος Χρυσάνθης), τεύχος 308-309, Αὐγούστος — Σεπτέμβριος 1986 • ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, έκδοση νεοελληνικῶν γραμμάτων καὶ καλῶν τεχνῶν (ἐκδότης — διευθυντὴς Τάκης Βαλέρης), τ. 101, Ἰούλιος - Αὐγούστος 1986 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδική έκδοση γραμμάτων καὶ τεχνῶν, φ. 119, Σεπτέμβριος 1986 • ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, μηνιαία έκδοση τῆς ὁμώνυμου ἐταιρείας (ὑπεύθυνος Ἀλέξ. Χ. Μαμμόπουλος), τεύχη 119 καὶ 120, Αὐγούστος καὶ Σεπτέμβριος 1986 • ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ, περιοδική έκδοση τοῦ ὁμώνυμου συλλόγου (ὑπεύθυνος Χρήστος Τραγέλλης), τεύχος 96, Αὐγούστος — Ὀκτώβριος 1986 • ΤΡΙΦΥΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, δίμηνη περιοδική έκδοση (ἐκδότης — διευθυντὴς Διονύσης Ι. Κακίσης), τεύχος 71, Αὐγούστος — Σεπτέμβριος 1986.

Γιὰ τεχνικοὺς λόγους ἡ συνέχεια τοῦ μελετήματος τοῦ κ. Η. Τσατσόμοιρου
γιὰ τὴν Διὸς ἐποχὴ ἀναβάλλεται γιὰ τὸ τεύχος Ἰανουαρίου 1987.